

POLSKIE TOWARZYSTWO FILOZOFICZNE

RUCH FILOZOFICZNY

K W A R T A L N I K

z a łoż o n y p r z e z

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

TOM XLIV
NUMER 1

T r e ś ć

H. Lauener: Contemporary Philosophy in Switzerland. — S. Jedynak: Pozytywizm w Czechach. — J. J. Jadacki: Kongres semiotyczny w Palermo. — Autoreferaty z odczytów i wykładów. — Recenzje i sprawozdania. — Autobiogramy. — Przegląd czasopism. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości bieżące.

U. M. K.
w Toruniu
Biblioteka
Zakładu Filozofii

OSSOLINEUM

SPIS TREŚCI

Henri Lauener, Contemporary Philosophy in Switzerland	3
Stanisław Jedynek, Pozytywizm w Czechach	25
Jacek J. Jadacki, Kongres semiotyczny w Palermo	31
Autoreferaty z odczytów i wykładów	37
Tadeusz Kubiński, Logika tradycyjna w postaci teorii parakonsystentnych, s. 37. Urszula Żegleń, Uwagi metalogiczne o modalności epistemicznej, temporalnej i deontycznej, s. 42. Józef Dębowski, Podstawowe pojęcia prawdy w fenomenologii Husserla, s. 46. Mirosława Czarnańska, Zagadnienie obiektywności w filozofii marburskiej, s. 50. Ryszard Jadczyk, Uwagi do dyskusji o tzw. szkole lwowsko-warszawskiej, s. 51.	
Recenzje i sprawozdania	57
Czesław Głombik, Metafizyka kultury. Grabmann — Maritain — neoscholastyka polska (<i>Leopold Regner</i>), s. 57. Bohdan Chwedeńczuk, Spór o naturę prawdy (<i>Jacek J. Jadacki</i>), s. 60. Ilkka Niiniluoto, <i>Is Science Progressive?</i> (<i>Jan Woleński</i>), s. 65.	
Autobiogramy	69
Józef Pawlak, s. 69. Jan Pawlica, s. 71. Tadeusz Pawłowski, s. 72. Jerzy Pelc, s. 76. Krystyna Piróg-Rzepecka, s. 80. Andrzej Póltawski, s. 83. Tadeusz Prucnal, s. 86.	
Przegląd czasopism	89
Anuario Filosofico (wyd.) Universidad de Navarra, s. 89a. The British Journal for the Philosophy of Science, s. 89a. Philosophica, s. 89a. Philosophy and Phenomenological Research, s. 89b. Rivista di Filosofia Neo-Scholastica, s. 90b.	
Zapiski bibliograficzne	91
a) Prace opublikowane w Polsce , s. 91a. Filozofia w ogóle, s. 91a. Teksty źródłowe i ich przekłady, s. 91a. Historia filozofii, s. 91b. Współczesne kierunki filozoficzne, s. 92b. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 93a. Ontologia i metafizyka, s. 94b. Teoria poznania, s. 94b. Filozofia języka, s. 95a. Historia i filozofia nauki, s. 95a. Logika i metodologia. Semiotyka, s. 95b. Psychologia, s. 96b. Antropologia filozoficzna, s. 96b. Aksjologia, s. 97a. Etyka i teoria postępowania, s. 97b. Estetyka i filozofia sztuki, s. 98a. Filozofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 98a. Prakseologia, s. 98b. Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych, s. 98b. Filozofia religii, s. 99a. b) Piśmiennictwo obce , s. 99a. Filozofia w ogóle, s. 99a. Historia filozofii, s. 99a. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 99b. Ontologia i metafizyka, s. 100a. Teoria poznania, s. 100a. Historia i filozofia nauki, s. 100b. Logika i metodologia. Semiotyka, s. 100b. Psychologia, s. 101a. Antropologia filozoficzna, s. 101a. Etyka, s. 101a. Estetyka, s. 101b. Filozofia państwa i prawa, s. 101b. Filozofia matematyki, s. 101b. Filozofia religii, s. 101b.	
Wiadomości bieżące	103
Wiadomości wydawnicze	103a
Publikacje jednostkowe, s. 103a. Publikacje zbiorowe, s. 105a. Wydawnictwa ciągłe, s. 105b. Czasopisma, s. 106b.	

POLSKIE TOWARZYSTWO FILOZOFICZNE

RUCH FILOZOFICZNY

K W A R T A L N I K

z a ł o ż o n y p r z e z

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

TOM XLIV

NUMER 1

Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź
Zakład Narodowy imienia Ossolińskich
Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk
1987

Komitet Redakcyjny

ZARZĄD POLSKIEGO TOWARZYSTWA FILOZOFICZNEGO

Redaktor

LEON GUMAŃSKI

Sekretarz

CEZARY GORZKA

Korespondenci

MARIA GOLASZEWSKA (Kraków), TADEUSZ KUBIŃSKI (Wrocław), TADEUSZ KWIATKOWSKI (Lublin), JACEK J. JADACKI (Warszawa), ANDRZEJ MACIEJ KANIOWSKI (Łódź)

Adres Redakcji: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Katedra Logiki,
Collegium Maius, ul. Fosa Staromiejska 3, 87-100 Toruń

U. M. K.
w Toruniu
Biblioteka
Zakładu Filozofii

13199

Wydano z pomocą finansową Polskiej Akademii Nauk

© Copyright by Zakład Narodowy im. Ossolińskich
Wydawnictwo, Wrocław 1987

Printed in Poland

ZAKŁAD NARODOWY IM. OSSOLIŃSKICH — WYDAWNICTWO
WROCLAW, ODDZIAŁ W WARSZAWIE 1987

Nakład 450+100 egz. Ark. wyd. 0,80. Ark. druk. 7. Papier piśm.
sat. kl. V, 70 g. 70×100. Oddano do składania w lutym 1987 r.
Podpisano do druku i druk ukończono w kwietniu 1987 r. Zam. 282. P-12.

Cena zł 125,—

ZAKŁADY GRAFICZNE W TORUNIU

Henri Lauener (Berne)

Contemporary Philosophy in Switzerland

1. General Remarks

In a recent publication, *Philosophy in Switzerland*¹, several authors have once again raised the awkward question as to whether there is a philosophy that Switzerland can call its own. Assuming that genuine German, French, English, American etc. traditions exist, these authors arrive, like Paul Häberlin and Hans Barth² before, at a negative conclusion. As long as no clear-cut criteria are advanced it seems useless to argue about the question, but I am intuitively inclined to regard the psychologically oriented school founded by Jean Piaget and, above all, the group of philosophers associated with Ferdinand Gonseth as representing typically Swiss phenomena. In the book cited above, phrases like „big name”, „great spirits” etc. abound, and it is pointed out rather modestly that we have achieved no „really important position in the history of philosophy”³. Elmar Holenstein notes that Switzerland’s soil is too „meagre” for „such a lofty enterprise”⁴, providing not only insufficient but also misleading information about the journal which is probably the only one among those published in Switzerland that really enjoys an international reputation: „The journal *Dialectica*, founded by Ferdinand Gonseth, has allowed anglo-saxon philosophy to speak in its own language decades before, too long ignored, it finally flooded other European countries”⁵. Apart from the fact that our mountainous country is unlikely to be flooded, I have seen no more than a few traces of the presumed invasion — a pleasant sight, to be sure — in the plains of our neighbouring countries. It saddens me to see that philosophy is confused in a naive way with ethereal or pompous intellectual flights. (Lack of professionalism is probably not an exclusively Swiss phenomenon, though it is sometimes particularly noticeable in our country.) I, for my part, do not consider sweeping declarations like the one alleging a lack of independent positions in Switzerland as legitimate, as long as they do not rest on serious information. An informed writer should know more about *Dialectica* than the bare fact that it does, indeed, publish papers in English!

¹ *A survey. From Lambert (1728—1772) to Piaget (1896—1980)*. Edited by Martin Meyer, Artemis Verlag, Zurich and Munich 1981.

² Cf. „Von der Zukunft der Philosophie in der Schweiz”, in *Philosophie in der Schweiz*, Zurich 1946, p. 9.

³ Survey, p. 7.

⁴ Ibid., „Philosophie in der Schweiz — ein Sonderfall”, p. 9.

⁵ Ibid., p. 12.

How can the peculiar way philosophy is done and taught in Switzerland be described? The average Swiss seems to have a strong tendency toward moderation: his sober and cautious temperament induces him to avoid extremes. In his analysis of the concept of reason Max Black expresses appropriately what, I am alluding to when he talks about a „familiar sense of 'reasonable', 'to mean moderate, not excessive' (cf. 'a reasonable price'). This may derive from Aristotle's influential doctrine of right action as a 'mean' between extremes. Even if the 'extremes' of excess are well defined, there is usually plenty of room for argument about what would be neither 'too much' nor 'too little'. According to this view, the reasonable might well have a partially indeterminate nature.”⁶ This may be the reason why Swiss philosophers often hesitate to engage decidedly in a given doctrine; it also explains, to a certain extent, the fact that a number of authors tend to be eclectic. Because of the linguistic and cultural differences in the four parts of the country, we depend politically on a certain readiness to compromise in order to live in a relatively harmonious community. The coincidence of these factors involves the danger of elevating mediocrity to a principle, but, on the other hand, it has the advantage of encouraging individualistic tendencies and thus of shunning blind faith in authority. This might also be the reason why my compatriots are usually less inclined to follow fashionable trends than average people of other countries. In philosophy they use a language comparatively free of jargon and some of them even make a real effort toward clear and precise expression.

The fact that most philosophers in Switzerland are historians and aim at interdisciplinarity is presumably due to their characteristically pragmatic attitude and to their interest in international affairs. A certain predominance of interest in educational matters goes back to a situation which prevailed up to this century, namely that departments of philosophy and of pedagogy were lumped together. Some of the most prominent figures were originally representatives of other sciences, like the mathematicians Paul Bernays and Ferdinand Gonseth, the psychologist Jean Piaget or the political scientist Hans Barth.

2. History of Philosophy and Metaphysics

In accordance with the developments in the last centuries, philosophical activities take place for the most part in the universities. Exceptions who have gained a local notoriety are **Hans Titze**, who is the author of several books in the domain of the philosophy of science, **Guido Schöneberger**, the editor of the famous *Nachlese zu Heidegger* who is currently collecting materials for an extensive encyclopaedia of philosophy, and **Hans Saner** who works for the Karl Jaspers Archives. The small number of professorial chairs may be responsible for a general absence of specialization. The teaching duties, often felt to be a heavy burden, require lecturing in a wide range of subjects; this fact may also explain the quite general emphasis on the history of philosophy.

A representative of what I have considered, since my student days, as a typical way of doing philosophy in Switzerland, can be found in the person of **Fernand Brunner**⁷. A genuine scholar of unusual breadth,

⁶ *The Prevalence of Humbig*, Ithaca and London, 1983, p. 177. Footnote Nr. 5.

⁷ Fernand Brunner was born in Lausanne in 1920, where he passed his Licence in 1942. Having received a degree (PhD) in 1951 at the Sorbonne in Paris, he became

he has concentrated his efforts on metaphysics but has also paid much attention to the theory of philosophical systems, a kind of metaphilosophy developed by his teacher at the Sorbonne, Martial Gueroult, as well as to comparative history of philosophy. His research work spans from Plato and Aristotle to neo-Platonism and Ibn Gabirol, Eckart, Leibniz to Indian philosophy. I also remember him having lectured on Le Senne and other French philosophers of the first half of this century. Brunner's own philosophy is mainly concerned with absolute truth, which, according to him, always remains the same, in spite of the fact that it takes different forms under different historical circumstances. He has not only given precise and objective interpretations of traditional systems, but has ventured into deep speculations on the meaning of human existence in relation to Nature, other human beings and God.

Brunner's colleague at the University of Neuchâtel, **Gerhard Seel**⁸ also works in the field of history of philosophy with special emphasis on Greek philosophy (Aristotle and the Stoics), German idealism, Marxism, neo-Kantianism, phenomenology and existentialism. In the area of systematic philosophy he is interested in practical philosophy, especially ethics, political philosophy and philosophy of law, as well as philosophy of economics.

His basic position consists in a transcendental philosophy, which he considers to be a further development of Kant's reflection on the principles governing the question what a thinking subject can practically and theoretically accomplish. According priority to practical philosophy, he takes the first principle to be an injunction to act rationally. In order to fulfill this demand it is necessary to develop a historically appropriate system of norms, which satisfies certain formal criteria and to declare it a binding law. The validity of practical and theoretical principles depends on *a priori* rules, which, in contrast to Kant, are considered mere schemata for decisions; as these furnish only the means to distinguish between what is objective and what subjective in the material of knowledge, they are not constitutive of the empirical world.

Gerhard Huber⁹ claims to be independent with respect to philosophical schools. Close to existentialism and phenomenology, he is mostly interested in classical Greek philosophy and the history of its tradition (especially Plato and Plotinus). His aim is to work out a *philosophia prima* which will provide a basis for ethics. His more recent activities have

in 1954 professor of history of philosophy at the University of Neuchâtel. Since 1966 he has also lectured as honorary professor at the University of Berne. He was visiting professor at the Universities of Löwen (1963) Madras (1966) and Montreal (1978) and has been a member of the Institut International de Philosophie since 1964.

⁸ Gerhard Seel, born in 1940, studied philosophy, education, German literature and history in Bonn, Cologne and Berlin. After receiving his doctorate in 1968, he was lecturer at the University of Bonn. In 1982 he became professor of general philosophy at the University of Neuchâtel.

⁹ Born in 1920 in Basel, Gerhard Huber studied law, philosophy, psychology and sociology in Basel and Geneva. He was awarded doctorates in the first two subjects (in 1947 and 1950 respectively). After a sojourn in Vienna he became in 1954 lecturer at the University of Basel. In 1956 he was appointed to the chair of philosophy and education at the Federal Institute of Technology in Zurich. He has been a member of the Institut International de Philosophie since 1967.

involved problems of technology and politics in science. According to him the convergence revealed by the gnostic, ontological, ethical and religious ways of interpreting the world points the existence of an immediate, present absolute, which he calls the indeterminate Idea of God.

André-Jean Voelke¹⁰ has specialized in the history of classical philosophy, too. In his mainly philological work he stresses the importance of ethical questions in the Hellenistic tradition, concerning especially the Epicureans, the Stoics and the Sceptics.

Andreas Graeser¹¹ is another historian specializing in ancient philosophy, hermeneutics, ethics and aesthetics. For the interpretation of classical texts he uses some of the techniques developed in contemporary analytic philosophy.

Among other historically oriented philosophers I would also like to mention **André de Muralt** of Geneva and **Ruedi Imbach** of Fribourg, who have among other things, studied the Middle Ages. Among philosophers with a different orientation the Pascal scholar **J.-P. Schobinger**, the neo-Kantian **H. Holzhey**, both in Zurich, **Ingeborg Schüssler** in Lausanne and **H. A. Salmony** in Basel must be mentioned for their interest in modern and contemporary philosophy. **R. W. Meyer** in Zurich and **Walther Zimmerli**, who is teaching at the Technical University of Carola Wilhelmina in Braunschweig since 1978, as well as **Philippe Müller** in Neuchâtel and the independent Bernese scholar **Herman Schlawin** have all renewed the interest in Hegel's dialectics whose contemporary relevance they want to restore.

3. Ethics, Aesthetics and Philosophy of Religion

In the field of ethics **Otfried Höffe**¹² is one of the best known representatives partly because of his numerous editorial enterprises. He is also interested in philosophy of social sciences and political philosophy. His research work touches on such subjects as the justification of morality, the structure of human action and the nature of fundamental concepts such as justice, responsibility, freedom and human laws, which he investigates in connection with the doctrines of Aristotle and Kant. He has also studied authors like Hobbes, Rousseau, the classical and contemporary utilitarians, Rawls, Apel and others, with the declared intention of using certain aspects of their theories for the constitution of a system of

¹⁰ André-Jean Voelke, born in 1925, studied at the Sorbonne after earning his Licence at the University of Lausanne in 1946, where he was also granted a doctorate in 1961 and where he has been professor of Ancient Philosophy since 1976.

¹¹ Born in 1942 in Greiz (Thüringen), Andreas Graeser studied at Giessen, Bern, Frankfurt a.M. and Princeton. He obtained PhD's in Giessen in 1967 and in Princeton in 1970. He became lecturer at the University of Berne in 1972, where he is currently professor of philosophy (since 1979). In 1982 and 1983 he was visiting professor at the University of Freiburg i.Ue.

¹² Otfried Höffe, born in 1943 in Oberschlesien, studied at Munster, Tübingen, Saarbrücken and Munich. After earning his doctorate he went to Columbia University in New York as a visiting Scholar. In 1975 he became lecturer in Munich. In 1977 he was appointed to a professorship in Duisburg and in 1978 he was elected to the chair for Ethics and social philosophy in Freiburg i.Ue. He is co-editor of the *Zeitschrift für Philosophische Forschung* and has been invited as visiting professor to the Universities of Klagenfurt, Berne and St. Gallen.

norms concerning human interactions. His main goal is to refute positions like those called determinism, relativism or nihilism.

Like Höffe, **Annemarie Pieper**¹³ belongs to the Krings School; she, too, concentrates on ethical matters and shows a particular interest in existentialism and transcendental philosophy, which have inspired her doctrine of freedom.

In Lausanne **Jean-Claude Piguet** and **Pierre-André Stucki** pay special attention to the philosophy of arts and humanities. The latter has concentrated on questions of religion in a broad sense and particularly on the Christian faith. Stucki is familiar with hermeneutics and dialectics and he also works on general problems concerning justice, tolerance and human rights, subjecting them to his method of dialogues. Piguet¹⁴, on the other hand, while showing interest in the whole spectrum of philosophy, works mainly in the domain of aesthetics (especially music) as is evidenced by his books *De l'Esthétique à la métaphysique* (1959) and *Ernest Ansermet et les fondements de la musique* (1964). In addition he has edited writings of Ansermet and the correspondence of the famous conductor with Frank Martin. His successor in St. Gallen, **Armin Wildermuth**, exhibits a similar tendency directed toward the philosophy of arts.

4. Political Philosophy

Among those who work predominantly in the field of political philosophy the first I should mention is **Hermann Lübbe**¹⁵, who can already look back to a voluminous and varied list of publications mainly concerned with the history of ideological and political concepts, the theory of history and the analysis of the problems created by social change. The range of his writings spans from Hegel and Husserl to Heidegger, but also from Marxism and neo-Kantianism to Wittgenstein, to give just a few examples. Recently he has chosen to work on practical problems connected with politics or education.

¹³ Annemarie Pieper, who was born in 1941, received a doctorate in philosophy in 1967. In 1972 she became lecturer in Munich. She was appointed to one of the two chairs of philosophy at the University of Basel in 1981.

¹⁴ Born in 1924 in Lausanne, Jean-Claude Piguet studied in Paris, Mainz, Freiburg i.B. and Oxford. He earned his Licence (1945) and doctorate at the University of Lausanne, where he became a lecturer in 1949. In 1965 he became professor at the Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften in St. Gallen. In 1973 he returned to Lausanne. He was visiting professor in 1968 in Montreal, in 1972 in Quebec, in 1976 in Neuchâtel and in 1979 in Geneva. He received the Prix de l'Académie française (Sciences morales et politiques) in 1976.

¹⁵ Hermann Lübbe, who was born in 1926 in Ostfriesland, studied philosophy, theology and sociology in Göttingen, Münster and Freiburg i.Br. After receiving his doctorate in 1951 at the University of Freiburg, he was lecturer in Erlangen. From 1963 to 1969 he taught at the Ruhr University in Bochum. During several years he worked successively as the secretary of state at the Ministry of culture and for the President of Nordrheinwestfalen, until he was appointed Professor of Social Philosophy at the University of Bielefeld (1969) and Professor for Political Theory at the University of Zurich in 1971. Lübbe is a member of the Rhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften zu Düsseldorf as well as of the Akademie der Wissenschaften und der Literatur zu Mainz.

Arnold Künzli¹⁶ analyzes problems from a similar position: taking political philosophy essentially as the history of political ideas, he wants to analyze ideological concepts by considering them in relation to their ethical anthropological context. Familiar with Marxism, he favors a methodological pluralism permitting him to mediate between the Frankfurt School (Horkheimer, Adorno) on the one side and Popper's critical rationalism on the other in order to elaborate an intermediate position under the label of post-Marxist democratic socialism.

Philibert Secrétan¹⁷, who is interested in hermeneutics, ethics, philosophy of religion, metaphysics and in classic authors such as Pascal, Spinoza, Leibniz and Hegel, also works in the field of political philosophy with a particular interest in the problem of power, among others.

* * *

Before proceeding to the chapter devoted to analytical philosophy and philosophy of science, I would like to mention an author who is difficult to classify. In his book *Phénoménologie de l'expérience* (1970), **Jean-Pierre Leyvraz**, who teaches in Geneva, attempts to comprehend the whole of human experience by means of phenomenological description. He believes that we can grasp the complex structure of reality only by taking into account all the parts of our knowledge, i.e. by uniting mathematics, natural sciences, psychology and the human sciences under a single point of view.

5. Logic, Analytical Philosophy and Philosophy of Science

Joseph M. Bocheński¹⁸, a representative of the logically minded wing of analytical philosophy, has acquired international recognition. He calls himself a Thomist who, following the precept of Saint Thomas himself, tries to bring his whole thinking under a consistent, unified conception. Dissenting from the doctrine of double truth, he advocates a clearly and logically articulated philosophy embedded in a rationalistic and cosmocentric world view.

¹⁶ Arnold Künzli was born in 1919 in Zurich grew up in Zagreb and received a doctorate in Zurich. During the second world war he was a correspondent in Rome, London and Bonn for the „National Zeitung“. In 1962 he became lecturer at the University of Basel, where he is currently professor of political philosophy

¹⁷ Philibert Secrétan, born in 1926, received a doctorate at the University of Geneva after his studies in Strassburg and Saarbrücken. He teaches at a Gymnasium in Geneva and also lectures at the University of Freiburg.

¹⁸ Joseph M. Bochenski, born in 1902 in Poland, studied law and economics at the universities of Lemberg and Posen. In 1927 he entered the Dominican order and devoted himself to the study of philosophy in Fribourg, where he took his doctorate in 1931. He studied theology at the Angelicum in Rome and from 1935 to 1940 he was professor of logic there. In 1938 he became lecturer at the University of Krakau. Since 1945 he has taught in Fribourg where he was Rektor of the University from 1964 to 1966. He retired in 1972. He was visiting professor at the University of Notre Dame in 1955, at the University of California, Los Angeles in 1958, at the University of Kansas in 1960, at the University of Pittsburgh in 1968, at the University of Edmonton in 1971 and at the University of Salzburg in 1977. He has received honorary degrees from the University of Notre Dame (1966), the State University of Buenos Aires (1976) and the Catholic University in Milan (1981).

Bocheński believes that in the history of philosophy there are certain basic positions — he calls them the *philosophiae perennes* — which will never perish. According to him, the question whether a thinker is up to his time does not depend on the choice of such a position but only on the technical standards he has achieved in solving them. Having discovered Russell's and Whitehead's *Principia Mathematica* and the writings of Ajdukiewicz in his youth, he remained convinced ever since that logic offers the only effective instrument for doing philosophy in a scientific manner. His early contacts with logicians of the Polish School such as St. Leśniewski, J. Łukasiewicz, L. Chwistek, T. Kotarbiński, A. Tarski and others consolidated this view. It was during this period that he decided to rearrange the Catholic doctrine according to the demands of analytic philosophy without sacrificing any of its essential tenets.

At the beginning of his career he dedicated all his energy to investigating the history of logic. The results of his efforts, unearthing all the treasures stemming from Ancient to Indian logicians, are summed up in his book *Formale Logik*¹⁹ in which he not only treats individual authors and periods but also gives a general survey of the development of logic.

As the founder of the Ost-Europa-Institut Bocheński has done pioneering work in the domain of Soviet ideology and philosophy. His writings and those of his staff can still be considered the most trustworthy sources for studying this area. He is at the origin of the exceptionally well-furnished library in Fribourg.

The most conspicuous common feature of analytic philosophers lies, methodologically considered, in the use of logical analysis of language. As people with very different metaphysical convictions — Platonists, nominalists, pragmatists, positivists, materialists, etc. are to be counted among them — they do not form a uniform group. Bocheński's position can be described as belonging to the „horse-shoe” tradition (‘ \supset ’ is the symbol used for expressing material implication) devoted to mathematical logic — in contrast to the „soft shoe” tradition which comes from the Oxford and Cambridge tradition of ordinary language analyses. For him the use of logical techniques is a *conditio sine qua non* for clear conceptual thinking without which there can be no adequate form of rationality. According to him the world „is composed of an immense and very complicated sum of things, attributes and events. Seeming inscrutable at first sight, it has a very definite (static and dynamic) structure. But ‘structure’ is just another word for ‘a network of relationships’, and formal logic being the most general theory of relationships, this means that the world has a logical structure.”²⁰ The view that the world forms a logical cosmos is supported by the totality of human experience and especially by the results of the natural sciences. Like the logical positivists he argues, against the proponents of dialectics, existentialism or other doctrines appealing to irrational experiences, that they are not making meaningful statements but only stirring up emotions which are scientifically useless though they might be pleasant.

In epistemology he defends a moderately optimistic point of view: if we constantly enlarge and refine the rational methods urged by him,

¹⁹ (Orbis Academicus, Problemgeschichten der Wissenschaften in Dokumenten und Darstellungen), Freiburg and Munich 1956. English translation by I. Thomas *A History of Formal Logic*, Notre Dame, Indiana, 1961.

²⁰ Philosophie in Selbstdarstellung, p. 26.

we will be able to understand more and more about the complex structure of the world to which we ourselves belong, while all too simplistic theories like the ones put forth by most of the sceptics have proven to be basically wrong. His optimism, which sometimes sounds almost like a naive realism, „is based on the assumption that we can know, even though with difficulties and incompletely, certain states of affairs as they are, and this we do not achieve by practicing fear or nausea, but by the way of experience and logical conclusions alone.”²¹ Accordingly he would replace classical epistemology, as developed since Descartes, Locke and Kant, by a strictly logical methodology in the form of a meta-theory. He is conscious of the fact that most of our knowledge is neither guaranteed by our immediate experience nor by deduction, but obtained by fallible reductions: What we operate with are usually explanatory hypotheses, which we regularly replace by better ones in the ongoing process of science. Our conclusions cannot be more certain than the actual level of knowledge would admit.

Bocheński considers himself a resolute Platonist, and this in the sense that one would, according to him, label as such all the important philosophers including modern logicians like Frege, the young Russell, Łukasiewicz, Gödel and many others, since they all insist, in spite of other differences, that abstract entities i.e. ideal objects, exist along with concrete physical individual ones. However, it seems to me that his position, being rather intermediate between the authentic doctrines of Plato and those of the nominalists, should more suitably be labelled as 'objective conceptualism' since he expressly regards the „objective content of thoughts” not as free-floating in the universe (platonic realm), but as produced by human beings, even though they are not to be equated with subjective images, i.e. the „ideas” of the classical English empiricists. He concedes that he has not succeeded in answering satisfactorily the extremely difficult question of the relationship between the postulated abstract objects and reality. Nevertheless he insists on the fact that human beings must be regarded anthropologically as creatures that are capable of performing such abstractions.

On the other hand, Bocheński advocates a cosmocentric world view which seems closer to the doctrines of naturalism than to the doctrine of Plato, since in it he accords a position to human subjects which is basically similar to that of other things in nature. Although he is not a reductionist „who would explain *per fas et nefas* all human actions by mechanical processes”²², he does insist on the soundness of the methods and results prevailing in the natural sciences, which he does not separate artificially from the human sciences as Dilthey and the hermeneuticians do.

Following Aristotle Bocheński discards all forms of *a priori* knowledge in Kant's sense: „In this I feel very close to the leading American philosopher, Quine. I go as far as to consider formal logic also as a basically *a posteriori* discipline. It seems to me that the supposedly „classical” distinction between analytic and synthetic statements is wrong. In other words, I am an empiricist. But not in Hume's sense that limits experience to sensedata, since as a Platonist I assume that we can grasp ideas directly. This is also an experience. In this regard I have radically turned away from Kant who, unfortunately, dominates so much of our thin-

²¹ Ibid., p. 28.

²² Ibid., p. 32.

king — even of the most extreme positivistic brand.”²³ Contrary to Quine, however, Bocheński believes in the possibility of a *prima philosophia*, which, as an ontology, is the most abstract theory of objects and, in the end, coincides with formal logic. In contrast to certain neo-positivists, he does not consider ontological sentences as mere statements about words, but as very general statements about the things themselves. With Aristotle he thinks that the world is composed of individuals (substances) to which real attributes can be ascribed, and that they are connected with each other by real relations. In a certain sense he also concedes priority to the real over the ideal by considering conceptual contents as the meanings of words abstracted from real things.

How close the connection between philosophy in Fribourg and in Poland has been is illustrated by the fact that Bocheński's former student and his successor, **Guido Küng**²⁴, is a specialist not only of Polish logic (especially that of Leśniewski) but also of the phenomenological tradition. He is familiar with contemporary analytic philosophy as well as with phenomenology, to which he was introduced by the Husserl disciple in Poland, Roman Ingarden. As a member of the Osteuropa-Institut he has worked, among other things, on the influence of logic on Soviet philosophy. He has translated A. A. Zinoviev's *Philosophical Problems of Many-valued Logic* (together with D. D. Comey)²⁵ and compiled a bibliography of works on Soviet logic and basic research²⁶.

Küng's main interests involve contemporary philosophy; he compares the different methods currently used in order to reconcile them. He is also interested in the field of semantics — the semantics of ordinary language as well as that of formal languages — and makes excursions into the history of problems from the Middle Ages to modern philosophy by showing where classical questions, treated with more and more sophisticated techniques in our time, have taken their historical roots.

Evandro Agazzi²⁷ who combines interests in philosophy of science

²³ *Ibid.*, p. 33.

²⁴ Born in Aargau in 1933, Guido Küng studied philosophy in Fribourg, Münster (with H. Hermes), Amsterdam (with E. W. Beth and Heyting), Krakau and at the University of Pennsylvania and Philadelphia (with N. Goodman). He received a doctorate in 1962 in Freiburg i.Ue. In 1962—1972 he lectured at the University of Notre Dame, Indiana and then returned to Freiburg in 1972. He was visiting Professor at the Université Laval in Quebec and in 1972 at Washington University in St. Louis. In 1970 he spent his sabbatical year doing research at the Husserl-Archiv in Löwen. Since 1973 he has been director of the Osteuropa-Institut in Freiburg i.Ue.

²⁵ Synthese Library, Dordrecht 1963.

²⁶ „Bibliography of Soviet work in the field of mathematical logic and the foundations of mathematics from 1917—1957”, in *Notre Dame Journal of Formal Logic*, vol. 3, 1962.

²⁷ Evandro Agazzi was born in 1934 in Italy. He studied philosophy at the Catholic University of Milan and physics at the State University of Milan. He also studied mathematical logic and philosophy of science at Oxford and Münster. He lectured on mathematics as well as on philosophy at different universities in Italy. Currently he is professor of Philosophy of Nature at the University of Fribourg. He has been visiting professor in Düsseldorf, Pittsburgh, Berne and Geneva. He is the Secretary General of the Internationale Vereinigung der Philosophischen Gesellschaften, member of the board of the Internationale Union für Geschichte der Philosophie der Wissenschaften, member of the boards of the Internationale Gesellschaft für Metaphysik and the Institut International de Philosophie.

and in anthropology, came to philosophy by way of reflections on the sciences²⁸. He thinks that philosophers have lately put too much emphasis on scientific activity considered primarily as a tool for acquiring power. Such a false image was already prepared by Mach and reached a climax with the neo-positivists who have consolidated the difference between science and culture by overestimating the pragmatic and technical aspects of the former. As a result the activities of logicians and mathematicians have been regarded as a game played with meaningless symbols, whereas formalization should be considered as being historically rooted in epistemology in connection with certain needs involving our means of expression. An essential trait of formal systems resides in their applicability to some concrete structure. Requirements concerning them cannot be limited to those of consistency, completeness etc. but must also comprise further ones concerning their practical adequacy.

With regard to empirical sciences, he argues that it is inappropriate to eliminate the theoretical terms by reducing them to pure observation terms, as the positivists themselves have ultimately failed to do in a technically satisfactory way. He believes that the axiomatic method has not only a syntactic function but also a semantic one since the axioms implicitly define theoretical terms by determining their meaning. This means that they are not reducible to observation terms, but that they are all caught in a net of logical relations. Despite the fact that they enable us to transcend what is immediately given by experience, theoretical sentences do not have merely conventional meaning but say something, however indirectly, about reality.

In accordance with these considerations Agazzi attempts to develop a theory of objectivity which, taking into account the theoretical as well as the operational aspects of science, will foster an adequate form of realism in terms of which the ontological consequences of scientific constructions can be stated clearly. His conception requires that one should give up the usual extensional semantics in favor of an intensional one, which would be useful not only for the natural sciences but also for the human sciences.

Though guided by the methods and results of scientific work, Agazzi denounces blind faith in the sciences. He does not believe that these can solve all our problems since, in particular, they cannot answer the vital questions concerning values. They only give us a relative and revocable kind of knowledge and therefore do not satisfy the ideal of philosophy, requiring an overall view warranted by secure foundations. Science limits itself to describing or explaining the world. It cannot give the world a meaning, a task devolved on ethics, religion and ideology. Thus Agazzi adheres to the neutrality theses, at least to a certain degree. For these reasons we need to have recourse to metaphysics, which develops criteria that are different from those of intersubjectivity or objectivity but do not rest merely on emotional justification.

* * *

The psychologist and biologist **Jean Piaget** is probably the best known author among those who have played a role in contemporary philosophy.

²⁸ See "Wie kann eine Betrachtung über Wissenschaft zur Philosophie führen?", in *Philosophische Selbstdarstellungen*, Vol. 5, Berne 1979.

His position has similarities, but also quite different features compared with that of Gonthier. Both reject the traditional metaphysical methods still prevailing in important quarters of philosophy in Switzerland. As a scientist, Piaget inveighs against the so-called „philosophical” i.e. speculative or introspective psychology, which he wants to replace with an experimental discipline. With the help of international funds he organized his „Centre international d'Epistémologie génétique” in Geneva. The results of the research work done in this formerly very active group are available in the form of a publication series, the „Etudes d'Epistémologie génétique”, concerned with investigations in education, learning and the genealogy of logical structures as well as with problems in understanding numbers and space, the concepts of function, time and causality²⁹.

Piaget's epistemology is supported by two guiding principles: first, that every organism with a permanent structure will change under the influence of the surrounding world without being destroyed as a structured whole, i.e. as an organic unit. Consequently, every form of knowledge must be considered an assimilation (not a mere copy) of the external factors by the structures of the subject. Second, that the normative aspects of thinking take their origin, biologically speaking, in self-regulatory processes achieving a certain state of equilibrium. In this sense logic reflects the necessity for the subject to reach a state of equilibrium. Having initially studied the logic of children, Piaget makes a sharp distinction between his method and the ones used in *eidetic* or *a priori* and in positivistic research programs. He rejects logical positivism on the ground that this view depends too strongly on bare facts whose existence cannot be confirmed experimentally, thus neglecting the important role played by the subject in structuring the materials of knowledge. Piaget points out that there are no purely given facts as such, but that what we call facts are always shaped by an interpretation which in turn is suggested by the general theoretical framework. As a consequence of the positivistic view, logic is radically reduced to the status of an abstract linguistic system, whereas he himself traces its roots back to the general process of coordinating actions. Detailed experimental investigations have shown that perception is not a process of simply copying data but of structuring them. The formation of concepts depends not only on sense perceptions but also on the intellectual activities of the subject. Piaget uncovered the relations which exist between the intellectual operations and the natural logical or mathematical structures and which reveal themselves in the schemas of the memory, in the symbolic function of the language etc. Only on this account can one succeed in explaining how a subject is capable of accumulating and enlarging his knowledge. As such a project could only be carried out through interdisciplinary work Piaget invited an important number of specialists in different fields as long-standing collaborators of his Centre International.

In accomplishing his epistemological research he was eager to make use of the most recent results in molecular biology, biochemistry, and, above all, in cybernetics. The latter he considered to be a link between physical and vital phenomena and this enabled him to construct purely causal models for certain properties and functions concerning organisms

²⁹ 20 Vol. PUF Paris 1956—1966 sqq. See also: Jean Piaget "Introduction à l'épistémologie génétique", *ibid*, 1950.

as, for instance, the regulation processes achieving a state of equilibrium, which otherwise could only be explained teleologically (i.e. metaphysically).

The results of numerous experiments suggest that instincts can be considered as a kind of „logic” of the organs, originating in the need for coordination between the several actions of operations performed by a human subject actively reacting to his environment. Starting from such considerations we can obtain, on a higher level, a logic of acquired sensori-motoric behavior which explains what he calls the sensori-motoric intelligence — an evolutionary state already attained by anthropoid apes and children. An especially interesting result shows that all the classical connectives of sentential logic occur in the operations of synoptic coordination in the human nervous system. From this Piaget draws the conclusion that there must be a continuous development from organic self-regulation up to the form of intellectual self-regulation represented by formal logic. According to him such observations should also provide a biological explanation for the fact that logical or mathematical structures are applicable to reality.

One should not, however, misunderstand the use of abstract models by suspecting that they involve a mechanization of psychology and epistemology. For although an isomorphism between the structural organization of the machine schematically imitating the processes in the brain and the structural organization of the consciousness in the subject is assumed, there remains a decisive difference insofar as the machine proceeds by purely physical causality whereas conscious thinking uses abstract meanings which do not belong to the realm of physics. Thus Piaget does not reduce the mental processes to material ones. His conception has a semantic flavor which brings it close to the views of the French structuralists.

The achievements of Piaget's group are compiled in a large collective work with the title *Logique et connaissance scientifique*³⁰ where he exposes, together with logicians, mathematicians, linguists and anthropologists, the latest results in genetic epistemology.

Among Piaget's former collaborators **Jean-Blaise Grize**³¹ merits special mention. He teaches at the University of Neuchâtel where he created the Centre de Recherches Sémiologiques. Having worked out during his time in the Centre International d'Epistémologie Génétique a formal presentation of the natural structures concerning the development of knowledge at different stages, he later turned his activities to research on what he calls „natural thinking”, meaning by this general term the kind of rational acts of thinking which are necessary for mastering

³⁰ In the series „Encyclopédie de la Pléiade”, Paris 1967.

³¹ Jean-Blaise Grize was born in 1922 in Les Verrières. He received a licence in mathematics and a doctorate (1954) at the University of Neuchâtel. In 1964 he became professor in Geneva and in 1961 professor of Logic, Philosophy of science and History of science in Neuchâtel. From 1966 to 1973 he lectured at the Ecole Pratique des Hautes Etudes in Paris. He was visiting professor in 1968 at the University of Montreal and from 1970 to 1972 at the Centre de Recherche en Didactique at the University of Montreal. From 1975 to 1979 he was rector at the University of Neuchâtel. In 1976 he became Associé correspondant étranger de l'Académie des Sciences, Belles-Lettres et Arts in Besançon and received an honorary degree from the University of Franche-Comté.

ordinary practical tasks. In order to get a clear and philosophically neutral description and explanation of the objects produced by thinking he makes use of the latest results in empirical psychology and linguistics.

Originally a logician, Grize is convinced that the language of mathematical logic is not suitable for understanding the dynamics of creative thinking because it does not take the subject into consideration. For dealing with such matters one must rather concentrate his attention on the acts of thinking themselves, i.e. on actual speech acts, their mechanism and their genesis. Formalization is only one among various operations of schematization used in communication. It is necessary to investigate not just sentences as linguistic forms but also to take care of what Grize calls the logic of the objects themselves in order to grasp logic as a process rather than as a mere calculus. This will help us to understand more adequately how the subject constitutes his objects by using signs.

* * *

In the last part of my report I want to describe in more detail the group of philosophers around Gonseth who have been associated in the Institut de la Méthode since his death. Gonseth's most important insights, which he obstinately defended against the attacks of the logical empiricists in the thirties, have now become commonplaces in the philosophy of science.

His way of doing philosophy contrasts not only with the muddy depth of the fashionable German brand or the bombastic and empty phraseology of certain French philosophers but also with the hyper-technical activity often observed in America.

The well-known mathematician, philosopher and scientist **Paul Bernays** was the most prominent figure of the circle. A personality of uncommon integrity and of wide international renown, he created one of the truly monumental works in our century with his *System of Axiomatic Set Theory*. Since I have already praised his accomplishments on two occasions³² I refer the reader to the articles mentioned in the footnote.

Ferdinand Gonseth³³, who suffered from bad eyesight from his earliest days and who became totally blind, considered himself a man of dialogue.

³² See „Paul Bernays (1888—1977)“ in *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie*, Vol. IX Nr. 1, p. 13—20 and in „Wissenschaftstheorie in der Schweiz (Be-nicht)“ *ibid.*, p. 294—299.

³³ Ferdinand Gonseth was born in 1890 in Sonvilier and died in 1975 in Lau-sanne. In 1916 he received a doctorate from the ETH in Zurich, where he became lecturer afterwards. In 1918 he was appointed Professor of Mathematics at the University of Zurich and in the following year at the University of Berne. In 1929 he returned to the ETH. In 1946, together with Paul Bernays, Karl Dürr und Karl Popper, he founded the Internationale Gesellschaft für Logik und Philosophie der Wissenschaften which later became the Académie Internationale de Philosophie des Sciences. In 1947, together with Paul Bernays and Gaston Bachelard, he founded *Dialectica*, an international Journal for Epistemology. In 1958 he was elected cor-responding member of the Institut de France and in 1961 he was appointed Officier de la Légion d'Honneur. In 1970 he received a honorary degree from the Univer-sity of Lausanne.

His conception of dialectics, however, has not much to do with its idealistic or materialistic counterparts. As a mathematician he was mainly interested in philosophy of science and in questions of method. In his first important work *Les Fondements des mathématiques*^{33a} he exposes his view according to which the axiomatic method cannot provide absolutely secured foundations for mathematics, since consistency cannot be proved within the deductive system itself. As the axioms do only determine in a schematic manner the kind of operations which can be carried out on the mathematical objects, these can be fully grasped only in connection with our intuition and experience. In *Les Mathématiques et la Réalité*³⁴ Gonseth examines more closely the connection between the intuitive, experimental and theoretical moments in mathematical knowledge. In the form of a dialogue he approaches the central problem of the correspondence between the ideal and the real („l'adéquation du rationnel et réel”), which is generally misrepresented by the formalists. Here he states the central methodological principle of idoneistic philosophy, saying that reality is a more or less autonomous construction of our mind whose principal aim is to make coherent actions possible.

Like Quine, Gonseth regards logic, which he calls „physique de l'objet quelconque”, as an integral part of the natural sciences. In *Qu'est-ce la logique?*³⁵ he insists on the fact that it depends on background knowledge („doctrine préalable”) having its origins in certain ordinary concepts: „De même que l'intuition de l'espace est le terme d'une abstraction préaxiomatique, les règles intuitives de la logique et du bon sens sont, pour une part, l'aboutissement d'une schématisation à partir du monde des objets concrets”³⁶. We misunderstand the real nature of logic if, ignoring its concrete applications, we only examine it from a formal point of view.

In *Philosophie mathématique*³⁷ Gonseth acknowledges the normative character of logic, insisting again on the experimental side of the enterprise in order to dispel the prejudice of a purely *a priori* origin. Norm and experience, being always engaged in a dialectical process, cannot exist separately: „L'arbitrage entre le normatif et l'expérimental, est en devenir dans les consciences individuelles et dans la conscience collective à travers l'histoire.”³⁸ It is an error to regard norms as absolute in the way foundationalistic philosophies of a rationalistic brand tend to do because acquisition of objective knowledge — logic and mathematics no less than natural sciences — requires that the norms be constantly adjusted in accordance with the ongoing evolution.

Every attempt at finding an absolute foundation involves a practical antinomy which Gonseth has called the paradox of beginning („le paradoxe du commencement”): If one demands a strict justification before starting, then he will never begin, and if one simply begins he does so without justification. Abstract requirements of that sort are patently unsuitable for the practice and we must, therefore, admit the dialectical nature of the relation between theory and experience, rationality and

^{33a} Paris 1926.

³⁴ Paris, 1936.

³⁵ Paris, 1937.

³⁶ Paris, 1937, p. 78sq.

³⁷ Paris, 1939.

³⁸ *Ibid*, p. 15.

reality, the abstract and the concrete. Thus the whole scientific enterprise progresses by subsequent dialectical moves.

The methodological chapters of the main works *La Géométrie et le Problème de l'Espace*³⁹ and *Essai sur la méthodologie de la recherche*⁴⁰ dissipate the apprehension expressed by empiricists that open philosophy encourages scepticism or anarchy. In the former the author works out central concepts like those of schema, model, sense, rationality, the correspondence between ideal and real objects, axiom, definition etc. They are analyzed in the context of their historic development in geometry. Concerning the notion of schematic structure he states that such a structure (1) gives only a rough representation of reality („sommaire”), (2) has merely provisional status, i.e. remains always corrigible (3) proves dependable with regard to the original purpose and (4) reaches only partial independence, not being able to free itself completely from the background knowledge („doctrine préalable”).

His methodological remarks regarding geometry and time show that philosophy can no longer be conceived as a closed metaphysical system („le temps des systèmes est passé”), but should be done in an open spirit and judged according to its practical merits. Yet how can the choice of a particular stand such as that of Gonseth's idoneism be justified? The answer should, it would seem, provide not only a criterion for evaluating the results achieved in science, but also rules for the improvement of methodological principles. Gonseth himself admits the possibility of being forced, under the pressure of experience, to revise his own precepts. Though he has shown how a revision should occur with regard to scientific concepts, laws and theories, I do not believe that he succeeds in doing so with regard to methodological principles. To Ph. Devaux, who had uttered a critique in this sense at the second Entretiens de Zurich, he gives an answer which betrays a certain embarrassment: „M. Devaux a certainement raison en émettant la crainte qu'une connaissance en évolution ne devienne une connaissance en dissolution. Il a raison d'exiger les garanties qui feront de cette évolution plus qu'un simple changement, qui en feront un progrès authentique. (...) La méthodologie dialectique a donc besoin d'un principe complémentaire et en quelque sorte antagoniste au principe de révisibilité, d'un principe stabilisateur, d'un principe verrou, sous peine de manquer son but. (...) l'excès de liberté que le principe de révisibilité sans frein pourrait lui conférer est une menace aussi grave que le serait un principe de fermeture au départ”⁴¹. Occasionally he suggests that experience guarantees the correctness of the invested methodological principles by confirming the fact that a particular enterprise has been carried out with success. If I understand him correctly he takes the dialectical method to be a kind of executive instance which engages the established principles in constantly renewed test situations. In case of repeated failure a revision will be considered.

The lesson which Gonseth draws from scientific practice is presented as a general procedure („procédure des quatre phases”). The strategy of openness („stratégie d'engagement”, „ouverture à l'expérience”), as opposed to a strategy of foundation, reflects the conditions under which scientific research has successfully been carried out. The following

³⁹ I—IV, Neuchâtel 1945—1955.

⁴⁰ Neuchâtel 1964.

⁴¹ "Pouvoir de l'esprit sur le réel", *Dialectica*, Vol. 2, No. 2, 1948, p. 42.

four central tenets must be taken into account: (1) We do not engage in scientific research in a zero-situation, i.e. in a state in which we would have available complete and assured information and absolutely trustworthy methods. (2) In the process of research new elements can always occur which will not be easily integrated into the original situation. (3) In order to integrate these properly, we must put forth new hypotheses which may possibly contradict the initial hypotheses. (4) The new hypotheses, if confirmed, will have an effect on the whole system which must be reequilibrated by revising some of its parts and by eventually reinterpreting certain basic concepts. In extreme cases this procedure can assume the appearance of a radical revolution. Gonseth remarks that these operations cannot be effected by purely logical means: „le passage de la situation de départ à la situation évoluée n'est pas le fait d'une nécessité logique. Il répond à certaines exigences de cohérence et d'adéquation, ou, pour tout dire en un mot, à certaines exigences d'idonéité. Il comporte un moment de création (mental ou technique) qui ne saurait être identifiée avec une procédure formalisatrice”⁴². These insights, whose fundamental adequacy may be historically illustrated by the transition from a geocentric to a heliocentric world view, the introduction of non-Euclidean geometries, the replacement of Newtonian mechanics by the theory of relativity etc., are summed up under the head of the four principles of revisibility, duality, technicality and integration (i.e. mutual systematic and chronological dependency of the different components of totality of science). Concerning the third principle, requiring an adequate degree of precision at any reached level and the development of techniques adapted to the situation, Gonseth has been occasionally criticized for not having himself lived up to it. The reproach would seem justified if one only looked at the somewhat trivial general rules just mentioned which vaguely anticipate what Popper later called the method of "trial and error". If, however, we consider the detailed investigations preceding the methodological conclusions in the main books (cf. the admirably worked-out details of the measurement of time in *Le Problème du Temps*) such an opinion will no longer prevail, in spite of the fact that Gonseth has, indeed, neglected the task of presenting his central concepts in a suitably formalized form.

In his analysis of the concept of time, Gonseth shows how we can overcome arbitrariness when starting to develop a particular scientific discipline. At the beginning we do not have a perfect language with precise meanings for all the terms. We are confronted rather with the task of construing one which will satisfy the standards required for the achievement of the particular goal. We can only begin with what we have; at first, may be, with ordinary language, which will be refined and reglemented ultimately. More precise concepts are worked out in order to differentiate for instance between mathematical and measured, i.e. physical time. With the problem of measurement the dialectical interdependence of linguistic elements and observation elements becomes especially evident. In order to guarantee the objectivity of the procedure we need a reference clock whose regularity should be warranted. Challenged by practical needs we have been able to attain increasing levels of precision, passing from primitive instruments such as the hour-glass or

⁴² *La Géométrie et le Problème de l'Espace*, p. 584.

the water clock to mechanical clockworks and finally to the techniques used in modern quartz technology.

The problem of measuring time may also serve to illustrate what Gonsseth means by the process of self-foundation („autofondation”) typical for every scientific enterprise. In order to develop e.g. classical mechanics as an empirical science, not merely as a mathematical abstraction, we want reliable instruments for measuring time because the variable t occurring in the laws cannot remain a purely mathematical symbol, but must be transformed into an operational magnitude. The construction of a clock, however, presupposes certain parts of the theory itself (the laws of oscillation). Contrary to what a formalistic view of the matter might suggest, we do not therefore get caught in a vicious circle. The dialectician can accept this situation without qualm as long as the theory will be successful in practice. Since, according to his principle of integrality, the whole science with its several intuitive, experimentally operative and theoretical aspects is submitted to the test of experience, the situation is similar to the case of one hand washing the other. As the result, cleanliness, is not evaluated by one of the hands, but by an independent instance of higher order, no vicious circle will occur. In order to understand what is involved, one must bear in mind that the meaning of observation sentences is not immediately given but depends on a plurality of factors, such as the theoretical characteristics of instruments and particularly the limits to their precision, among other things.

The question arises again: How secure is the knowledge achieved by means of such a procedure of self-foundation? In *Le Problème du Temps* Gonsseth gives us a more explicit answer by assuming a kind of methodological experience. In accordance with the pragmatists, he claims that repeatedly successful applications of a theory render further applications unproblematic to a certain degree, so that we consider our knowledge of the fact that a theory has worked satisfactorily for certain purposes as a further piece of experience, namely as „l'expérience de l'efficacité de la connaissance fondée sur l'expérience”⁴³.

In his last years Gonsseth tried to apply his method to subjects bearing more directly on human sciences like those of language, morals, society, education and theology. *Le Référentiel, Univers obligé de Médiation*⁴⁴, which appeared shortly before his death, presents a collection of four essays with the titles „Langue et méthode”, „La structuration des sociétés”, „Sciences, philosophie et foi” and „Référentiel et méthode”. In these his growing interest for what he calls the universe of the subjective or of the phenomenological becomes evident. The newly introduced idea of a system of references serves to formulate what is to be considered as the totality of the explicit or implicit presuppositions („pré-alables”) characterizing a historical situation. As a principle mediating between the subjective universe and the objective world in which we live and to which we belong it replaces, to a certain extent, what Kant calls the *a priori* elements: („Le référentiel) se présente (...) comme un système intégré de références ayant le pouvoir d'orienter et d'infléchir l'ensemble presque intégral des jugements, des décisions et des activités du sujet auquel il s'est imposé. Il arrive même que, pour telle ou telle communauté et dans telle ou telle circonstance, il prenne la forme d'un référé-

⁴³ *Le Problème du Temps*, p. 357.

⁴⁴ Lausanne 1975.

rentiel collectif plus ou moins impératif." „(La notion de référentiel) illustre (...) le pouvoir formatif qu'un milieu exerce sur ceux qui lui appartiennent. Qu'il s'agisse d'un milieu linguistique, d'un milieu doctrinal, d'un milieu idéologique, d'un milieu culturel, ce pouvoir est partout présent." ⁴⁵ What is quite generally labelled as ideology nowadays, i.e. the general systems of reference in Gonseth's sense, should not stop progress by taking an immutable form but rather comply with the demands of progressive experience. In the humanities, which most of all deal with man as a phenomenological subject, the choice of an adequate system of reference is especially important. In this respect, philosophy has the particular task of analyzing the dialectical relationship between the different personal and collective systems. Thus we reach the realm of *Weltanschauung* and Gonseth insists on the importance of religion, morals, manners, tradition, customs, sociological structures, feelings and myths for the development of human culture. The choice of moral principles should not be left to arbitrary decisions, because a society without suitable rules of conduct cannot survive. In view of the existing cultural and chronological differences concerning moral matters a certain amount of tolerance is required. New circumstances may force us to revise certain parts of the prevailing ideology. In order to organize individual or social life and to give society an adequate structure we must adopt a method of dialogue which conforms to the usual procedure of the four phases and take into account the latest developments of biology and anthropology.

Several members of the Institut de la Méthode have published books or essays on Gonseth's ideas; among these I will mention: E. Bertholet, *La Philosophie des Sciences de Ferdinand Gonseth* ⁴⁶, E. Emery, *Temps et Musique* ⁴⁷ and *Philosophie Ouverte de F. Gonseth, Des Sciences à la Morale* ⁴⁸, B. Morel, *L'Autre et l'Intime* ⁴⁹. The fact that interest in the person and work of the Swiss philosopher has remained strong can be documented by the contacts which the Institut regularly has with scholars from North and South America, France, Belgium, Germany, Spain and also with different countries in Eastern Europe as for instance Poland and Rumania.

My own philosophy has its deepest roots in Kant's doctrine ⁵⁰. There also are influences from the analytical tradition. In spite of the fact that I became more closely acquainted with Gonseth only in the years after 1970, one will find obvious similarities, especially with regard to anti-fundamentalism and the demand for an open conceptual system.

I have developed my conception of open transcendentalism from critical reflections on Quine's naturalism. In opposition to his so-

⁴⁵ *Le Référentiel*, p. 143f. and 148f.

⁴⁶ Lausanne 1968.

⁴⁷ Lausanne 1975, *L'Age d'Homme*.

⁴⁸ *Ibid.* 1985.

⁴⁹ Lausanne, 1976.

⁵⁰ Henri Lauener: born in 1933 in Berne. Doctor degree in 1959 at the University of Berne. From 1970 to 1975 lecturer at the Handelshochschule St. Gallen. Since 1973 professor of philosophy at the University of Berne. Since 1977 editor of the international journal *Dialectica*. Visiting professor in 1969 at the University of Helsinki, in 1975 at the University of Lausanne, in 1975 and in 1980 at the University of California, San Diego and in 1977 at the University of Geneva. Member of the Institut International de Philosophie since 1983.

-called relative empiricism, based on narrowly behavioristic views, I do not equate epistemology with an empirical science, psychology. My method is transcendental in the sense that it aims at investigating the necessity — and, whenever possible, jointly sufficient — cultural, linguistic, logical etc. conditions for achieving science as a historical fact. Though, like Quine, I consider any sentence, be it theoretical or observational, as corrigible I do not share his view on the exclusively empirical character of all truths. Opposing his holistic approach, I favor a genuinely pluralistic conception according to which we ourselves create the *a priori* elements of our knowledge by way of certain postulative activities⁵¹.

I regard systems of logic as instruments which we can use for different purposes. Since an instrument cannot meaningfully be said to be true, I disagree with Quine's view according to which classical logic, i.e. first order quantification theory with identity, must be considered as true because, as an integral part of mathematics, it has been objectively tested together with the whole of science. To such a holistic view I oppose a pluralistic one based on a strategy which allows me to take into account certain ontological differences between several, strictly separated contexts.

I insist on the conditional character of logical systems: the theorems are true only if the axioms are true. Since the decision to accept certain sentences as axioms can only be justified pragmatically there may be good reasons for also selecting other systems than the one favored by Quine. Viewed from my pluralistic standpoint, the different systems rejected somewhat cavalierly as deviant must therefore be regarded as possibly useful rivals on an equal footing with classical logic. In the same vein I want to insist on the normative function of logic; we need it chiefly for structuring our means of expression in such a way that orderly techniques of argumentation may be established. An instrumentalistic view, insisting on the importance of application, prevents logic from being downgraded to an arbitrary manipulation of empty tokens. By the act of adopting systems of rules we create the only form of necessity which seems comprehensible to me — namely the one resting on a commitment to respect the consequences resulting from the explicit or tacit acceptance of the rules. Thus I share Quine's scepticism with regard to *de re* modalities based on the conviction that quantifying into modal contexts can only make sense under the presupposition of an essentialistic metaphysics unpalatable to an empiricist — even of a moderate kind.

I regard linguistic systems as a means for communication. We employ them for accomplishing various speech acts such as informing, asking questions, commanding, expressing wishes, promising etc. When we intend to report about empirical events or to describe real entities, we have to choose a language whose characteristic feature resides in the fact that it counts only physical objects among the values of its (bound) variables. In this case we are using a language with a strictly descriptive intention, whereas in the context of literature, to take another example, we have to use it in a completely different way, now quantifying over fictitious entities. Thus I acknowledge the fact that sentences may take a different

⁵¹ cf. "Ansätze zu einer zeitgenössischen Transzendentalphilosophie", in: *Kant a due secoli della "Critica"*, Ed. La Scuola, Brescia 1984, p. 353—371.

meaning according to the circumstances of their utterance and that their meaning can only be determined in relation to a given context⁵².

In *Two Dogmas of Empiricism*, Quine argues that a strict demarcation between the analytic and the synthetic is untenable. Contrary to a number of philosophers who followed him in this respect, I consider the distinction vital to the enterprise of formulating scientific theories. For without introducing sentences that will be kept immune to revision as long as we remain within an accepted linguistic framework, we would not succeed in stabilizing our language systems in such a way that we get a coherent overall structure. Methodological considerations motivate our decision to make certain sentences true *a priori* and thus to draw clear-cut boundaries between theory and language. For this purpose, however, we need a different concept of analyticity than the quasi-essentialistic one which Quine criticizes. According to my view, we are not concerned with separating the class of eternal sentences as such into two sub-classes, but rather with the project of fixing certain suitable sentences by accepting their truth on the ground of a deliberate act of postulation⁵³. Should the decision prove inadequate for some reason or other — be it that the language lacks expressive power or that substantial questions become trivialized by definitions — we will have to proceed to a revision replacing the former linguistic system by a new one. Otherwise we are bound to stick to the rules as long as the accepted language prevails, i.e. as long as it functions satisfactorily.

With such a concept at hand, i.e. analyticity as determined by explicit semantical rules and relativized to a particular language („analytic in L_i ”), I can concede to Quine that all sentences remain revisable while insisting, at the same time, on the necessity of relatively stable language systems. Moreover I can preserve Carnap’s useful distinction between external and internal questions, a revision of the former kind amounting to a change of the whole linguistic framework whereas a revision of the latter kind only involves a correction within the framework as, e.g., the replacement of an empirical hypothesis by another one.

According to my view, then, the question whether a given sentence is analytical or not does not depend on matters of fact but on the performance of deliberate normative actions concerning the efficacy of our linguistic devices. However, when I defend the concept of a relative *a priori* against Quine my intention is pragmatical since I do not, like Kant, aspire to an absolute foundation of knowledge. I admit that not only theories, but also norms — and with them our methodological principles — must change under the pressure of experience.

Concerning epistemology, I agree with Gonseth that at the beginning we always depend on what we have already accomplished and also on the particular goals we want to attain. Contrary to Descartes’ dream, we cannot start with secured principles but we depend on more or less shaky presuppositions belonging to the general cultural, linguistic logical, theoretical, instrumental etc. background. Like Kant, I consider theories to be facts („facta” in the etymological sense) without regard to the question whether they are primitive or highly sophisticated. The so-called obser-

⁵² For an adequate formal treatment cf. B. L. Goddard and R. Routley, *The Logic of Significance and Context*, Edinburgh and London, 1973.

⁵³ Cf. ”Method in Philosophy and Logic”, in *Dialectica*, Vol. 36, No. 4, 1982, p. 353—371.

vational facts can only be determined in relation to these and are, therefore, never simply given. We use scientific theories for various purposes such as to explain natural phenomena, find causes, predict events, define theoretical terms and so on, and their practical applications, in the form of various technologies, help us to solve successfully a number of problems. In view of the enormous complexity of the standards involved in evaluations concerning success or failure, I do not believe that a formal assessment of scientific progress is possible. In this domain only experience in a vague and pragmatic sense can guide us.

As none of our theories can claim to be really universal it is a matter of importance to determine as accurately as possible the range of applications in which they work correctly. 'What kind of phenomena does the theory explain with sufficient precision?' is an empirical question and the fact that Newton's mechanics still functions satisfactorily for the properly called classical events suggests that, instead of qualifying theories as true or false, we would better advised to consider them as more or less efficient instruments.

In my opinion ontology remains of central interest for philosophy⁵⁴. However, contrary to what traditional metaphysicians believe, I do not think that it should search for essences of a sort or investigate being as such in a completely abstract manner. I would rather ascribe to it the humbler but nonetheless important task of analyzing the verb „exist” in order to regiment its use in such a way that confusion and ambiguity will be avoided. First of all, we should have a criterion available for deciding what there is. In view of the insufficiencies of natural languages in these matters, I choose Quine's canonical notation as a more appropriate instrument which provides a clear-cut standard for existence: to be is to be the value of a (bound) variable. With Quine we can then determine the ontic commitments of a theory by saying that it presupposes the existence of exactly those entities which must be among the values of variables in order for the theory to be true. ('True', here, is to be taken in a relativized sense, i.e. relative to the context). This question being settled, I will be able to develop a conception of ontology which differs from that of Quine in that I admit more kinds of entities than a naturalist, who tolerates exclusively physical objects and sets, could admit.

My pluralism, motivated by methodological considerations, excludes the idea of an overall true theory in Quine's holistic sense. It avoids blinding us to ontological quarters not exclusively belonging to the realm of natural sciences. Philosophy should accredit the fact that we talk meaningfully when using language not only descriptively but also for the purposes of morals or of fiction. We do actually use the term 'exist' in various contexts and we do accordingly quantify over different kinds of things. Our ontology should account for the double relativity of existential statements to the concrete situation of utterance and to the chosen language by admitting different kinds of existence. In the framework of my open transcendentalism this can easily be done since, the distinction between the analytic and the synthetic being preserved, we can distinguish the different contexts in which tables, electrons, numbers, mythological figures or characters in novels exist. Thus a sentence like „($\exists x$) (x is a natural number)” is analytically true in the context of, say,

⁵⁴ See my „Probleme der Ontologie”, in *Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie*, IX/1, 1978, p. 63—92.

Peano's axiomatic system, in which it is logically derivable, whereas the existence of electrons can only be secured with the help of sophisticated observational techniques. This example illustrates the trivial fact that it would be irrational to look for numbers in our natural world, as we reasonably must do when physical objects are involved. Similarly, if I want to ascertain the fact that Zeus exists, I must refer to the context of Greek mythology where the god, as a fictitious entity, does occur, indeed. Such distinctions may seem idle to a sturdy naturalist, but they do make sense within our world view and should not therefore be simply dismissed: the sentence 'Mr. Pickwick refused to marry the widow' cannot be considered as (absolutely) false for the simple reason that the character involved did not live in the real world⁵⁵.

Like norms quite generally, ethics plays an important role in philosophy. Moral theories, however, lack the advantage of observational support characteristic of the natural sciences. Though norms are basic for life. With Kant, I share the conviction that morality must be distinguished from prudence: a human subject acting solely out of fear of social life. With Kant, I share the conviction that morality must be distinguished from prudence: a human subject acting solely out of fear of social or other sanctions does not deserve, according to my point of view, the title of a moral person. Consequently we are saddled with the difficult task of separating genuine ethical questions from those merely concerning social technology. The former have to deal with very general principles which cannot be justified by ascending to higher ones. Moreover we should not succumb to the temptation of taking a purely descriptive attitude towards such norms, as the naturalist tends to do. For, in order to encourage moral dispositions we cannot content ourselves with pointing to their factual usefulness. We must actively force through certain values, which is not the same thing as describing which values are factually accepted in a community. Since the highest principles cannot be based on other ones, irreducible conflicts can arise. In the event that such situations really occur, we have no other possibility than to admit, within the limits of a well guarded tolerance, a plurality of rival moral systems. Should however the attitude of some fanatics impede any form of agreement I would have no other choice than to fight for my own ideal. Yet I am quite confident that extreme situations of this kind occur very seldom in reality; in fact our conflicts rarely reach the level of ultimate principles. Indeed, with regard to very general and elementary precepts, such as those touching on justice, prevention of unnecessary suffering, the respect for persons and human life etc., people seem to live in wide agreement. This would mean that most of our quarrels reduce in fact to disagreement about theoretical or technical matters. Questions such as the one regarding the most efficient means for attaining a given goal can be settled objectively with the help of scientific methods. The fact, however, that the problems may be very complex and difficult to solve — should not induce irrationality but, on the contrary, encourage us to undertake new efforts.

⁵⁵ Cf. "Die Sprache der Fiktion" forthcoming in *Erkenntnis*.

Stanisław Jedynak

Pozytywizm w Czechach

Początki pozytywizmu w Czechach można datować gdzieś na przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Już wtedy pewne koncepcje pozytywistyczne (liberalizm polityczny G. S. Milla, koncepcje kulturowe Taine'a) wzbudzały zainteresowanie publicystów i uczonych. Należeli do nich prawnik K. Sladkovský oraz przyrodnik E. Gregr.

W siedemdziesiątych latach rośnie już wiedza o pozytywizmie, w tym przede wszystkim o pozytywizmie Comte'a. Najbardziej obeznany z tym nurtem i wykorzystującym jego osiągnięcia w swych rozważaniach naukoznawczych był herbartysta Josef Durdik (1837—1902). Sięgając do comte'owskiego podziału nauk, Durdik uważał, że filozofia może być dopełnieniem i ostatecznym uzupełnieniem nauk. Filozofia według Durdika jest nie tylko zależna od konkretnych nauk, lecz sama jako najogólniejsza nauka dostarcza innym naukom materiału refleksyjnego o metodach i zasadach wiedzy, a także uogólnia pojęcia i wyniki nauk w wielką całość ludzkiej wiedzy. Jest to wiedza, która opierając się na badaniach innych nauk prowadzi do jednej i jednolitej koncepcji teoretycznej¹. Takie określenie filozofii niektórzy uznali nawet... za pozytywistyczne².

Pierwszym napisanym w duchu pozytywistycznym czeskim tekstem jest Josefa Mikša (1853—1923), *Nauka i filozofia ze stanowiska pozytywizmu*³.

Według Mikša istnieje głęboki antagonizm między nauką a tradycyjną filozofią i nie da się pogodzić tych dyscyplin tak, aby „starą filozofię zachować”. Wszelka stara filozofia jest metafizyczna i zajmuje się problemami nierozstrzygalnymi. Ponadto metody filozofii przesycone są subiektywizmem. Droga do nowej filozofii prowadzi przez sięgnięcie do metod badawczych konkretnych nauk — metod obiektywnych. Ta nowa filozofia, która po raz pierwszy stanie się filozofią naukową — stwierdza Mikš — będzie opierała swe wywody na bazie uporządkowanych i zjednoczonych nauk, i w przeciwieństwie do teologicznego i metafizycznego poglądu na świat będzie dążyła do „sformułowania najwyższych praw wszechświata w oparciu o doświadczenie”, nie będzie też jednostronnie wykorzystywać i podporządkowywać swych praw teoretycznym wywo-

¹ J. Durdik, *O domnělém upadku filosofie*, Rozpravy filosofická, Praha 1876.

² Znany historyk filozofii czechosłowackiej Josef Král (1882—1978) w pracy *Československá filosofie*, Praha 1937, przesadnie orzeka, że jest to „pierwsza pozytywistyczna definicja u nas, definicja filozofii pojmowanej naukowo”.

³ J. Mikš, *Věda a filosofie se stanoviska pozitivizmu*, Osvěta 1876.

dom nauki, lecz stanie się nauką nauk, nauką w najwyższym tego słowa znaczeniu.

Innym popularyzatorem i entuzjastą pozytywizmu był Emanuel Makovička (1851—1890). Krytykował on aprioryzm filozofii kantowskiej, poglądy o absolutyzmie poznania, przekonanie o wrodzonych prawach moralnych i wielokrotnie wykorzystywał w tej krytyce tezy G. S. Milla i H. Spencera.

Od końca osiemdziesiątych lat ubiegłego wieku pozytywizm krzewi się coraz szerzej w Czechach w różnorodnych pracach uczonych — filologów, historyków, fizyków, chemików. Wtedy też (w 1884 r.) pojawia się czasopismo „Atheneum”, w którym ukazało się wiele artykułów, krytyk i recenzji utrzymanych w duchu pozytywistycznym⁴. Na łamach „Atheneum” pisali między innymi chemik B. Raýman, fizyk A. Seydler i historyk J. Goll. Tenże Goll w artykule *Historia i historik* odrzuca koncepcję historii połączonej z historiozofią czy z moralistyką i opowiada się za niezaangażowanym czystym obiektywizmem⁵.

Następny etap w rozwoju czeskiego pozytywizmu rozpoczyna się w latach dziewięćdziesiątych. Wtedy to od 1897 r. rozwija swą ożywioną działalność naukową wybitny czeski filozof i psycholog o orientacji pozytywistycznej František Krejčí (1858—1934), profesor Uniwersytetu Praskiego⁶.

Podstawowym problemem filozofii jest według Krejčiego dążenie do poznania bytu transcendentnego, a więc tego „co tworzy podstawę zjawisk i działania”; jest to absolutna rzeczywistość, która stoi za rzeczywistością relatywną, z jaką mamy do czynienia w naszym poznaniu⁷. Tej rzeczywistości transcendentnej nie można tak naprawdę poznać — wszystkie wysiłki filozofów były w tym względzie daremne. Należy więc uwolnić filozofię od jej syzyfowego przekleństwa i przestać dążyć do tego, co niemożliwe. Poznanie bytu transcendentnego wcale nie musi być przedmiotem filozofii i nie jest potrzebne do sformułowania całościowego światopoglądu. Powyższe sformułowanie według Krejčiego zdecydowanie odróżnia pozytywizm od innych kierunków filozoficznych, zwłaszcza od

⁴ Redaktorem „Atheneum” był wybitny filozof, socjolog i mąż stanu Tomasz Masaryk (1850—1937). Masaryk miał duże zasługi w popularyzacji filozofii pozytywistycznej w Czechach, ale jego stanowisko filozoficzne było zdecydowanie niepozytywistyczne. Wystarczy zresztą zacytować jedno zdanie z artykułu F. Pelikana o filozofii narodowej czeskiej: „Masaryk wyjaśnia odrodzenie narodowe czeskie jako kontynuację reformy religijnej; interpretuje on „humanizm” czeski z 18 w. z punktu widzenia teistycznego, widząc w nim odrodzenie ideałów Braci Czeskich” (F. Pelikan, *La philosophie nationale tchécoslovaque*, [w:] pracy zbiorowej: *La Philosophie Tchecoslovaque contemporaine*, Praha 1934 s. 13.

⁵ J. Goll, *Dějiny a dějepis*, Atheneum 1889.

⁶ Do podstawowych prac filozoficznych Krejčiego należą: *O filozofii přítomnosti*, Praha 1904 (O filozofii terażniejszości); *Svoboda vůle a mravnost*, Praha 1907 (Wolność woli a moralność); *Filosofie posledních let před valkou*, Praha 1918 (Filozofia z ostatnich lat przed wojną); *Positivní etika jakožto mravouka na základě přirozeném*, Praha 1922 (Etyka pozytywna jako nauka o moralności na podstawie przyrodniczej); *Zaklady vědeckého systému psychologie*, Praha 1929 (Podstawy naukowego systemu psychologii).

⁷ Byt transcendentny Krejčí charakteryzuje jako „byt bez uwzględnienia naszych zmysłów”, „to co tworzy podstawę zjawisk i działania”, „absolutną rzeczywistość”.

idealizmu, według którego byt transcendentny jest poznawalny i niezbędny dla wykształcenia światopoglądu.

Krejčiego koncepcja ontologii jest monistyczna: przyjmuje on przekonanie o jedności bytu, o jedności świata. Jak pisze: „Pozytywizm ma także swoje Monon, ma także jeden byt, a to jest właśnie byt transcendentny”⁸. Ten byt — pisze dalej — to nie jest ani materia, ani dusza, ani energia — jest to coś prostego, nieznanego i niepoznanego; byt ten przejawia się w naszej świadomości dwojako: jako świat wewnętrzny i zewnętrzny. Ta dwoistość świata nie jest zakotwiczona w samym bycie, jest to raczej równoległość dwóch szeregów zjawisk. Tak więc dualizm ducha i materii ma tylko charakter fenomenalny, nie zaś ontologiczny, bo nie ma tu wcale dualizmu substancji.

Jednolitość świata manifestuje się według Krejčiego w zdeterminowaniu kosmicznej całości, bo zarówno przyroda, społeczeństwo, jak i psychika podlegają niepoznawalnym kosmicznym prawidłowościom i „wszystko co jest, ze względu na tę prawidłowość musi być takie, jakie jest”⁹. Także człowiek w społeczeństwie jest podporządkowany tej prawidłowości chociażby poprzez podporządkowanie się zasadzie samozachowania. Jak pisał Krejči w swej *Etyce pozytywnej* człowiek robi co chce, ale chce to co musi. Człowiek musi się więc podporządkować kosmicznym prawidłowościom, musi pracować w ich duszu i na ich rzecz, bo i tak bez człowieka świat poszedłby swoją drogą, jak idzie razem z nim.

Filozofia według Krejčiego wyodrębnia się ze swoistej mieszaniny kulturowej, gdzie łączyła się zarówno z religią, jak i z nauką. Najpierw też uważał, że funkcją filozofii jest godzenie religii i nauki, bo skoro nauka jest zbiorem tego, co wiemy, a religia zbiorem tego, w co wierzymy, to filozofia powinna być zbiorem tego, co byśmy chcieli wiedzieć, abyśmy nie musieli wierzyć¹⁰. Później, już w pracach powojennych Krejči nie pisze o pośredniczącej roli filozofii, lecz o niemożliwości pogodzenia jej z religią. Jak stwierdza w artykule *O współczesnym czeskim myśleniu filozoficznym* filozofia i religia to zupełnie odrębne typy czynności duchowych, które rozwijają się niezależnie od siebie¹¹.

Krejči podkreślał również specyficzność i odrębność przedmiotu filozofii, jej funkcji i, jeśli tak można powiedzieć, rytmu rozwojowego od nauk. Przede wszystkim filozofia wciąż jakby musi zaczynać od nowa i na tym polega jej odrębny od nauki rytm rozwojowy. Ponadto ma ona dostarczać całościowego obrazu świata, czego żadna z nauk nie może dostarczyć. Człowiek zaś potrzebuje filozofii, bo potrzebuje obrazu świata i siebie samego, potrzebuje odpowiedzi na pytania o sens świata i życia. Filozofia przy tym powinna mówić nie tylko do głowy, lecz także do... serca. Filozofia i to także filozofia pozytywistyczna według Krejčiego może naprawdę uspokoić serce.

W cytowanej już pracy *La Philosophie Tchécoslovaque* inny czeski pozytywista Josef Král (1882—1978), znany historyk filozofii czeskosłowackiej uważa, że Krejči to prawdziwa epoka w dziejach czeskiej myśli filozoficznej, bo opierając się na refleksji filozoficznej pozytywizmu stworzył psychologię czeską, bo rozbudował obszerną koncepcję etyki laickiej

⁸ F. Krejči, *Filosofie posledních let před valkou*, op. cit., s. 51.

⁹ F. Krejči, *Positivní etika...*, op. cit., s. 418.

¹⁰ F. Krejči, *O filosofii přítomnosti*, op. cit., s. 18 i dalsze.

¹¹ F. Krejči, *O současné české myšlení filozofickém*, *Česka Mysl* 1933, s. 226.

(w nawiązaniu przede wszystkim do H. Spencera), bo wreszcie był wybitnym organizatorem i animatorem pracy filozoficznej (był jednym z założycieli i wieloletnim redaktorem pierwszego czeskiego czasopisma filozoficznego — „Česka Mysl”) ¹².

Innym zwolennikiem pozytywizmu był František Fajfr (1892—1973). Po przestudiowaniu prac Comte'a Fajfr w swych szkicach o Masaryku i myśli Comte'a stwierdza wpływ twórcy pozytywizmu na czeskiego filozofa, który był w gruncie rzeczy pozytywistą i tylko poglądy etyczne i stosunek do religii oddalały Masaryka od pozytywizmu. Ta próba interpretacji myśli Masaryka jako pozytywistycznej zmierzała do odnowienia i szerszego spopularyzowania pozytywizmu w Czechosłowacji (autorytet Masaryka jako myśliciela i działacza politycznego). Fajfr zresztą stwierdza, że pozytywizm w latach dwudziestych zaczyna tracić w świadomości potocznej jakąś powierzchownością i brakiem zrozumienia dla spraw duchowych i wyższych. A przecież reprezentuje on według Fajfra spory kawał historii czeskiej, jest to nawet specyficzna filozofia naroduwa czeska. Na czym to polega? Otóż przede wszystkim na przyjęciu zasady psychologicznej, tzn. aby każdy problem rozstrzygać na gruncie psychologicznym; faktycyzmu — aby każdy problem rozstrzygać poprzez odwołanie się do faktów, historyzmu polegającego na redukcji każdego problemu do jego kwestii genetycznych i rozwojowych. Krytycy pozytywizmu według Fajfra trzymają się psychologizmu i faktycyzmu, lecz starają się odrzucać naukowe ujęcie filozofii i faktycznie ładują na pozycjach irracjonalizmu ¹³.

Najbardziej aktywnym pozytywistą czeskim ¹⁴ okresu międzywojennego — zwłaszcza w latach trzydziestych — był Josef Tvrđý (1877—1942), który pozostał także pod wpływem filozofii polskiej ¹⁵. Spory wpływ wywarły na niego prace Joachima Metallmanna, przede wszystkim tłumaczona przez niego monografia Determinizm nauk przyrodniczych.

Tvrđý zajmuje wobec Krejčíego stanowisko podwójnie rewizjonistyczne: odrzuca niepoznawalność bytu transcendentnego i przyjmuje sensowność uprawiania metafizyki.

W pierwszej kwestii Tvrđý skłania się do przekonania, że pojęcie bytu transcendentnego, niepoznawalnego prowadzi do faktycznego ograniczenia praw filozofii i ludzkiej aktywności. Trzeba też kłaść nacisk w filozofii nie tyle na jakąś ontologię negatywną ile na problematykę poznawczą. W tej dziedzinie Tvrđý zwraca uwagę na ludzkie uwarunkowania i odrzuca absolutystyczną koncepcję poznania. Przyjmuje stanowisko, któ-

¹² J. Král, *L'importance de l'oeuvre de Krejci pour l'histoire de la philosophie tchécoslovaque*, [w:] *La Philosophie Tchécoslovaque contemporaine*, op. cit., s. 71—77.

¹³ F. Fajfr, *V boji o pozitivismus*, Nové Čechy 1927, s. 22.

¹⁴ Innymi przedstawicielami tej szkoły byli Jan B. Kozak (1888—1974), który zajmował się z pozycji pozytywistycznych religią i jej znaczeniem „dla serca” ludzkiego, a także František Seracky (1891—1942), zajmujący się zagadnieniami teorio-poznawczymi i stosunkiem gnozeologii do nauk szczegółowych.

¹⁵ Por. *Soudoba filozofie polska*, [w:] *Současna filozofie u Slovanu*, Praha 1932; W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, Ruch filozofický 1933—1934; tenże Ruch filozofický opublikował numer polski w 1939 nr 1—2. W tym numerze zamieszczono prace W. Tatariewiczza, T. Kotarbińskiego, L. Chwistka, J. Brauna, B. Bornsteina, K. Wizego, B. Gaweckiego i J. Leszczyńskiego. Wcześniej, bo w 1933 r. Ruch filozofický wydał numer słowiański, ale z Polaków był tu reprezentowany tylko J. Metallmann.

re sam określa realizmem historycznym teoriopoznawczym (historycznym w tym sensie, że każda prawda musi być rozważana jako rezultat ludzkich działań i starań).

W drugiej kwestii (metafizyka) Tvrđý uważa, że dyscyplina ta jest uprawiona na gruncie filozofii. Jest ona ukoronowaniem filozofii, jest „zbiorem przypuszczeń i konstrukcji, które sobie tworzymy, abyśmy sobie mogli przedstawić ten świat jako całość, a także swoją rolę w nim”¹⁶.

W swojej ontologii Tvrđý zwraca uwagę nie tylko na jednolitość bytu, ale też na jego zróżnicowanie, ustopniowanie, nieredukowalność form. Na miejsce Krejčiego żelaznych prawidłowości natury wysuwa zasadę twórczego rozwoju, w którym występują elementy rozmaitości i jednolitości, przypadku i wolności itd. Niezależnie od tych znaczących modyfikacji w nurcie pozytywistycznym Tvrđý pozostaje jednak pozytywistą. Filozofia w jego ujęciu ma być zgodna z rezultatami rozwoju nauk i w żadnym swym twierdzeniu nie może występować przeciwko nauce. Filozofia ta dąży do kształtowania się według modelu nauk konkretnych i przeciwstawia się przeżytkom tradycyjnej filozofii, a więc filozofii zorientowanej teologicznie, a także nastrojowej filozofii romantycznej. W tej sytuacji można, jak sądzę, zgodzić się ze stanowiskiem wybitnej znawczyni filozofii czeskiej Jiřiny Popelovej, gdy pisze, że filozofia Tvrđego to zarówno szczyt rozwoju czeskiego pozytywizmu, ale równocześnie jego przekroczenie, przewyciężenie¹⁷. Po wojnie z czeskich pozytywistów aktywny był jeszcze tylko J. Král, który podjął polemikę z marksizmem, starając się odnaleźć jego słabe strony i przeciwstawić mu naukową filozofię pozytywistyczną¹⁸. Pozytywizm według Krála jest filozofią dynamiczną, zdolną do rozwoju, filozofią otwartą. Jak pisał Král pokonani mogą być poszczególni pozytywiści, ale pozytywizm jako kierunek, jako metoda jest dalej żywy, aktualny. Ta deklaracja była faktycznie ostatnim manifestem czeskiego pozytywizmu — już anachronicznego w końcu lat czterdziestych naszego wieku.

Jest rzeczą ciekawą, że w odróżnieniu choćby od Polski nie było w Czechach tzw. „drugiego pozytywizmu”, nawiązującego do Macha, do Avenariususa itd. Co więcej nie było tu też neopozytywizmu. Mówiąc ściślej, w Pradze znani byli przedstawiciele myśli neopozytywistycznej, ale byli to Niemcy i działali na niemieckiej uczelni. Mam tu na myśli R. Carnapa (do 1936 r.) i Ph. Franka. Wśród czeskich filozofów młodszego pokolenia zaczęło pojawiać się zainteresowanie problematyką neopozytywistycznej filozofii naukowej oraz polskiej logistyki¹⁹. Żaden z tych autorów nie może być uważany za neopozytywistę. Nie było więc czegoś takiego, jak czeski neopozytywizm. To wpłynęło już później na charakter filozofii czeskiej, która w odróżnieniu choćby od filozofii polskiej była w pewnym stopniu zapóźniona w dziedzinie zagadnień logicznych i metodologicznych²⁰.

¹⁶ J. Tvrđý, *Moderní proudy ve filosofii*, Brno 1926, s. 19.

¹⁷ J. Popelová, *Studie o současné české filosofii*, Praha 1949.

¹⁸ J. Král, *Positivism, dialektický materialismus a filosofie*, Česka Mysl 1946—1947.

¹⁹ Otakar Zich napisał wiele informacyjnych na ogół tekstów na te tematy. Np. *Logistika v Polsku*, Česka Mysl 1937; do innych informatorów z tej dziedziny należeli Miloš Materna oraz Vladimír Tardy autor obszernego nekrologu M. Schlicka, a także artykułu *Fyzikalismus — dnešní stadium materialismu*, Česka Mysl 1932.

²⁰ J. Cetl, *Český pozitivismus*, Brno 1981, s. 118.

Jacek J. Jadacki

Kongres semiotyczny w Palermo

W dniach 25—29 czerwca 1984 roku w Palermo na Sycylii miał miejsce Trzeci Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Badań Semiotycznych (IASS). Głównym gospodarzem Kongresu było Circolo Semiologico Siciliano, a posiedzenia odbywały się w budynkach przede wszystkim wydziału humanistycznego Università di Palermo. W czasie trwania Kongresu wygłoszono 9 referatów (część w Aula Magna Facoltà di Ingegneria, część zaś w Aula Magna Facoltà di Lettere), przedstawionych zostało ponad 150 komunikatów (w salach Facoltà di Lettere), doszły do skutku 3 dyskusje okrągłego stołu (w Aula Magna di Lettere).

Spośród zgłoszonych 14 Polaków nie przybyli na Kongres z różnych powodów tylko: Andrzej Bogusławski (Warszawa), Alicja Helman (Sosnowiec), Henryk Hiż (Philadelphia), Maria Nowakowska (New York) i Ryszard Swiderski (Bridgewater). Pozostali — przy czym godzi się podkreślić, że uczestnicy z Polski znaleźli się na Kongresie (dzięki zabiegom sekretarza Polskiego Towarzystwa Semiotycznego) częściowo na koszt IASS — wygłosili następujące odczyty: Wiesław Godzic (Sosnowiec) — „Some Remarks on 'Aesopian' Communication in Film”, Maciej Grochowski (Warszawa) — „On the Problem of Analytic Sentences from the Natural Language Semantics Viewpoint”, Jacek Jadacki (Warszawa) — „On Semiotic Functions of Conditionals”, Leon Koj (Lublin) — „A Necessary Condition of Mutual Understanding”, Tadeusz Kowzan (Caen) — „Sur le référent du signe au théâtre”, Włodzimierz Krysiński (Montréal) — „Sémiologie littéraire, sémiotique, sémiotiques: conflicts des interprétations ou apories des objets de connaissance”, Jerzy Pelc (Warszawa) — „A Plea of Semiotics”, Jerzy Pogonowski (München — Poznań) — „Semantic Engineering” i Katarzyna Rosner (Warszawa) — „The Role of Semiotics in the Change of the Aesthetic Paradigms in the 20th Century”.

Wysłuchałem wszystkich 9 referatów, wszystkich 3 dyskusji okrągłego stołu i 16 komunikatów; brałem też udział w dyskusjach nad referatami J. Pelca, T. A. Sebeoka, w dyskusji dotyczącej abdukcji i perspektyw semiotyki francuskiej oraz w dyskusjach nad komunikatami C. T. Paisa, M. Hammada, B. Kirsteina, J. Pogonowskiego i P. Violi. Oto informacje o tych posiedzeniach.

Referaty.

John Lyons (Sussex) — w odczycie „Theoretical Semiotics and Theoretical Linguistics” rozpatrzył propozycje terminologiczne przedłożone m.in. przez Y. Bar-Hillela, J. Pelca, N. Chomsky'ego i T. A. Sebeoka, i opowiedział się ostatecznie za stanowiskiem, według którego obie dy-

scypliny (tj. semiotyka i lingwistyka) mają w dużym stopniu wspólne pole badawcze i obie należy wyraźnie oddzielać od eseistyki «parasemiotycznej». Przyjął bowiem założenie, że każdy «język naturalny» jest przypadkiem czego ogólniejszego: «języka jako takiego», *scil.* systemu komunikacyjnego. Uznał przy tym, że różne definicje „języka” mogą być zarazem adekwatne, jeśli mianowicie dotyczą języka jako przedmiotu analizy odmiennych dyscyplin. W dyskusji udział wzięło poza referentem 7 osób, m.in. Eugene Yates (Los Angeles), Tatiana Slama-Cazacu (București), Peter Cassirer (Göteborg), Jerzy Pelc (Warszawa), Massim Pesaresi (Yale) i Alexandros Lagolopoulos (Thessalonike).

Hubert D a m i s c h (Paris) — w odczycie „Le travail sémiotique” nawiązując do pracy M. Foucaulta przedstawił refleksje nasuwające się semiotykowi kultury przy zestawieniu obrazu D. Velázquez’a „Las Meninas” z jego reinterpretacjami, które wyszły spod pędzla P. Picassa.

Jerzy P e l c (Warszawa) — w odczycie „A Plea of Semiotics” zwrócił uwagę na niebezpieczeństwa związane z trwającą od pewnego czasu wielką «imigracją» przedstawicieli różnych dyscyplin do semiotyki. Wyrasta stąd, po pierwsze, potrzeba uświadomienia im m.in., że pewne pojęcia „znaczenia” są nie-semiotyczne (lecz aksjologiczne, finitystyczne, funkcjonalne, kauzalne itp.). Po drugie zaś, sami semiotycy — «autochtoni» powinni w swojej pracy zdawać sobie sprawę z różnicy w rozumieniach „semiotyczności”, gdy ją orzekają o pewnych własnościach, pewnych przedmiotach, teorii przedmiotów takie własności (semiotyczne) posiadających, metateorii takiej (takich) teorii, metodzie, czy wreszcie — badaniach (pewnej dziedziny) taką metodą się posługujących. W dyskusji zabrało głos 5 osób.

Thomas A. S e b e o k (Bloomington) — w odczycie „Quantum Semiotics: from the Cosmic Code to the Cognitive Code” podjął próbę analizy semiotycznej pewnych zjawisk z dziedziny kryształografii.

Martin K r a m p e n i Thure von U e x k ü l l (Westberlin) — w odczycie „Biological Systems and Signprocesses” dali wyraz przekonaniu, że kluczowym zagadnieniem, którego rozwiązania domagać się należy przy stosowaniu metod semiotycznych w przyrodznawstwie, jest problem semiotycznej funkcji obserwatora. Ich zdaniem semiotyk (a także w ogóle naukowiec) zajmuje postawę nie tylko antropocentryczną, ale także «adultomorficzną» (*scil.* punkt widzenia człowieka dorosłego). Stąd pouczające jest wykorzystanie w analizach semiotycznych wyników badań z jednej strony J. Piageta i jego szkoły, z drugiej zaś S. Freuda i jego naśladowców — oraz uchwycenie pewnego paralelizmu właściwych im aparatów pojęciowych i terminologii Ch. S. Peirce’a.

Giorgo P r o d i (Bologna) — w odczycie „Biology as Natural Semiotics” naszkicował próbę interpretacji biologii w kategoriach semiotycznych.

Eugene F. Y a t e s (Los Angeles) — w odczycie „Proposal for a Physical Theory of Semiotics” przedstawił kierunek, w którym zdążać powinno, jego zdaniem, fizykalistyczne ugruntowanie semiotyki. W dyskusji uczestniczyły 3 osoby.

Umberto E c o (Bologna) — w odczycie „Whodunit? The Case of Shifting Denotation” dokonał przeglądu («odysei») zmian terminologicznych w nazewnictwie odnoszącym się do relacji słowo-pojęcie-rzecz u Arystotelesa, Anzelma z Canterbury, Abélarda, Rogera Bacona, Ockhama oraz J. S. Milla i Ch. S. Peirce’a.

Alain R e y (Paris) — w odczycie „Messages from the Past: where

Semiotics comes from” podkreślił przede wszystkim potrzebę metody «archeologicznej» (źródłowej) badań nad dziejami semiotyki. W świadomości dzisiejszych semiotyków funkcjonują bowiem nieraz semiotyczne konstatacje dawnych filozofów (i innych uczonych) w postaci zniekształconej przez tłumaczy nie mających odpowiedniego przygotowania semiotycznego. Następnie referent naszkicował główne tradycje semiotyczne: logiczną, filozoficzną, gramatyczną, antropologiczną i socjologiczną; wielu z reprezentantów tych dyscyplin można z powodzeniem traktować jako «kryptosemiotyków». W dyskusji wzięły udział 3 osoby.

Posiedzenia okrągłego stołu.

Pierwsze posiedzenie okrągłego stołu — „L’abduzione”, w którym uczestniczyli Umberto Eco (Bologna), Massimo A. Bonfantini (Bologna), Thomas A. Sebeok (Bloomington), Jørgen Dines Johansen (Odense) i Gérard Deledalle (Perpignan), skoncentrowało się na jednej z ważnych kategorii systemu Ch. S. Peirce’a, mianowicie abdukcji i jej stosunku do dedukcji i indukcji. Jego wynikiem — w skrótownym ujęciu T. A. Sebeoka — była konstatacja, że o ile indukcja ma prowadzić do ustalenia tego, co jest, zaś dedukcja — tego, co musi być, o tyle rezultatem abdukcji jest określenie tego, co może być. Konstatację tę należałoby jednak brać nieco metaforycznie, gdyż wzięta dosłownie pociągałaby pogląd, że wynikiem tych operacji są tezy (lub denotaty tych tez) różniące się modalnością. Poza głównymi dyskusyjnymi wypowiedziami na ten temat jeszcze 4 osoby.

W czasie drugiego posiedzenia okrągłego stołu — „Sviluppo e prospettive della semiotica francese” z wystąpieniami Hermana Parreta (Bruxelles), Jeana Petitota (Paris) i Paola Fabbriego (Bologna), postulowano (zwłaszcza J. Petitot) potrzebę skonstruowania teorii formalnej (a nie tylko opisu) fenomenów semiotycznych, w tym nawet (co wydało się przedsięwzięciem mocno wątpliwym) formalizacji poglądów A. Greimasa. W dyskusji zabrała głos 1 osoba spoza grona głównych uczestników.

Tematyka trzeciego posiedzenia okrągłego stołu — „Semiotica e tematiche” — z udziałem Pierre’a Rosensthiela (Paris), Marca Mondadoriego (Palermo), Louisa Marina (Paris), Giulia Giorellego (Milano), Jeana Petitota (Paris) i René Thoma (Paris), była najbardziej zróżnicowana: od analizy «labiryntów» ogrodowych (P. Rosensthiel), uwag o złotym podziale (M. Mondadori), nawiązań do B. Pascala (L. Marin) lub G. W. Leibniza pojęcia nieskończoności (G. Giorello), aż do programu «matematyzacji» semiotyki w stylu kantowsko-husserlowskim (J. Petitot) lub ujęcia jej jako teorii transformacji komunikatów (R. Thom).

Komunikaty.

W dziale *Semiotyka teoretyczna — systemy sygnifikacji* przedstawili komunikaty m.in.:

1. Anne-Marie di Sciullo (Montréal) — „Réference et convention”, która porównała pod względem syntaktycznym i semantycznym niektóre typy wyrażen złożonych w językach romańskich i japońskim; w dyskusji wzięły udział 2 osoby;

2. Cidmar Teodoro Pais (São Paulo) — „Pour une syntaxe-sémantique des systèmes de signification”, który tak rozszerzył pojęcie „języka”, że lingwistyce przyznał status jednej z dziedzin postulowanej «makrosemiotyki» i starał się następnie przedstawić schematycznie wzajemne «dynamiczne» związki między poszczególnymi systemami semiotycz-

nymi; przedstawione propozycje nasuwały uwagę, że minimalnym kryterium użyteczności tych schematów musiałaby być możliwość wskazania przedmiotów dla wszystkich wprowadzonych poziomów strukturalnych; w dyskusji wzięły udział 4 osoby — w tym F. Rossi-Landi (Triest).

W dziale *Epistemologia* przedstawili komunikaty m.in.:

3. Leon Koj (Lublin) — „A Necessary Condition of Mutual Understanding”, który uznając, że koniecznym warunkiem wzajemnego porozumienia jest to, by wyrażenia różnych języków były równoznaczne i dzięki temu wzajemnie przetłumaczalne, wykazał, iż teoria wzajemnego porozumienia nie jest możliwa bez odrzucenia nie tylko pewnych teorii semantycznych, ale także tez antropologicznych, leżących u ich podłoża; relatywista przyjmujący, że znaczenie danego wyrażenia zależy od przesądzeń użytkowników, ich światopoglądów, uznawanych teorii i dopuszczanych modeli, kontekstu wypowiedzi, znaczeń pozostałych wyrażeń używanego języka — taki relatywista wyklucza zbudowanie zadowolającej teorii porozumienia; w dyskusji wzięły udział 3 osoby.

4. Włodzimierz Krysiński (Montréal) — „Sémiologie, littéraire, sémiotique, sémiotiques: conflits des interprétations ou apories des objets de connaissance”, który nawiązując m.in. do prac J. Pelca próbował nakreślić granice i perspektywy «semio-teorii» na tle rozbieżności (język naturalny — metajęzyk) i różnic w zainteresowaniach badawczych (problemy komunikacji, sygnifikacji, informacji) istniejących między poszczególnymi szkołami i tradycjami; w dyskusji wzięły udział 4 osoby.

W dziale *Semiotyka a humanistyka — Lingwistyka teoretyczno-formalna* przedstawili komunikaty m.in.:

5. Rachel Giora (Tel-Aviv) — „Paragraph Final Position”, która skupiła się na uzasadnieniu poglądu, że jeśli z dwu ustępów (jakiegoś tekstu) 'a' i 'b' zawierających te same składniki — preferowany jest ustęp 'a', to jego składnik początkowy jest twierdzeniem wyrażającym temat owego ustępu, składnik ostatni tworzy główny element tego ustępu albo też pierwszy lub ostatni składnik tworzy temat ustępu następnego;

6. Maciej Grochowski (Warszawa) — „On the Problem of Analytic Sentences from the Natural Language Semantics Viewpoint”, który rozważał istotne dla leksykografii zagadnienie, czy kategoria zdań analitycznych powinna być ograniczona do zdań, w których mówi się prawdziwie o znaczeniach pewnych wyrażeń języka naturalnego za pomocą innych wyrażeń tego języka, oraz jaki jest status semantyczny leksemów nie mogących w zdaniach analitycznych wystąpić w roli podmiotu;

7. Riccardo Guerri (Buenos Aires) — „Contenuto semantico degli ausiliari nei tempi composti dei verbi italiani”, który zestawiał funkcje znaczeniowe słów posiłkowych „być” (bardziej jednolite) i „mieć” (bardziej zróżnicowane) w języku włoskim i innych językach romańskich*;

8. Boni Kirstein (Potenza) — „On Reference in Pragmasemiotics”, który rozpatrzył na nowo podstawowy problem wszelkiej filozofii języka: relacji treści znaków do rzeczywistości, nawiązując przy tym do prac B. Malinowskiego i przede wszystkim A. H. Gardinera; w dyskusji wzięła udział 1 osoba;

* Bezpośrednio potem sam wygłosiłem komunikat „On Semiotic Functions of Conditionals”, w którym — nawiązując do prac przede wszystkim K. Ajdukiewicza, B. Stanosz i A. Bogusławskiego — poddałem rozbirowi to, co jest zakładane, oznajmiane i wyrażane przez zdania warunkowe różnych odmian, o ile przestrzegane są tzw. zasady roztropności i zrozumiałości.

9. Ludwig N a g l (Wien, *nb.* po studiach m.in. w Krakowie u M. Po-
rębskiego) — „Sign and Sign Use. Is Pragmatics in Need of a Philosophi-
cal Theory which explains our Ability to Act?”, który podniósł w intere-
sujący sposób sprawę zadowalającej pod względem metodologicznym
(nie — taksonomicznej tylko) analizy pragmatycznych funkcji języka
i wyraził przekonanie, że rozwiązanie problemów, które ta analiza nasu-
wa, wymaga m.in. odwołania się do istotnych części klasycznej (nie —
redukcjonistycznej) epistemologii oraz ich reinterpretacji.

10. Mariana N e t (București) — „Scheme-Text-Discourse (Tension
Within, Projections Between)”, która pokazała strukturę tekstu poetyc-
kiego i czynniki («napięcia») gwarantujące mu spójność oraz zakwestio-
nowała «izomorfizm» (w sensie A. Greimasa) poszczególnych poziomów
tekstu niektórych utworów;

11. Jerzy P o g o n o w s k i (München—Poznań) — „Semantic Engi-
neering”, podał przykłady zastosowania (język *lingueño*) opracowanej
przez siebie i A. F. Majewicza metody tworzenia nowych systemów se-
miotycznych (dla celów teoretycznych, zwłaszcza zaś badań nad uniwer-
saliami lingwistycznymi); w dyskusji wzięła udział 1 osoba;

12. Patrizia V i o l i (Bologna) — „Per una definizione semiotica delle
presupposizioni linguistiche” (komunikat wygłoszony ostatecznie po
angielsku), która podjęła zagadnienie presupozycji wypowiedzi, tj. — jak
się okazało — konsekwencji (przede wszystkim semantycznych) tych wy-
powiedzi; w dyskusji wzięła udział 1 osoba;

Wreszcie w dziale *Semiotyka a humanistyka — Socjolingwistyka*
przedstawili komunikaty m.in.:

13. Peter A. E g l i n (Waterloo) — „The Word Incarnate: On Lan-
guage, Talk and Reality”, który uznał za nieusuwalny «społecznie ucie-
leśniony» charakter posługiwania się językiem i opowiedział się za
uprawianiem językoznawstwa w taki sposób, aby ów charakter zrekon-
struować (a więc z naciskiem na pragmatykę);

14. Jorge L o z a n o (Madrid) i Paolo F a b b r i (Bologna) — „Strate-
gie discorsive del testo storico”, oraz

15. Adrian G i m a t e W e l s h (Puebla) — „Analysis of the Re-
ligious Process through Discourse Analysis”, którzy starali się (w sposób
niezbyt szczęśliwy) zastosować terminologię lingwistyczną w badaniach
historycznych i socjologicznych;

16. Manar H a m m a d (Paris) — „Analyse sémiotique de la Bourse
des Valeurs”, który przeprowadził ryzykowny, ale o wiele bardziej uda-
ny, rozbiór — w kategoriach semiotycznych — sytuacji giełdowej.

Poza programem naukowym uczestnicy Kongresu mieli możliwość wy-
słuchania specjalnego koncertu wybitnego flecisty włoskiego Severina
Gazzelloniego (kościół Santissimo Salvatore), obejrzenia Muzeum i spek-
taklu słynnego sycylijskiego Teatru Marionetek, a także odbycia wy-
cieczki do pobliskiego Monreale. Uczestnicy Kongresu zostali ponadto
podjęci *coctail*em przez Sindaco di Palermo (Pallazzo delle Aquile) i wzię-
li udział w wystawnym przyjęciu zorganizowanym przez Circolo Semio-
logico Siciliano (Villa Malfitano). Otrzymali na koniec (już po zamknięciu
Kongresu) od włoskich gospodarzy wartościową publikacją *In nome del
segno. Introduzione alla semiotica della cultura* Silvano Miceli (Palermo
1982), a Polacy z Polski ponadto (w czasie trwania Kongresu) piękny
album z reprodukcjami dzieł Antonelli de Messina (Roma 1982).

Szczegółnej satysfakcji dostarczyły nam wybory do władz IASS. Na
przewodniczącego Stowarzyszenia w następnej kadencji został wybrany

Jerzy Pelc z Warszawy (98 głosów). Pozostałe funkcje objęli: sekretarza — (wielce Polakom przychylny) Antonino Buttitta z Palermo (99); wiceprzewodniczących — Roland Posner z Berlina Zachodniego (93), Jean Petiot z Paryża (89), Vjačeslav V. Ivanov z Moskwy (88), M. Yamagchi z Tokio (76) i Harolde De Campos z São Paulo (63); skarbnika — Gloria Withalm z Wiednia (83); redaktora pisma „Semiotica” — Thomas A. Sebeok z Bloomington (98).

Pobyty w Palermo ułatwiała nam bardzo sprawna organizacja, szczególnie zaś bezpośrednia opieka Marii Cateriny Ruty z Comitato Organizzatore.

Teksty wystąpień (referatów i komunikatów) ukażą się w „Proceedings of the Third International Congress of the IASS-AIS”, przygotowanych przez Mouton Publishers.

Autoreferaty z odczytów i wykładów

TADEUSZ KUBIŃSKI: Logika tradycyjna w postaci teorii parakonsystentnych (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział we Wrocławiu, 30 V 1985 r.)

1. UWAGI WSTĘPNE. Niech dany będzie pewien język sformalizowany. Wynikanie w tym języku nazywa się eksplozywnym, gdy dla dowolnych formuł A oraz B tego języka: z A oraz *nieprawda*, że A wynika B . Wynikanie jest więc nieeksplozywne w danym języku, gdy istnieją takie formuły A i B tegoż języka, że z A oraz *nieprawda*, że A nie wynika B . Teoria nazywa się parakonsystentną, gdy wynikanie w tej teorii nie jest eksplozywne.

Badania nad teoriami parakonsystentnymi zainicjował Stanisław Jaśkowski. Jaśkowskiego interesowały teorie mające tezy postaci A oraz *nieprawda*, że A , ale nie pokrywające się ze swymi językami.

Teorie parakonsystentne można budować rozmaicie. Poniżej przedstawię logikę tradycyjną, tzn. tradycyjny rachunek nazw, w postaci kilku teorii parakonsystentnych. Przez teorię, względnie system, rozumiem będą określony zbiór sekwentów, przy czym sekwenty w tej pracy są przypadkiem specjalnym sekwentów w sensie Gentzena. Parakonsystencja będzie więc w tej pracy właściwością pewnych zbiorów sekwentów. Polegać będzie na tym, że w danej teorii nie ma sekwentów, których poprzedniki zawierałyby formuły postaci A oraz *nieprawda*, że A . Terminowi „parakonsystencja” nadaje się więc w tej pracy sens troszeczkę różny od znaczenia podanego na początku tego paragrafu. Podam pewną ilość twierdzeń charakteryzujących rozważane systemy.

2. SEKWENTY W SENSIE SZERSZYM I WĘZSZYM. Alfabet języka J_n składa się ze zmiennych i ze stałych. Zmiennymi są M, P, S, S_1, S_2, \dots . Do stałych zalicza się nawiasy okrągłe, funktory koniunkcji i negacji z rachunku zdań (symbolicznie: \wedge oraz \neg), znak funkcji n (czytanej: nie) oraz orzeczniki dwuargumentowe: a, e, i, o , odczytywane tak jak w logice tradycyjnej. Terminem nazywam każdą zmienną oraz każde wyrażenie postaci $n\tau$, gdzie τ jest zmienną. Formułami atomowymi języka J_n są formuły postaci $\tau\alpha\upsilon$, $\tau\upsilon\upsilon$, $\tau\upsilon\upsilon$, w których τ oraz υ zastępują dowolne terminy.

Język J_n jest najmniejszym zbiorem złożonym z wszystkich formuł atomowych i zamkniętym na operacje ujmowania formuł w nawiasy, łączenia koniunkcją i poprzedzania negacją.

Niech $\langle \alpha_1, \dots, \alpha_m \rangle$ będzie ciągiem m -wyrazowym formuł języka J_n , przy czym m jest większa od zera. Niech $\langle \beta \rangle$ będzie ciągiem jednowyrazowym, w którym β jest formułą języka J_n . Parę uporządkowaną, w której ciąg $\langle \alpha_1, \dots, \alpha_m \rangle$ jest poprzednikiem, a ciąg $\langle \beta \rangle$ następnikiem, nazywam sekwentem

w sensie szerszym. Sekwent taki oznaczać będę przez $a_1, \dots, a_m \rightarrow \beta$. Ciąg $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ nazywa się poprzednikiem, a ciąg $\langle \beta \rangle$ następnikiem tego sekwentu. Zbiór wszystkich sekwentów w sensie szerszym oznaczam przez *ss*.

Język *J* otrzymuję z języka *Jn* usuwając z *Jn* wszystkie formuły, w których występuje znak funkcji *n*. Sekwent $a_1, \dots, a_m \rightarrow \beta$ nazywa się sekwentem w sensie węższym, jeśli a_1, \dots, a_m i β należą do języka *J*. Zbiór sekwentów w sensie węższym oznaczam przez *sw*.

3. WYNIKANIE SEMANTYCZNE I REGULARNE. Niech x_0 będzie dowolnym zbiorem nieskończonym. Niech *y* oraz *z* będą niepustymi podzbiórmi zbioru x_0 . Przyporządkujemy zmiennej *S* zbiór *y*, a zmiennej *P* zbiór *z*. Zbiory *y* oraz *z* spełniają w zbiorze x_0 formułę *SaP* (formułę *SoP*, *SeP*, *SiP*), gdy różnica zbiorów *y* — *z* jest pusta (gdy różnica zbiorów *y* — *z* jest niepusta, gdy iloczyn zbiorów $y \cap z$ jest pusty, gdy iloczyn zbiorów $y \cap z$ jest niepusty). Pewien układ niepustych podzbiorów zbioru x_0 spełnia w zbiorze x_0 formułę $\neg \alpha$ z języka *J*, gdy nie spełnia w zbiorze x_0 formuły α . Układ podzbiorów niepustych zbioru x_0 spełnia w zbiorze x_0 formułę $\alpha \wedge \beta$ z języka *J*, gdy spełnia zarówno α , jak też β . W ten sposób zostało określone pojęcie spełniania w zbiorze nieskończonym x_0 .

Pewien układ zbiorów niepustych zawartych w x_0 spełnia w zbiorze x_0 ciąg formuł $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ z języka *J*, gdy układ ten spełnia w zbiorze x_0 wszystkie formuły ciągu $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$. Z ciągu formuł $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ z języka *J* wynika semantycznie w sensie pierwszym formuła β z tegoż języka, gdy dla każdego zbioru nieskończonego x_0 i każdego układu podzbiorów niepustych zbioru x_0 : jeśli ten układ spełnia w zbiorze x_0 ciąg $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$, to spełnia również w zbiorze x_0 formułę β .

Dany ciąg formuł języka *J* może nie być spełniony, ponieważ w ciągu tym są formuły sprzeczne. Dany ciąg formuł może nie być spełniony w pewnym zbiorze także z innych przyczyn. Rozważmy ciąg formuł (A) (*MaP*, \neg *PaM*, *PaS*, \neg *SaP*). Przypuśćmy, że zbiór x_1 , w którym określamy spełnianie dla formuł języka *J*, jest dwuelementowy i składa się z przedmiotów *b* i *c*. Zmiennym *M*, *P* oraz *S* muszą być przyporządkowane niepuste podzbiory zbioru x_1 . Jeśli zmiennej *M* przyporządkujemy zbiór $\{b\}$, a zmiennej *P* zbiór $\{b, c\}$, to formuły *MaP* i \neg *PaM* będą spełnione. Natomiast formuły *PaS* i \neg *SaP* nie będą już równocześnie spełnione przy dowolnym przyporządkowaniu zmiennej *S* podzbiorów niepustych zbioru x_1 . Ciąg formuł (A) nie jest spełniony w zbiorze x_1 (i dowolnym innym zbiorze dwuelementowym), ponieważ moc zbioru x_1 jest zbyt mała. Aby uniknąć sytuacji, w której pewien skończony ciąg formuł języka *J* nie jest spełniony w danym zbiorze z tego powodu, że zbiór ten ma zbyt niską moc, założyłem powyżej, że zbiór x_0 jest dowolnym zbiorem nieskończonym.

Pojęcie wynikania semantycznego wprowadził A. Tarski w pracy *O pojęciu wynikania logicznego*, Przegląd Filozoficzny 39, 1936, s. 58—68.

Z ciągu formuł $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ z języka *J* wynika regularnie w sensie pierwszym formuła β , gdy dla każdego zbioru nieskończonego x_0 : 1. dla każdego układu podzbiorów niepustych zbioru x_0 — jeśli ten układ spełnia w zbiorze x_0 ciąg $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$, to spełnia również w zbiorze x_0 formułę β oraz 2. pewien układ podzbiorów niepustych zbioru x_0 spełnia ciąg $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$.

Pojęcie wynikania regularnego, wprowadzone powyżej, nie jest eksplozywne: dla dowolnych formuł α i β z języka *J* z α , $\neg \alpha$ nie wynika regularnie β . Pojęcie wynikania regularnego w sensie pierwszym jest więc węższe od pojęcia wynikania semantycznego. Tym pojęciem wynikania regularnego operować będę poniżej, przy określaniu logiki tradycyjnej w pierwszej postaci teorii parakonsystentnej.

4. SEKWENTY WAŻNE W SENSIE PIERWSZYM. ZBIORY PARAKONSYSTENTNE SEKWENTÓW. Niech $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ należy do *sw*. Mówię, że $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ jest ważny w sensie pierwszym, gdy z ciągu $\langle \alpha_1, \dots, \alpha_m \rangle$ wynika regularnie w sensie pierwszym β . Sekwent $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ nie jest więc ważny w sensie pierwszym, gdy dla pewnego zbioru nieskończonego x_0 nic nie spełnia w x_0 poprzednika sekwentu, bądź coś spełnia w x_0 poprzednik, lecz nie spełnia następnika. Sekwent, w którego poprzedniku występują dwie formuły postaci α i $\neg \alpha$, nie jest więc nigdy ważny w sensie pierwszym. Sekwent $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$, gdzie $\alpha_1, \dots, \alpha_m, \beta$ należą do języka *J*, jest pseudoważny w sensie pierwszym, gdy w pewnym zbiorze nieskończonym nic nie spełnia poprzednika sekwentu. Sekwent $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ jest nieważny w sensie pierwszym, gdy w pewnym zbiorze nieskończonym coś spełnia poprzednik tego sekwentu, lecz nie spełnia następnika. Każdy więc sekwent w zbiorze *sw* jest bądź ważny, bądź pseudoważny, bądź nieważny.

Zbiór wszystkich sekwentów ważnych (pseudoważnych, nieważnych) w sensie pierwszym oznaczam przez *W1* (przez *P1*, przez *N1*). Określmy funkcję *f* na zbiorze wszystkich podzbiorów zbioru *sw* w sposób następujący: 1. $f\emptyset = \emptyset$. 2. Jeśli zbiór niepusty *X* jest zawarty w zbiorze *W1* (zawarty w *P1*, zawarty w *N1*), to fX równa się *W1* (równa się *P1*, równa się *N1*). 3. Dla wszelkich innych zbiorów niepustych *X* fX równa się zbiorowi *sw*. Systemem ze względu na *f* jest każdy zbiór *X* o własności: $X = fX$. Do systemów ze względu na funkcję *f* należą więc zbiory *W1*, *P1* oraz *N1*. Funkcja *f*, określona powyżej, jest konsekwencją.

Zapiszmy tryby sylogistyczne w postaci elementów *sw*, tzn. w postaci $\alpha_1, \alpha_2 \rightarrow \beta$, gdzie α_1 i α_2 są przesłankami, a β wnioskiem. Łatwo stwierdzić, że wszystkie tryby ważne w tzw. interpretacji mocnej są elementami *W1*.

Zapiszmy z kolei prawa kwadratu logicznego i konwersji w interpretacji mocnej w postaci elementów *sw*, tzn. postaci $\alpha \rightarrow \beta$, gdzie α jest przesłanką, a β wnioskiem. Łatwo zauważyć, że wszystkie takie sekwenty są elementami *W1*.

Widać z uwag powyższych, że logika tradycyjna, ograniczona do kwadratu logicznego, konwersji i trybów sylogistycznych w tzw. interpretacji mocnej, odtwarza się cała w zbiorze *W1*.

Zbiór niepusty sekwentów w sensie węższym lub szerszym nazywam parakonsystemnym, gdy w zbiorze tym nie ma sekwentu postaci $\alpha_1, \dots, \gamma, \dots, \neg \gamma, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ ani sekwentu postaci $\alpha_1, \dots, \neg \gamma, \dots, \gamma, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$. Zbiór *W1*, który jest systemem ze względu na *f*, jest parakonsystemny. Nie ma w nim bowiem sekwentów wspomnianej postaci. Parakonsystemne są wszystkie podzbiory zbioru *W1*, a również inne jeszcze podzbiory zbioru *sw*. Jak wspomniałem, wprowadzone powyżej pojęcie zbioru parakonsystemnego jest pewną modyfikacją i adaptacją do aparatury pojęciowej tu wprowadzonej pojęcia zdefiniowanego na samym początku pracy.

Zauważmy, że dla dowolnej formuły α z *J* żaden z sekwentów postaci $SaP, SeP \rightarrow \alpha, SaP, SoP \rightarrow \alpha, SeP, SiP \rightarrow \alpha$ nie jest elementem zbioru *W1*. Jest tak dlatego, że nic (tzn. żaden ciąg zbiorów niepustych) nie spełnia poprzedników tych sekwentów. Sekwenty postaci powyższej należą do zbioru *P1*.

Zauważmy dalej, że sekwenty symplifikacji postaci $\alpha_1, \dots, \alpha_i, \dots, \alpha_m \rightarrow \alpha_i$, gdzie $\alpha_1, \dots, \alpha_m$ są elementami języka *J*, nie zawsze należą do *W1*. Należą one do *W1* wtedy i tylko wtedy, gdy coś spełnia poprzednik tych sekwentów. Przypadkiem szczególnym sekwentów symplifikacji są sekwenty tożsamości postaci $\alpha \rightarrow \alpha$, gdzie α jest formułą języka *J*. One należą do zbioru *W1* wtedy i tylko wtedy, gdy coś spełnia formułę α . Sekwenty tożsamości $SaP \wedge \neg SaP \rightarrow SaP \wedge \neg SaP$ oraz $SaP \wedge SeP \rightarrow SaP \wedge SeP$ nie należą do zbioru *W1*. Również żaden

z sekwentów postaci $a_1, \dots, a_i, \dots, a_m \rightarrow \neg a_i$ oraz $a_1, \dots, \neg a_i, \dots, a_m \rightarrow a_i$, gdzie a_1, \dots, a_m należą do J , nie należą do $W1$.

Niech α będzie formułą języka J . Żaden z sekwentów w postaci $\alpha \rightarrow \neg SaS$, $\alpha \rightarrow \neg SiS$, $\neg SiS \rightarrow \alpha$, $SeS \rightarrow \alpha$, $\neg SaS \rightarrow \alpha$, $SoS \rightarrow \alpha$ nie należy do zbioru $W1$. Nic bowiem nie spełnia formuł $\neg SaS$, $\neg SiS$, SeS oraz SoS . Sekwenty postaci $\alpha \rightarrow SaS$ i $\alpha \rightarrow SiS$ należą do zbioru $W1$ wtedy i tylko wtedy, gdy coś spełnia formułę α . Sekwenty postaci $SaS \rightarrow \alpha$ i $SiS \rightarrow \alpha$ należą do zbioru $W1$ wtedy i tylko wtedy, gdy każdy układ podzbiorów niepustych danego zbioru nieskończonego spełnia formułę α .

Sekwent $\alpha \rightarrow \beta$ może należeć do zbioru $W1$, podczas gdy sekwent $\neg \beta \rightarrow \neg \alpha$ już czasem do tego zbioru nie należy. Przykładem mogą służyć sekwenty $SaP \rightarrow SaS$ oraz $\neg SaS \rightarrow \neg SaP$.

5. SPEŁNIANIE W SENSIE SZERSZYM. SEKWENTY WAŻNE W SENSIE DRUGIM. Niech x_0 będzie dowolnym zbiorem nieskończonym. Zmiennym M, P, \dots przyporządkowuje się dowolnie podzbiory zbioru x_0 , a więc także zbiór pusty. Jeśli pewnej zmiennej, np. S_i , jest przyporządkowany podzbiór y zbioru x_0 , to termowi nSi jest przyporządkowany podzbiór $x_0 - y$. Niech τ oraz v będą dowolnymi termami. Niech τ będzie przyporządkowany podzbiór y zbioru x_0 , a v podzbiór z tegoż zbioru x_0 . Zbiory y i z mogą być puste. Przy tym przyporządkowaniu y oraz z spełniają w sensie szerszym formułę τv (formułę τv , τv , τv), gdy $y - z$ jest puste (gdy $y - z$ jest niepuste, gdy iloczyn $y \cap z$ jest pusty, gdy iloczyn $y \cap z$ jest niepusty). Spełnianie w sensie szerszym dla formuł z negacją oraz z koniunkcją określa się w sposób zwykły. Pewien układ podzbiorów zbioru x_0 spełnia w sensie szerszym ciąg formuł $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ języka J_n , gdy spełnia w sensie szerszym wszystkie wyrazy tego ciągu. Z ciągu formuł $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ języka J_n wynika semantycznie w sensie szerszym formuła β tego języka, gdy dla dowolnego zbioru nieskończonego x_0 i dowolnego układu podzbiorów zbioru x_0 : jeśli ten układ spełnia w sensie szerszym wszystkie formuły ciągu $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$, to spełnia też w tymże sensie formułę β .

Z ciągu formuł $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ języka J_n wynika regularnie w sensie drugim formuła β , gdy dla dowolnego zbioru nieskończonego x_0 : 1. pewien układ podzbiorów zbioru x_0 spełnia w sensie szerszym ciąg formuł $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ oraz 2. jeśli pewien układ podzbiorów zbioru x_0 spełnia w sensie szerszym $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$, to spełnia też w tymże sensie formułę β .

Niech $a_1, \dots, a_m \rightarrow \beta$ należy do zbioru ss . Sekwent ten nazwę ważnym w sensie drugim, gdy z $\langle a_1, \dots, a_m \rangle$ wynika regularnie w sensie drugim β . Zbiór wszystkich sekwentów ważnych w sensie drugim oznaczą przez $W2$. Jest jasne, że zbiór $W2$ jest parakonsystentny.

6. NIEKTÓRE WŁASNOŚCI ZBIORU $W2$. Zbiór $W1$ krzyżuje się z iloczynem zbiorów $W2 \cap J$. Widać to z przykładów następujących. Sekwent $SaP, SeP \rightarrow SaP$ należy do $W2 \cap J$, bo zbiór pusty przyporządkowany zmiennym S oraz P spełnia w sensie szerszym poprzednik i następnik sekwentu. Tenże sekwent nie należy jednak do zbioru $W1$, bo żadne dwa zbiory niepuste nie spełniają w sensie węższym poprzednika tego sekwentu. Sekwent $SaP \rightarrow SiP$ należy do zbioru $W1$, ale nie należy do zbioru $W2 \cap J$, bo przyporządkowując zmiennym S oraz P zbiór pusty poprzednik będzie spełniony w sensie szerszym, a następnik nie będzie. Sekwent $MaP, SaM \rightarrow SaP$ należy zarówno do zbioru $W1$, jak też do zbioru $W2 \cap J$. Dlatego zbiory $W1$ oraz $W2 \cap J$ krzyżują się. Oczywiście, zbiory $W1$ i $W2$ krzyżują się.

Zapiszmy prawa kwadratu logicznego, konwersji, obwersji, kontrapozycji i inwersji w tzw. interpretacji słabej w postaci sekwentów $\alpha \rightarrow \beta$, gdzie α i β należą do języka J_n . Wszystkie te sekwenty należą do $W2$.

Zapiszmy tryby sylogistyczne w postaci sekwentów $\alpha_1, \alpha_2 \rightarrow \beta$. Wszystkie tryby ważne w tzw. interpretacji słabej należą do $W2$.

Niech sekwent $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ będzie elementem $W2$. Wówczas formuła $\neg(\alpha_1 \wedge \dots \wedge \alpha_m \wedge \neg\beta)$ jest spełniona w sensie szerszym w każdym zbiorze nieskończonym przez każdy układ podzbiorów tego zbioru. Twierdzenie odwrotne nie jest prawdziwe. Widać to z przykładu następującego: Formuła postaci $\neg(\alpha \wedge \neg\alpha \wedge \neg\beta)$ z języka J_n jest spełniona w sensie szerszym w każdym zbiorze nieskończonym, ale sekwent $\alpha, \neg\alpha \rightarrow \beta$ nie należy do zbioru $W2$.

7. WYNIKANIE JEDNORODNE. UWAGI KOŃCOWE. Wynikanie regularne jest pojęciem węższym od pojęcia wynikania semantycznego. Jest oczywiste, że pojęcie wynikania regularnego można by dalej zwężać otrzymując nowe stosunkowo wąskie pojęcia wynikania. Omówię pewne zwężenie pojęcia wynikania regularnego.

Niech sekwent $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ należy do sw . Mówię, że z $\langle \alpha_1, \dots, \alpha_m \rangle$ wynika jednorodnie w sensie pierwszym β , gdy z $\langle \alpha_1, \dots, \alpha_m \rangle$ wynika regularnie w sensie pierwszym β oraz każda zmienna występująca w formule β występuje też w którejś z formuł ciągu $\langle \alpha_1, \dots, \alpha_m \rangle$. Sekwent $\alpha_1, \dots, \alpha_m \rightarrow \beta$ nazywam ważnym jednorodnie w sensie pierwszym gdy z $\langle \alpha_1, \dots, \alpha_m \rangle$ wynika jednorodnie w sensie pierwszym β . Zbiór wszystkich sekwentów ważnych jednorodnie w sensie pierwszym oznaczam przez WJ . Zbiór WJ jest podzbiorem właściwym zbioru $W1$. Np. sekwenty $MaM \rightarrow SaS$, $MiM \rightarrow SiS$ oraz $MaP \wedge SaM \rightarrow SiS_1 \wedge SaP$ należą do zbioru $W1$, lecz nie należą już do zbioru WJ . Zbiór WJ jest parakonsystentny. Zbiór ten można by uważać za system ze względu na konsekwencję zdefiniowaną podobnie jak funkcja f , rozważana powyżej.

Warto zauważyć, że wszystkie prawa kwadratu logicznego, konwersji oraz tryby sylogistyczne ważne w tzw. interpretacji mocnej, sformułowane odpowiednio w postaci sekwentów kształtu $\alpha \rightarrow \beta$ oraz $\alpha_1, \alpha_2 \rightarrow \beta$, należą do zbioru WJ .

Niech JA będzie podzbiorem zbioru formuł języka J złożonym wyłącznie z wszystkich formuł atomowych oraz ich negacji. Niech WJA będzie zbiorem tych wszystkich sekwentów należących do zbioru WJ , w których wszystkie wyrazy poprzednika i następnika należą do JA . Do WJA należą wszystkie prawa kwadratu logicznego i konwersji w tzw. interpretacji mocnej oraz wszystkie tryby sylogistyczne w tejże interpretacji, zapisane w postaci $\alpha \rightarrow \beta$, względnie w postaci $\alpha_1, \alpha_2 \rightarrow \beta$. W WJA można więc zrekonstruować najbardziej tradycyjną część logiki tradycyjnej.

Jest oczywiste, że można by — korzystając z definicji podanych powyżej — określić pojęcie ważności jednorodnej w sensie drugim dla sekwentów w sensie szerszym. Otrzymałoby się nowy system logiki tradycyjnej, który również byłby parakonsystentny.

Omówiłem powyżej kilka wersji parakonsystentnych logiki tradycyjnej. Pojęcia sekwentu ważnego, rozważane powyżej, były pojęciami semantycznymi, określonymi za pomocą spełniania w danym zbiorze nieskończonym. Jest jasne, że jeżeliby posłużyć się innymi pojęciami spełniania, to inne znaczenia nadałoby się pojęciom sekwentu ważnego. W szczególności, jeżeliby warunek nieskończoności zbioru uniwersalnego zastąpić ogólniejszym warunkiem niepustości zbioru uniwersalnego, to otrzymałoby się węższe pojęcie sekwentu ważnego.

Jest dalej oczywiste, że zamiast języków J oraz J_n , określonych powyżej, można by za punkt wyjścia budowy teorii parakonsystentnych wziąć inny język sformalizowany, np. pewien język zdaniowy, język pewnego fragmentu węższego rachunku funkcyjnego, język pewnego fragmentu arytmetyki itd. Określając odpowiednio pojęcie spełniania dla danego języka, a następnie

zweżając to pojęcie i tworząc pojęcie wynikania regularnego i jeszcze węższe, doszłoby się do różnych nowych teorii parakonsystentnych.

URSZULA ŻEGLEŃ: Uwagi metalogiczne o modalności epistemicznej, temporalnej i deontycznej (Seminarium Katedry Metodologii Nauk KUL w Lublinie, 15 IV 1985).

Coraz większa przydatność aparatury formalnej do analizy języka filozoficznego, widoczne implikacje ontologiczne systemów dedukcyjnych i ukryte w nich założenia filozoficzne sprawiają, że logika współczesna staje się atrakcyjnym przedmiotem badań także dla filozofa. Podkreśla się szczególnie doniosłość ontologiczną logik nieklasycznych, które ze względu na implikacje ontologiczne swoich tez oraz semantykę światów możliwych kryją wiele poważnych kwestii filozoficznych. Dział logik nieklasycznych stanowi logika modalna. Od czasów starożytnych pojęciom modalnym nadaje się rozmaite znaczenia, i tak na wzór podstawowych pojęć modalnych („możliwe”, „konieczne”) zwanych modalnościami aletrycznymi rozpatruje się pojęcia epistemiczne („wiedzieć”, „wierzyć”, „sądzić”, „przypuszczać”, „być przekonany”, itp.), temporalne („zawsze było/będzie”, „kiedyś było/będzie”, itp.), deontyczne („pozwalać”, „zabraniać”, „obowiązywać”, itp.) traktując je także jako modalne. Wydaje się więc filozoficznie ciekawe pokazanie tych modalności z uwzględnieniem ich charakterystyki filozoficznej, na którą składają się problemy ontologiczne implikowane przez poszczególne systemy nieklasyczne (epistemiczne, temporalne, deontyczne). Prowadzone tu rozważania metalogiczne przedstawię z punktu widzenia metodologii klasycznej teorii bytu. W takim ujęciu nie tyle logika ma służyć jako narzędzie formalne klasyfikacji pojęć i problemów filozoficznych, ile filozofia, a ściślej ontologia czy w wypadku logiki epistemicznej epistemologia filozoficzna, ma rzucić światło na analizy formalne dotyczące pojęć filozoficznych. Znając jednak wyniki badań metodologicznych dotyczących języka filozoficznego (tj. bogatego treściowo, a w wypadku klasycznej teorii bytu zorientowanego egzystencjalnie, analogicznego, zawierającego pojęcia uniwersalne i transcendentalne) oraz formalnego (ekstensjonalnego, a jeśli intensjonalnego, to znacznie uboższego) wypada zdać sobie sprawę z wszystkich ograniczeń i uproszczeń narzuconych na systemy formalne, które pretendują do tego, by formalizować pojęcia filozoficzne.

1. Pokazanie zagadnień formalnych rozpocznę od określenia logiki epistemicznej. Stanowią ją systemy dedukcyjne formalizujące pojęcia epistemiczne, takie jak: „wiedzieć”, „wierzyć”, „sądzić”, „przypuszczać”, „być przekonany”, itp. Logicy zarówno w swych analizach pojęć epistemicznych, jak i w rozważaniach prowadzonych w filozofii logiki sięgają do problemów stawianych przez filozofów w epistemologii filozoficznej. I tak nie bez racji buduje się systemy formalne oparte na pojęciu „knowledge” bądź „belief”, nawiązując do rozróżnienia danego przez Platona pomiędzy poznaniem w sensie „epistème” (pewnym) a „doxa” (mniemaniem). Najbardziej zaawansowany formalnie jest typ logiki epistemicznej opartej na pojęciu „knowledge”, tzn. formalizującej wypowiedzi epistemiczne w ramach koncepcji poznania prawdziwego. Jako podstawowe wymienia się tu systemy N. Reschera, tzn. T_e, S_e4, S_e5, powstałe w wyniku epistemicznej interpretacji normalnej logiki modal-

nej. W logice epistemicznej N. Reschera intensjonalny język epistemiczny pozbawiony jednak został aspektu treściowego, gdyż wypowiedzi epistemiczne scharakteryzowane zostały jedynie ekstensjonalnie. W taki też sposób scharakteryzowano poznanie w ścisłym sensie, którego definicja jest następująca: $KaA \equiv K^*aB \wedge \vdash_s B \rightarrow A$, tzn. „ a wie, że A wtedy i tylko wtedy, gdy a wie aktualnie, że B i na gruncie systemu S z B wynika A ”. Z dyskusji aksjomatów i tez systemów N. Reschera wiadomo, że formalizuje się tu wiedzę analityczną w ramach jakiegoś systemu dedukcyjnego. „ a wie aktualnie, że B ” znaczy, że B jest aksjomatem lub tezą systemu i dalej dedukcyjnej z B wyprowadza się A , a więc „znać w ścisłym sensie” znaczy wyprowadzić dedukcyjnie. Poznający traktowany jest tu nie jako osoba, lecz jako pewne idealne indywiduum (jako system dedukcyjny), które — jak wskazują aksjomaty i tezy systemów N. Reschera — jest wszechwiedzący (w sensie relatywnym). A zatem logika epistemiczna N. Reschera formalizuje poznanie prawdziwe (jako rezultat) charakteryzujące jedynie nauki dedukcyjne.

W ramach drugiej koncepcji poznania, tzn. poznania w sensie „belief” dyskutuje się także pewne ważne zagadnienia filozofii logiki. Do najbardziej znanych należą problemy związane z paradoksem Moore’a oraz problem kwantyfikacji kontekstów modalnych, szczególnie epistemicznych. Zagadnienia związane z paradoksem Moore’a formułuje się pod hasłem „saying and disbeliefving”, tzn. (stan opisany przez) p zachodzi, ale poznający w to nie wierzy, czyli $p \wedge \sim \text{Bap}$ (J. Hintikka). Dyskusję zaś drugiego problemu zapoczątkował W.V.O. Quine, odnosząc się negatywnie do kwantyfikacji kontekstów modalnych ze względu na ich referencjalną nieprzezroczystość. Zarzut przeciwko kwantyfikacji wypowiedzi modalnych (w tym i epistemicznych) opiera się na tym, że nie pełnią one funkcji referencjalnej. Podaje się przykłady („ a wierzy, że Pegaz istnieje”, „Jerzy IV nie wie, że Walter Scott jest autorem Waverleya”), które wskazują na wadliwe konsekwencje takiej kwantyfikacji. Widać, że są to znane już z logiki klasycznej trudności spowodowane egzystencjalną interpretacją kwantyfikatora szczegółowego, a uwikłane w problematykę obiektów nieistniejących. W semantyce światów możliwych dopuszcza się jednak bycie tych obiektów w jakimś świecie możliwym (S. Kripke).

Osobną grupę wypowiedzi epistemicznych stanowią zwroty percepcyjne formalizowane w logice percepcji (J. Hintikka, I. Niiniluoto). Najbardziej dyskutowany tu problem dotyczy sporu między prezentacjonistami (fenomenologowie) a reprezentacjonistami (m.in. G. E. Moore, A. J. Ayer, G. L. Austin, H. Price) co do charakteru przedmiotu spostrzeżenia zewnętrznego. Zdaniem pierwszych spostrzega się przedmioty cielesne, tzn. ujmuje się myślowo-intelektualnie określone jakości, w wyniku czego formułuje się sądy dotyczące aktualnie zachodzących stanów rzeczy, procesów, zdarzeń czy przedmiotów, np. jeśli widzę, że p , to (stan rzeczy opisany przez) p zachodzi, czyli (i) $\text{Sap} \rightarrow p$. Drudzy zaś mówią o spostrzeganiu nie przedmiotów, takich jakie są, lecz ich reprezentantów w postaci danych zmysłowych, w wyniku czego formułuje się sądy dotyczące doznanych wrażeń, a więc formułę (i) czytana, tak jak wyżej należy odrzucić.

2. Drugi typ modalności, jaki nas tu interesuje, to modalność temporalna, należąca do najstarszych tematów logiczno-filozoficznych. W logice współczesnej formalne analizy czasu prowadzi się w następujących kierunkach: 1° jako studium historyczne (A. N. Prior), 2° jako analizy czasu gramatycznego (J. N. Findlay, P. T. Geach), 3° jako analizy czasu prowadzone na bazie filozofii nauki, głównie filozofii fizyki (J. Łoś, A. N. Prior, N. Rescher). Z filozoficznego punktu widzenia najbardziej ciekawe wydaje się podanie założeń ontolo-

gicznych dla systemów temporalnych. Założenia te dotyczą przede wszystkim modelu czasu, jaki chce się charakteryzować w systemie. Podstawowe założenia dotyczące czasu można ująć w następujące grupy: [1] co do struktury czasu: czy zakłada się czas liniowy, rozgałęziony czy cyrkularny, [2] co do gęstości: czy zakłada się czas ciągły (tzn. bez momentu ostatniego, bo między jakimś momentem przeszłym a obecnym istnieje inny moment przyszły do poprzedniego, w którym p nie zachodzi) czy dyskretny (tzn. z ostatnim momentem przeszłym), [3] co do determinacji: czy zakłada się determinizm czy indeterminizm. Dla dostrzeżenia różnic wynikających z przyjęcia odpowiednich założeń przytoczmy implikowane przez nie tezy. I tak przy założeniu liniowości czasu w systemie N. Cocchiarelli otrzymuje się następujące tezy:

$$L1. (Pp \wedge Pq) \rightarrow P(p \wedge q) \vee P(p \wedge Pq) \vee P(q \wedge Pp)$$

$$L2. (Fp \wedge Fq) \rightarrow F(p \wedge q) \vee F(p \wedge Fq) \vee F(q \wedge Fp)$$

Przy założeniu zaś czasu rozgałęzionego w innym systemie N. Cocchiarelli uzyskuje się następującą tezę:

$$R1. P(p \wedge Fq) \rightarrow P(q \wedge Pp) \vee (q \wedge Pp) \vee (Fq \wedge Pp), \text{ gdzie przyszłość i przeszłość jest rozgałęziona, lub inną tezę:}$$

$$R2. F(p \wedge Pq) \rightarrow F(q \wedge Fp) \vee (q \wedge Fp) \vee (Pq \wedge Fp), \text{ gdzie przyszłość jest rozgałęziona. Dalej przy założeniu cyrkularności czasu na przykład w systemie } K_t \text{ E.J.Lemmona otrzymuje się m.in. następujące tezy:}$$

$$C1. Gp \rightarrow Hp$$

$$C2. Gp \rightarrow PGp$$

$$C3. Gp \rightarrow p$$

$$C4. Fp \rightarrow Pp$$

Z kolei założenia dotyczące gęstości czasu określają ciągłość (np. w systemie C.L.Hamblina z tezą $FFp \equiv Fp$) bądź dyskretność (np. w innym systemie C.L.Hamblina z tezami: $Gpp \wedge p \rightarrow Pp$; $p \rightarrow Gp \rightarrow PGp$; $F \sim p \wedge FGp \rightarrow F(\sim p \wedge Gp)$) czasu. Inne jeszcze tezy wyznaczają determinizm, a inne indeterminizm. Z historycznego punktu widzenia ciekawe wydają się rekonstrukcje tez Diodora i Arystotelesa. Znane są np. podane przez Diodora tezy, stanowiące jego argumentację przeciwko indeterministom (m.in. przeciwko Arystotelesowi):

$$D1. Pp \rightarrow \sim M \sim Pp$$

$$D2. L(p \rightarrow q) \rightarrow (\sim Mq \rightarrow \sim Mp)$$

$$D3. \sim p \wedge \sim Fp \rightarrow \sim Mp$$

Przedstawiono tu najbardziej podstawowe założenia ontologiczne systemów temporalnych. Należy więc sądzić, że poszczególne systemy temporalne opisują odpowiednie ontologie z ustalonymi przez założenia modelami czasu. Wobec tego, czy pewne teorie fizyczne nie stanowią sementyk określonych systemów temporalnych? A jak przedstawia się to od strony filozoficznej? Jaką ontologię opisują systemy temporalne: czy można ją znaleźć wśród znanych ontologii filozoficznych czy trzeba ją dopiero zbudować (określić)? Czy nie można by tu kierować badań w stronę znanych już ontologii filozoficznych i na przykład zastanowić się, czy opisane przez ontologię R. Ingardena uniwersum, wyróżniające przedmioty ze względu na ich stosunek do czasu, nie byłoby modelem dla pewnych systemów logiki temporalnej?

3. Trzeci typ modalności, jaki zostanie tu naszkicowany, to modalność deontyczna występująca w logice deontycznej. Logikę deontyczną stanowią systemy formalne analizujące wypowiedzi imperatywne (zdania powinnościowe). Systemy te budowane są metodą aksjomatyczną. Na aksjomaty wybiera się zdania powinnościowe pochodzące z etyki, prawa, nauk prawnych czy prawniczych lub też wybór aksjomatów może być czysto intuicyjny. W fazie budowy systemu dba się o jego poprawność formalną, by dopiero po jego

zbudowaniu przesunąć akcent na konsekwencje treściowe takiego, a nie innego doboru aksjomatów. Bada się wówczas tezy uzyskane w ramach określonego systemu, interpretuje się je treściowo, zwracając głównie uwagę na ich adekwatność z zasadami etyki czy normami prawnymi. Buduje się systemy, w których funktory deontyczne interpretuje się przedmiotowo (kiedy to ich argumenty odnoszą się do pewnych stanów rzeczy) bądź metapredmiotowo (kiedy ich argumenty reprezentują normy), statycznie bądź dynamicznie. W związku z tym istnieje problem rozumienia argumentów funktorów deontycznych, tzn. jakimi są one zdaniami: czy tak jak w logice klasycznej są to zdania asertoryczne, czy są to zdania powinnościowe (apodyktyczne lub problematyczne)? A jeśli są to zdania powinnościowe pełniące funkcję preskryptywną, to czy dadzą się przełożyć na zdania asertoryczne pełniące funkcję deskryptywną? Inny problem metodologiczny, to czy zdania powinnościowe mają naturę logiczną, tzn. czy można im przypisać wartości logiczne? Czy można mówić o wnioskowaniu normatywnym, czy jest to zwykle wnioskowanie dedukcyjne? Odpowiedzi na te pytania nie są jednoznaczne i szukać ich trzeba w metodologii nauk prawniczych dedukcyjnych oraz semiotyce, filozofii języka i aksjologii filozoficznej. Spotkać tam bowiem można różne odpowiedzi, uzależnione od przyjętych założeń filozoficzno-metodologicznych. Jako podstawowe wymienia się założenia ontologiczne dotyczące natury norm, rozważanych czy to w sferze bytu realnego (gdy norma ontycznie uzależniona jest od podmiotu, jak w klasycznej teorii bytu), czy to idealnego (gdy norma istnieje obiektywnie niezależnie od podmiotu — platonizm, współcześnie fenomenologia), czy w sferze językowej (jak w lingwistycznej teorii norm zbudowanej na bazie rozmaitych odmian filozofii języka) lub w sferze działania (gdy normę stanowią reguły określające zachowanie podmiotu w społeczeństwie — naturalistyczna teoria norm zbudowana na gruncie różnych odmian filozofii praksytycznych). Ontologiczne określenie natury norm warunkuje dalej metodologiczną charakterystykę zdań normatywnych zaliczanych do zdań praktycznych. W logice deontycznej, gdzie formalizuje się pewne typy tych zdań przyjmuje się najczęściej podejście nominalistyczne, traktujące normy jako wyrażenia językowe mające naturę logiczną. Ale w dyskusjach prowadzonych w metodologii nauk prawniczych dopuszcza się także pogląd odmawiający przyznania normom wartości logicznej ze względu na brak analogii pomiędzy obowiązywalnością normy a wartością prawdy przysługującą zdaniom w logice klasycznej (H. Kelsen). Dychotomię stanowisk (np. R. Scheiber — O. Weinberger) spotyka się także w sprawie możliwości przełożenia zdań powinnościowych na równoważne z nimi zdania asertoryczne. Stanowisko pozwalające na przekład zdań powinnościowych na asertoryczne broni jednocześnie ich charakteru logicznego. Jeśli zaś chodzi o wnioskowanie normatywne, to można wskazać na arystotelesowską sylogistykę zdań praktycznych, będącą pierwszą próbą analizy formalnej takiego wnioskowania.

Jak widać z prowadzonych tu rozważań logika deontyczna uwzględniła trzy aspekty: syntaktyczny — w formalizowaniu zdań powinnościowych i badaniu związków między nimi, semantyczny — w metafizycznej interpretacji tych zdań, pragmatyczny — w podkreśleniu momentu działania. W tych trzech płaszczyznach prowadzi się też analizy dotyczące pozostałych typów modalności. Podane tu uwagi metalogiczne wskazują na bogatą problematykę filozoficzną implikowaną przez logikę współczesną. Chociaż sama logika nie jest w stanie własnymi środkami rozwiązać większości problemów filozoficznych, to jednak zaangażowana jest w pewną ontologię i przez to dotyka dziedzin będących domeną poznania filozoficznego. Perspektywa semantyczna logiki współczesnej bowiem ukazuje nie tylko model formalny, lecz także bo-

gate uniwersum prowokujące do wielu pytań ontologicznych (o naturę wypełniających je przedmiotów, sposób ich istnienia, powiązania między nimi). Pytania te inspirują dalsze badania formalno-ontologiczne i każą traktować logikę współczesną jako ciekawy filozoficznie przedmiot analiz metalogicznych.

JÓZEF DĘBOWSKI: Podstawowe pojęcia prawdy w fenomenologii Husserla (autoreferat z odczytów wygłoszonych dnia 17 V 1985 r. na zebraniu pracowników Zakładu Filozofii Marksistowskiej w MIFiS w Lublinie oraz dnia 29 V 1985 r. na forum Koła Naukowego Filozofów przy UMCS w Lublinie).

Wszyscy wytrawni znawcy fenomenologii Husserla (np. R. Indardeen, E. Tugendhat, A. Półtawski) zgodnie na ogół utrzymują, iż w swej teorii prawdy — ze względu na specyfikę podejścia i nastawień badawczych fenomenologii określanej też niekiedy mianem „opisowej aletejologii” (E. Tugendhat, A. Półtawski) — nawiązuje on wprost do klasycznej jej koncepcji, której następnie jest zdecydowanym rzecznikiem. Generalnie bowiem prawdę Husserl rozumie jako doskonałe dopasowanie odnośnego ujęcia intelektualnego do ujmowanego przedmiotu (resp. stanu rzeczy). Wszelako w *Badaniach logicznych*,¹ zamiast jednej powszechnie znanej formuły (Veritas est...), znajdujemy aż cztery zasadnicze określenia prawdy. Oto one, przytoczone tu w niemal dosłownym ich sformułowaniu¹:

1. „Prawda — pisze Husserl w jednym z kluczowych rozdziałów II tomu *Badań...* (Rozprawa VI, Rozdz. V, § 29) — to całkowita zgodność pomiędzy tym, co domniemane, a tym, co dane jako takie. Zgodność ta może być następnie przeżyta w oczywistości, jeśli tylko oczywistość jest aktualnie dokonana adekwatną identyfikacją.” Prawda zatem, to przedmiotowy odpowiednik (Korrelat) aktu identyfikacji (Identifizierung) tego, co tylko domniemane (np. w sądzie) z tym, co naocznie i źródłowo dane — to określony stan rzeczy (Sachverhalt), który jako pełną zgodność pomiędzy jednym a drugim przeżywamy w odnośnym akcie oczywistości².

2. „Inne pojęcie prawdy — pisze następnie nieco niżej Husserl — dotyczy idealnego stosunku, jaki zachodzi w zdefiniowanej jako oczywistość jedności pokrywania się (Deckungseinheit) istot poznawczych pokrywających się aktów. Podczas gdy prawda w poprzednim znaczeniu była czymś przedmiotowym (das Gegenständliche), odpowiadającym aktowi oczywistości, prawda w obecnym znaczeniu jest ideą przynależną do formy aktu — ujętą mianowicie jako idea istotą poznawczą empirycznie przypadkowego aktu oczywistości albo też ideą absolutnej adekwacji jako takiej”³.

3. Z innym jeszcze pojęciem prawdy mamy do czynienia wówczas, gdy „po stronie aktu dającego pełnię przeżywamy w oczywistości dany

¹ Por. E. Husserl, *Logische Untersuchungen*, Zweiter Band, II. Teil, 3. Auflage, Halle 1922, s. 122—123. Wszystkie cytowane tu we własnym przekładzie fragmenty *Badań...* zaczerpnięte są z trzeciego ich wydania, w porównaniu z pierwszym (Halle 1900—1901) nieco już zmodyfikowanego przez autora.

² Por. tamże, s. 122. Wszelkie podkreślenia (tu: przez spacjowanie) w cytowanym tekście pochodzą od Husserla.

³ Zob. tamże, s. 123.

przedmiot jako to, co domniemane (in der Weise des Gemeinten): jest on samą pełnią. Można go również określić jako byt, prawdę, to, co prawdziwe — mianowicie o tyle, o ile jest tu przeżyty nie tak, jak w samym tylko spostrzeżeniu adekwatnym, ale jako idealna pełnia dla intencji, jako udzielający prawdziwości (wahrmachender); ew. jako idealna pełnia specyficznej poznawczej istoty intencji.”⁴

4. „Wreszcie, ujęcie oczywistego stosunku z punktu widzenia intencji prowadzi do prawdy jako prawidłowości intencji (w szczególności, np. prawidłowości sądu), jako jej bycia adekwatną (Adäquatsein) w stosunku do odnośnego przedmiotu; ew. jako prawidłowość poznawczą istoty intencji in specie. Jeśli idzie o np. prawidłowość sądu zdania nam aż cztery jej pojęcia, jak przy tym widać — dość skomplikowane? do samej rzeczy; mówi ono, iż coś jest takie i rzeczywiście to jest takie. Wyraziła się w tym wszakże idealna, a więc ogólna, możliwość tego, by zdanie dało się w ogóle wypełnić taką materią, [której domaga się] sens najściślejszej adekwacji.”⁵

Należałoby teraz zapytać, dlaczego zamiast jednej, tej szeroko uznanej i nawet potocznie samo przez się zrozumiałej formuły, Husserl — deklarując się jednocześnie jako orędownik klasycznego rozumienia prawdy — przedstawia nam aż cztery jej pojęcia, jak przy tym widać — dość skomplikowane?

Otóż, kwestia ta może znaleźć swoje wyjaśnienie dopiero w świetle pewnych kluczowych momentów Husserlowskiej koncepcji poznania i poznawania. Jak wiadomo, o intencjonalności przeżyć świadomych rozprawiali już w średniowieczu scholastycy. Jednak właściwą „teorię intencjonalności” stworzył dopiero w XIX wieku Franz Brentano, którego uczniem był m.in. twórca fenomenologii. Husserl, naturalnie, nawiązał do teorii swego mistrza, ale też uczynił to w sposób wielce krytyczny. Wbrew stanowisku F. Brentana utrzymywał np., że przedmiot, ku któremu kieruje się intencja aktu świadomego, nie zawiera się efektywnie (tj. jako składnik, element) w jego strukturze, lecz jest wobec niej transcendentny. Zasadniczo bowiem, zdaniem Husserla, nawet jeśli — zgodnie z tradycją nowożytną — wszelkie przeżycia świadome będziemy rozpatrywać z punktu widzenia ich treści, to i tak treść ta może być dwójaka: efektywna bądź intencjonalna. O ile na treść efektywną przeżycia składają się poszczególne elementy jego struktury, to o treści intencjonalnej stanowi przede wszystkim określona materia przeżyciowa. Ona decyduje o określonym odniesieniu przedmiotowym aktu lub przeżycia: stanowi o tym, że — mimo rozmaicie zróżnicowanej jakości poszczególnych przeżyć — wciąż mamy w nich do czynienia z identycznie tym samym przedmiotem. Stąd też, o materii przeżyć świadomych Husserl powiada, iż w zasadzie wyczerpuje ona sens przedmiotowego ujęcia, i to bez względu na to, czy transcendentny wobec przeżyć przedmiot intencjonalny rzeczywiście istnieje (jako autonomiczny, samoistny „byt w sobie”), czy też nie.

W związku z tym Husserl konkluduje, iż byt i niebyt nie stanowią żadnej takiej pary pojęć, których właściwym przeciwieństwem byłaby — wyrażana w sądach przez „jest” i „nie jest” — predykatywna zgodność i predykatywna sprzeczność. Rodzajowym przeciwieństwem (das qualitative Gegenstück) sądu nie jest wcale byt lub niebyt, lecz czyste przedstawienie (blosse Vorstellung) jednej i tej samej materii. „Różnice pomiędzy „jest” i „nie jest” są różnicami w materii intencjonalnej.”⁶

⁴ Por. tamże, s. 123.

⁵ Zob. tamże, s. 123.

⁶ Por. tamże, s. 127.

I otóż w ten sposób dochodzimy nareszcie do istoty problemu. Idzie o to, że każda — identycznie ta sama — intencja może być bądź pusta (czysto sygnitywna), bądź wypełniona (intuitywna). Prowadzi to natychmiast do fundamentalnego rozróżnienia — a następnie: przeciwstawienia sobie — tego, co puste i czysto sygnitywne oraz tego, co wypełnione i intuicyjne: poznania pośredniego, symbolicznego, zmediatyzowanego przez znaki oraz poznania bezpośredniego, intuicyjnego, źródłowego i naocznego. Husserl dopuszcza nadto różne stopnie — gradację — owego wypełnienia (Erfüllung). W ten sposób — wskutek rosnącego wypełniania się pustej uprzednio intencji sądu czy w ogóle przeżycia — odnośnie przedmiot może być z mniejszą lub większą pełnią (Fülle) źródłowo sprezentowany i uobecniiony.

Jeśli teraz przyjmujemy, że intencja może zyskiwać stopniowo swoje coraz doskonalsze wypełnienie dzięki „źródłowo prezentującej naoczności” (= intuicji), w szczególności — dzięki spostrzeżeniom (np. zmysłowym), to idealna granica, na której odnośna intencja znajduje już swoje całkowite wypełnienie, możliwa jest do osiągnięcia dopiero w przypadku tzw. spostrzeżeń adekwatnych. Naturalnie, nie zawsze są one możliwe. Możliwość tę trzeba wykluczyć, gdy chodzi np. o poznanie zmysłowe. Poznanie adekwatne uzyskuje się tylko w całkiem specjalnych sytuacjach poznawczych, mianowicie w przypadku tzw. spostrzeżeń immanentnych (\neq spostrzeżeń wewnętrznych), w których zarówno akt, jak i ujmowany przezeń przedmiot należą do tego samego strumienia przeżyć świadomych i stanowią w nim niczym niezapośredniczoną jedność (eine unvermittelte Einheit).

Z omawianą problematyką ściśle wiąże się również pojęcie: o c z y w i s t o ś c i (Evidenz). Husserl wyróżnia dwa pojęcia oczywistości: szerokie i wąskie. Szerokie pojęcie oczywistości dopuszcza jej zestopniowanie i odpowiada wypełnianiu się intencji w spostrzeżeniach — w odpowiedniej naoczności, w której uprzednio pusto domniemany przedmiot jawi się teraz jako s a m o o b e c n y. Natomiast wąskie (resp. ścisłe) pojęcie oczywistości oznacza już „a k t n a j d o s k o n a l s z e j s y n t e z y w y p e ł n i e n i a, która daje intencji, np. intencji sądu, absolutną pełnię treści, pełnię samego przedmiotu. Przedmiot — pisze dalej Husserl — nie jest już tylko domniemany, lecz tak jak jest on domniemany i myślowo uznany w bycie, jest w najściślejszym sensie dany;...”⁷

I teraz — po tych niezbędnych, choć z konieczności i tak uproszczonych, wyjaśnieniach — raz jeszcze wróćmy do owych przytoczonych wyżej czterech zasadniczych określeń prawdy. Jak się okazuje, tradycyjnej Veritas jako adaequatio intellectus et rei ściśle odpowiada tylko pierwsze (sub. 1.) z wymienionych określeń prawdy. Husserl o nim powiada, iż jest ono „czymś przedmiotowym” (das Gegenständliche) — czymś, czemu po stronie noetycznej odpowiada przeżycie oczywistości. Oddając w maksymalnym stopniu sprawiedliwość tradycyjnej adaequatio, jaka zachodzi pomiędzy tym, co domniemane (np. w sądzie), a tym, co „woryginalie”, „osobiście” i „źródłowo” dane i samoobecne, ma ono zatem charakter zdecydowanie noematyczny.

Inaczej zaś ma się rzecz z pozostałymi trzema pojęciami prawdy. Są one sformułowane wyłącznie w terminach aktów i w związku z tym mają — jak mówił Husserl — „charakter aktowy” (Aktcharakter): przeżyciowy, noetyczny. Każde zaś z osobna eksponuje określony — wzięty in specie — istotny moment samego aktu. Drugie (sub. 2.) kładzie nacisk na zgodność (resp. jedność), jaka — w przypadku, gdy mamy do czynienia z prawdą — zachodzi pomiędzy

⁷ Zob. tamże, s. 121—122.

istotami poznawczymi pokrywających się aktów (pusto domniemującego i naocznie wypełnionego). Na marginesie: istotę poznawczą aktu wyznaczają jednocześnie materia, jakość i — w przypadku aktów „źródłowo prezentujących” — treść intuicyjna (pełnia). Z kolei, prawda w trzecim znaczeniu (sub. 3.), to już sama tylko idealna pełnia dla intencji — pełnia, którą również w języku potocznym określa się po prostu jako „być” czy też „to, co prawdziwe” lub „udzielające prawdziwości” (wahrmachender). Wreszcie, czwarte (sub. 4.) pojęcie prawdy kładzie nacisk na „prawidłowość intencji” (Richtigkeit der Intention) — na jej dostosowanie do ujmowanego przedmiotu (mówiąc w języku *Idei* — noezi do noematu).

Dziś — z perspektywy, jaką daje wiedza o całym dorobku filozoficznym Husserla — wydaje się być dość naturalnym, iż w późniejszych fazach rozwoju jego poglądów filozoficznych noematyczne (resp. przedmiotowe) pojęcie prawdy odgrywa coraz mniejszą rolę, natomiast eksponowane są trzecie („w sobie pierwsze” — jaki mówił o nim Husserl w *Formale und transscendentale Logik*) i czwarte. Ponadto, poczynając już od *Idei* (1913) — a zwłaszcza ich „Księgi drugiej”, która, choć napisana w pierwszych latach drugiego dziesięciolecia naszego wieku, ukazała się jednak dopiero w 14 lat po śmierci Husserla jako IV tom serii wydawniczej „Husserliana” (Haag 1952) — daje się też zaobserwować wyraźne przesłanie problematyki prawdy przez zagadnienia konstytucji. Te ostatnie wysuwają się zdecydowanie na plan pierwszy⁸.

Zgodnie m.in. z tym, co stwierdza R. Ingarden, w oparciu o dwie księgi *Idei* (tzw. — również przez Husserla — *Idee I* i *Idee II*) bez większego trudu można ustalić cztery zasadnicze znaczenia konstytucji (Konstitution)⁹. Tak się przy tym składa, że zbieżność pomiędzy rozwiniętą w *Badaniach...* problematyką prawdy a rozwijaną w *Ideach* problematyką konstytucji nie ogranicza się bynajmniej wyłącznie do liczby „cztery”. Oto bowiem pierwsze z podstawowych znaczeń „konstytucji” u Husserla dotyczy sfery przedmiotowej (noematycznej), analogicznie jak sprecyzowane w *Badaniach...* pierwsze pojęcie prawdy. Natomiast pozostałe trzy rozumienia rozważań konstytucyjnych mówią już tylko o przynależnych do siebie mnogościach określonych przeżyć poznawczych (a także — mnogościach przejawów i wyglądków) pozostających ze sobą w koniecznych i możliwych związkach motywacyjnych, dzięki którym konstytuują się ostatecznie odnośne sensy przedmiotowe (pusto domniemane lub naocznie wypełnione). A zatem, te ostatnie trzy pojęcia konstytucji dotyczą wyłącznie sfery noetycznej¹⁰.

A skoro tak, to nieodparcie nasuwa się pytanie, czy odpowiedniość, jaką na pierwszy rzut oka daje się stwierdzić pomiędzy głównymi pojęciami prawdy u Husserla a sensem podstawowych pojęć konstytucji, to przypadek czy

⁸ Por. w tej sprawie np. opinię A. Półtawskiego wyrażoną w artykule pt. *Aletejologia Edmunda Husserla* [w:] „Studia filozoficzne” nr 1—2/1983, s. 117. W kontekście omawianego tematu wymieniony artykuł w całości godny jest najwyższej uwagi, podobnie jak również znakomite opracowanie Ernsta Tugendhata pt. *Der Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, Berlin 1967 (1. Aufl.).

⁹ Por. R. Ingarden, *Zagadnienie konstytucji i sens rozważania konstytucyjnego u Edmunda Husserla* [w:] tenże, *Z badań nad filozofią współczesną*, W-wa 1963, s. 543—547.

¹⁰ Por. raz jeszcze tamże, s. 544—546, ponieważ z powodu braku miejsca wszystkich pojęć nie sposób tu rekonstruować lub szerzej omawiać.

prawidłowość? Jeśli to drugie, to jak głęboko ona sięga i co stanowi jej generalną zasadę. Próba udzielenia odpowiedzialnej odpowiedzi na te pytania wykracza już jednak poza zakreślone w tytule referatu ramy tematyczne i winna stanowić przedmiot osobnych dociekań.

MIROSŁAWA CZARNAWSKA: Zagadnienie obiektywności bytu w filozofii marburskiej (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział w Krakowie, 15 kwietnia 1985).

Zagadnienie obiektywności bytu siłą konieczności pojawi się w każdej teorii bytu. Na początku wszelakich rozważań o bycie pojawić się bowiem musi przyjęte *explicite* lub *implicite* określenie bytu w stosunku do podmiotu poznającego. Albo uznajemy, że byt jest całkowicie niezależny od podmiotu poznającego, albo też przyjmujemy jakiś rodzaj zależności bytu od myślenia. Jednak tylko w pierwszym przypadku obiektywność bytu wyda się nam oczywista.

Marburska teoria bytu określa byt bardzo wyraźnie poprzez relację z podmiotem poznającym. Wyraża się to w sformułowaniach typu: „byt jest ustanawiany w myśleniu”, czy „przedmiot jest konstruowany w procesie poznania”. Równocześnie jednak tak samo wyraźnie i mocno podkreślają marburchyzy obiektywny charakter bytu. Teza ta wypowiedziana w powyższym kontekście nasuwa konieczność swego uzasadnienia. Szukając go dochodzimy do wniosku, że istotnym elementem w dyskusji nad zagadnieniem obiektywności bytu jest rozumienie samego pojęcia obiektywności. Spośród dwu zasadniczych rozumień obiektywności: 1. jako całkowitej niezależności od podmiotu poznającego; 2. jako niezależności od subiektywności procesu poznania, marburchyzy przyjmują to drugie i tylko w tym kontekście możemy szukać zrozumienia głoszonej przez nich tezy. O obiektywności przedmiotu nie możemy mówić w oderwaniu od poznania, nie mamy bowiem innego dostępu do rzeczywistości, jak poprzez nasze jej poznanie, i w tymże poznaniu utworzone zostało samo pojęcie obiektywności. „Obiektywny” to znaczy przeciwstawiający się subiektywności procesu poznania. Przedmiot nie jest nam dany inaczej jak tylko w poznaniu, ale właśnie w poznaniu dany jest nam jako niezależny od niego. To co obiektywne zawarte jest zatem w samym poznaniu (jako jego treść) przeciwstawiając się subiektywności poznania (rozumianego jako poznawanie, proces prowadzący do utworzenia tej treści). Pytanie o obiektywność przedmiotu staje się tożsame z pytaniem o uzasadnienie poznania i w ostateczności sprowadza się do pytania o prymat treści lub procesu poznania. Poniekąd wbrew tradycji kantowskiej marburchyzy uzasadniają przedmiotowość poznania wychodząc wyłącznie od jego treści — a zatem tego, co w poznaniu określiliśmy jako jego element obiektywny. Ich zadanie brzmi: odkryć czym jest treściowo poznanie, gdy przeciwstawia sobie przedmiot jako od siebie niezależny. Ustalenie pozytywnej strony abstrakcji (jako koncentrowania spojrzenia wewnętrznego, myśli, na jakimś elemencie, ujmowania czegoś jako jako całości, zatem tworzenia tej całości) i zdecydowane odrzucenie kantowskiego „przedmiotu samego w sobie”, a zatem przedmiotu „absolutnie obiektywnego” prowadzi do zrekonstruowania procesu poznania jako szeregu stopni obiektywizacji.

Tak jak nie istnieje „czysta obiektywność” — może być wyłącznie postu-

lowana — tak też nie istnieje „czysta subiektywność” — chyba, że za jej „istnienie” przyjmemy apeiron nieokreśloności. Pierwsze określenie (ujęcie jako całość) będzie pierwszym stopniem obiektywizacji, a zarazem pierwszym stopniem uprzedmiotowienia. Takim jest wrażenie zmysłowe — ujęte przez odbierającą je jednostkę jako to wrażenie. W następnym kroku tworzymy zjawisko — podstawową daną nauki — które jest ujęciem w jedną ogólnie obowiązującą postać wielości indywidualnych subiektywnych wrażeń. Trzeci i ostatni krok poza subiektywność, to prawo — pozwalające na zrozumienie zjawiska jako podpadającego pod nie przypadku. Prawo będące najwyższym stopniem obiektywizacji jest zarazem najwyższym stopniem uprzedmiotowienia.

Na pytanie o obiektywność bytu — obiektywność tego, co jest, co stanowi podstawę naszego poznania — uzyskujemy zatem odpowiedź dwojakiego rodzaju. „Przedmiot” znaczy zawsze „przedmiot dla naszego poznania”. Nigdy nie jest w pełni obiektywny, ale zawsze obiektywizowany. Byt możemy jednak rozumieć nie jako to, co jest przedmiotem, ale to, co jest niezmienną podstawą poznania. Funkcją taką pełni znowu prawo, które umożliwiając konstruowanie tak zjawiska, jak i przedmiotu umożliwia zarazem wszelakie poznanie.

RYSZARD JADCZAK: Uwagi do dyskusji o tzw. szkole lwowsko-warszawskiej (Polskie Towarzystwo Filozoficzne, Oddział w Toruniu, 17 IV 1985).

Historiografia nauki polskiej zaadaptowała określenie „szkoła lwowsko-warszawska”, wiążąc je z postacią Kazimierza Twardowskiego (1866—1908). Weszło ono w powszechny obieg i od kilku dziesięcioleci ma swoje trwałe miejsce w historii nie tylko filozofii, ale nauki polskiej w ogóle. W publikacjach zajmujących się dziejami nauki polskiej przełomu XIX/XX wieku oraz pierwszych dziesiątków lat XX wieku, używa się, obok wyrażenia „szkoła lwowsko-warszawska”, również innych: „szkoła Twardowskiego”, „szkoła lwowska”, „szkoła warszawska”.

Można więc postawić następujące pytania: 1) czy istniała jakaś „szkoła”, której założycielem, twórcą, mistrzem, był Kazimierz Twardowski? 2) jeśli tak, to czy można mówić o szkole lwowsko-warszawskiej, czy też raczej o dwóch „szkołach” związanych, jedna z ośrodkiem lwowskim, druga zaś z ośrodkiem warszawskim?

Aby na te pytania odpowiedzieć, można odwołać się tak do pewnych faktów empirycznych, jak i opinii i stanowisk ludzi poczuwających się do związków z Twardowskim. Idzie w szczególności o to, czy oni sami i na jakiej podstawie, zaliczają siebie do przedstawicieli szkoły.

Jednym z faktów empirycznych jest, bez wątpienia, miejsce Twardowskiego w nauce polskiej, a zwłaszcza jego działalność organizatorska w ośrodku lwowskim.

Do Lwowa Kazimierz Twardowski przybył w 1895 roku, po mianowaniu go profesorem nadzwyczajnym w Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza. We wrześniu 1898 r. zostaje profesorem zwyczajnym. Odtąd pełni wiele odpowiedzialnych funkcji w Uniwersytecie i naukowym środowisku Lwowa. Jest dziekanem Wydziału Filozoficznego, a w latach 1914—17 rektorem.

rem lwowskiej uczelni. W kwietniu 1930 roku przechodzi Twardowski, na własną prośbę, na emeryturę, a w czerwcu tego roku Uniwersytet Lwowski obdarza go tytułem profesora honorowego.

Twardowski był założycielem i wieloletnim przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie (od 1904 r.). Stworzył pierwszą na ziemiach polskich pracownię psychologiczną (Lwów 1907/8). Od 1911 roku redagował czasopismo „Ruch Filozoficzny”. Twardowski aktywnie działał w Towarzystwie Naukowym Szkół Wyższych, któremu prezesował w latach 1905—11, a także w ministerialnych zespołach programujących nauczanie filozofii w szkołach średnich i wyższych.

Trudno przecenić zasługi Twardowskiego dla organizacji środowiska filozoficznego we Lwowie, a po odrodzeniu w 1918 r. niepodległego państwa polskiego także w innych ośrodkach, oraz dla podniesienia w polskim środowisku autorytetu nauk filozoficznych.

Zywy obraz działalności Twardowskiego we Lwowie przedstawili, w swych wspomnieniach, m.in. Tadeusz Kotarbiński, Władysław Witwicki, Roman Ingarden, Tadeusz Czeżowski, Izidora Dąbska. Wszyscy oni podkreślali walory pracy naukowej, dydaktycznej i wychowawczej Twardowskiego.

Za wzór służył Twardowskiemu, a następnie całej filozoficznej orientacji jego szkoły, Sokrates. Od niego przejęto metodę żywej, bezpośredniej, pobudzającej do krytycznego myślenia rozmowy między nauczycielem a uczniem. Sokrates bowiem nie znosił mętnych przenośni i frazesów, myślenia niejasnego i nieścisłego. Za pomocą wnikliwych pytań zmuszał do jasnego określenia definicji każdego ważniejszego wyrazu i doniosłego zwrotu ogólnego, zalecając aby je konsekwentnie używać w raz już przyjętym znaczeniu. Kardynalnym warunkiem jasności i ścisłości naukowej jest bowiem to, aby te same fakty nazywać tak samo, przestrzegać konsekwencji w używaniu wyrazów i pojęć. Sam Twardowski był tu przykładem dla swych wychowanków i uczniów.

Za szczególnie cenną zaletę stylu dydaktyki Twardowskiego uznawano jego niekłamana, głęboką tolerancję. „Miej sobie — pisał o stanowisku Twardowskiego w tej kwestii T. Kotarbiński — taki światopogląd, jaki sobie wypracujesz wedle własnych, wewnętrznych konieczności życiowych, bylebyś filozofował odpowiedzialnie, byleby twoja technika pracy umysłowej była rzetelna. Oto hasło, które skupiało koło mistrza młodych ludzi o predylekcjach bardzo odmiennych”¹.

Świadomość, że wokół Twardowskiego we Lwowie wytworzyła się pewna orientacja intelektualna, odnajdujemy już w pierwszych latach XX wieku. Oto w „Przeglądzie Filozoficznym”, t. XI z 1908 roku, s. IV, Władysław Weryho w artykule *Dziesięciolecie Przeglądu Filozoficznego*, w którym omawiał różne formy działalności redakcji czasopisma i jego rolę w środowiskach filozoficznych Polski, użył, być może po raz pierwszy w druku, wyrażenia „szkoła Twardowskiego” na określenie lwowskiej grupy współpracowników „Przeglądu Filozoficznego”, będących uczniami Twardowskiego.

Na setnym posiedzeniu Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie, które odbyło się 4 listopada 1910 roku, uczczono zasługi Twardowskiego dla filozofii polskiej. Z opublikowanego w „Przeglądzie Filozoficznym” t. XIV z 1911 r., sprawozdania z tego posiedzenia wynika, że działalność Twardowskiego w ośrodku lwowskim wiązano ze stworzoną przez niego

¹ T. Kotarbiński, *Wspomnienia z czasów studenckich*, [w:] *Studia z zakresu filozofii, etyki i nauk społecznych*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 419.

„szkołą”. I tak dr Bolesław Mańkowski stwierdził, że Twardowski: „zdołał wytworzyć szereg ludzi, którzy jego duchem przejęci, w jego szkole, do logicznego myślenia i metodycznego badania byli wprawiani” (s. 12). Władysław Witwicki natomiast, po określeniu roli jaką nauczyciel-Twardowski pełnił wobec swoich uczniów, mówił: „o jego szkole, która żadnych powag nie zna z wyjątkiem jednej: tą jest logika. Żadnym specjalnym kierunkom nie służy z wyjątkiem tego: jest nim najdokładniejsza analiza bytu i przejawów duszy ludzkiej” (s. 135).

Trudno znaleźć jasne kryterium, które pozwoliłoby na łączenie określonej grupy ludzi, parających się nauką, w szkołę. Czy dla wyrażenia „szkoła” w nauce wystarczy przyjąć istnienie mistrza-nauczyciela, który, dzięki swym osiągnięciom badawczym, autorytetowi oraz pewnym zasadom pracy, skupia wokół siebie jakąś liczbę uczniów-wychowanków? Czy za reprezentantów „szkoły” można uznać wszystkich, którzy w pewnym okresie pobierali nauki u „mistrza” (zdobywali pod jego kierunkiem stopnie naukowe), czy też tylko tych, którzy pozostawali z nim w ideowych związkach, czerpali z jego dokonań, realizowali i kontynuowali jego program badawczy? Jak to się ma do ich samodzielności.

Zauważmy, że świadomość odrębności w stylu pracy, metodzie i zakresach zainteresowań pomiędzy ośrodkami lwowskim i warszawskim, była silna już w okresie międzywojennym. Podkreślali ją głównie uczeni związani z ośrodkiem warszawskim.

O zwartości szkoły lwowskiej Twardowskiego miały decydować, przy rezygnacji z głoszenia określonego światopoglądu, nie tyle pewna ilość wspólnych tez, ile raczej postawa metodologiczna i wspólna problematyka. Szło tu głównie o pogranicze logiki i psychologii, o analizę sensu wyrażen używanych przez logików w teorii terminów i zdań, a przez psychologów w nauce o wyobrażeniach i sądach. Temu pierwotnemu kierunkowi szkoły najbardziej wierna pozostała grupa psychologów, bezpośrednich uczniów Twardowskiego: Władysław Witwicki, Stefan Baley, Stefan Błachowski, Mieczysław Kreutz.

Za szczególnie istotne zaś dla szkoły warszawskiej, do której zalicza się głównie Jana Łukasiewicza, Stanisława Leśniewskiego i Alfreda Tarskiego, uznawano trzy następujące postawy: 1) antyirracjonalizm, przez co rozumiano postulat uznawania tylko tych twierdzeń, które są uzasadniane w sposób dostępny kontroli, 2) postulat jasności pojęciowej i językowej ścisłości, 3) przyśwojenie sobie logicznego aparatu pojęciowego i wybitny wpływ logiki symbolicznej.

Oдноśnie postawy „antyirracjonalistycznej” (tak jak ją określał K. Ajdukiewicz), trzeba zaznaczyć, że podbudowę pod antyirracjonalistyczny prąd o odcieniu logistycznym dał właściwie już Twardowski, chociaż sam nie należał jeszcze do tego prądu, a logistyka nie wywarła na niego większego wpływu. Przygotował jednak aparat pojęciowy stanowiący fundament dla późniejszych badań metateoretycznych, a szczególnie semantycznych. Odejście w szkole warszawskiej od problematyki filozoficznej, uprawianej w duchu analiz semantyczno-psychologicznych Twardowskiego, spowodowało jego krytyczną reakcję. W ogłoszonym w 1921 roku w „Ruchu Filozoficznym” artykule *Symbolomania i pragmatofobia*, przeciwstawił się Twardowski pewnym tendencjom we współczesnej logice (symbolizm logiczny), które mogą stanowić niebezpieczeństwo dla dalszego postępu w dziedzinie filozofii.

Fakt stworzenia przez Kazimierza Twardowskiego szkoły, która wywarła ogromny wpływ na filozofię polską, jej stan zorganizowania i stopień akceptacji w świecie nauki, nie był kwestionowany już w okresie międzywojennym. Wokół uczniów Twardowskiego, po ich usamodzielnieniu, grupowały

się kolejne zespoły badawcze, pracujące w zakresach nakreślonych onegdaj przez ich mistrza i nauczyciela. Wykorzystując i doskonaląc przyjętą technikę pracy naukowej, dochodzili oni niejednokrotnie do nowych, wyznaczonych odmienną sytuacją, potrzebami i możliwościami, rozwiązań teoretycznych i praktycznych.

Nie mogło być inaczej, bowiem Twardowski nie był wyznawcą jakiegos jednego kierunku filozoficznego. Prowadził badania nad różnymi problemami, interesował się wszystkim co było godne uwagi, jeśli tylko spełniało podstawowe wymogi naukowości. Styl i atmosfera pracy szkoły, przy tolerancyjnym usposobieniu Twardowskiego, dawały tylko podstawy i pewne intelektualne wskazówki dla późniejszych, mniej lub bardziej samodzielnych, poszukiwań badawczych i rozstrzygnięć teoretycznych.

Także w okresie po II wojnie światowej, główni przedstawiciele filozofii polskiej związani z Twardowskim, podtrzymali swoje opinie na temat roli mistrza, rozwoju szkoły, specjalizacji ośrodków lwowskiego i warszawskiego, oraz ich miejsca w strukturze kierunków filozoficznych w Polsce.

Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych wypowiedzi te były niejednokrotnie prowokowane przez krytykę tej orientacji idącą ze strony marksistów. Wynikała ona z potrzeby ustosunkowania się marksistowskich ideologów do tradycji neopozytywistycznej, reprezentowanej przez aktywnych intelektualnie, a niekiedy nawet uczestniczących w socjalistycznych przemianach uczonych, którzy wychowywali się i kształtowali swoje ideowe oblicze w pierwszych dziesiątkach lat XX wieku.

W nowej sytuacji społeczno-politycznej, pod presją marksizmu, w ocenach roli Twardowskiego i jego szkoły, pojawiły się nowe akcenty. Oto z jednej strony, byli uczniowie Twardowskiego podjęli się obrony dobrego imienia mistrza i jego dokonań dla filozofii polskiej, z drugiej zaś, starano się wykazać różnice ideowe występujące w obrębie szkoły Twardowskiego. Służyła temu analiza samego pojęcia „szkoła” oraz jej otwartego, niedoktrynalnego charakteru, co umożliwiało egzystencję i rozwój odmiennych kierunków i metod badawczych. W istocie oceny te oznaczały, pod presją nowej sytuacji, odniesienie się, aktywnych intelektualnie, byłych uczniów Twardowskiego do własnej przeszłości.

Najdobitniej wyraził to Kazimierz Ajdukiewicz w artykule z 1948 r. kiedy pisał: „Gdy spojrzeć na szkołę Twardowskiego w jej całości, to nasuwa się takie jej określenie, że była to nie tyle szkoła filozofii, ile raczej szkoła porządnego myślenia prowadzona na materiale filozoficznym (...). Była to więc szkoła zaprawiająca raczej do pewnej metody niż wdrażająca w pewne określone rozwiązania zagadnień. Rozwiązania jakie uczniowie Twardowskiego ze szkoły wynieśli, to były rozwiązania zagadnień wstępnych, propedeutycznych. Nad zagadnieniami dalszymi i trudniejszymi musieli się głowić samodzielnie. Wielu uczniów Twardowskiego ten trud samodzielnie podjęło i niektórym udało się w tym zadaniu uzyskać wyniki stanowiące znaczny postęp w stosunku do szkoły, z której wyrosli. Tej szkole zawdzięczają jednak metodę ucziwą, jasną i prostolinijną. Za tą metodę żywią też wszyscy głęboką wdzięczność do tego, kóry ich nauczył nią władać”².

Podobnie charakteryzowali wówczas lwowską szkołę I. Dąmbska, T. Kotarbiński czy T. Czeżowski.

Na progu lat pięćdziesiątych ukazały się trzy publikacje poświęcone analizie i krytyce poglądów Kazimierza Twardowskiego, Kazimierza Ajdukiewicza

² K. Ajdukiewicz, *Kazimierz Twardowski jako nauczyciel filozofii* [w:] *Z zagadnień dydaktycznych wyższego szkolnictwa*, z. 1, Poznań 1948, s. 59—60.

i Tadeusza Kotarbińskiego, jako reprezentantów szkoły lwowsko-warszawskiej. Jej autorami byli pracownicy Instytutu Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR³. Podjęli oni, opartą na marksistowskiej analizie, autorytatywną próbę określenia charakteru nauki uprawianej przez Twardowskiego we Lwowie, a następnie przejętej i propagowanej przez jego uczniów. Autorzy tych publikacji, dostrzegając pewną odmienność w sposobie uprawiania nauki oraz w podejmowanych zagadnieniach, przez ośrodek lwowski i warszawski, podkreślali jednak wyraźną jedność ideową szkoły lwowsko-warszawskiej. Kierunkiem, który miał łączyć systemy poszczególnych jej przedstawicieli, była idealistyczna sematyka oraz konwencjonalizm, najbardziej widoczny w filozofii K. Ajdukiewicza. Wobec reprezentantów szkoły wysuwano więc generalnie zarzut ulegania idealizmowi subiektywnemu.

Również w stosunku do niektórych psychologów-uczniów Twardowskiego, wysuwano w tym okresie zarzuty. W imię oczyszczenia psychologii polskiej z pozostałości „burżuazyjnego sposobu myślenia” poddano krytyce m.in. teorie Władysława Witwickiego, Stefana Baleya, Mieczysława Kreutzta. Zarzucano im głównie biologizm, indeterminizm, a całą psychologię określano jako burżuazyjną, idealistyczną.

Na zarzuty formułowane przeciwko Twardowskiemu oraz przedstawicielom orientacji z nim związanej, zareagował m.in. Tadeusz Kotarbiński. W *Odpowiedzi* (1952 r.) danej Bronisławowi Baczce, odrzuca on przyjęty tradycyjnie w piśmiennictwie filozoficznym pogląd o istnieniu szkoły lwowsko-warszawskiej. Uczony był zdania, że należy mówić raczej o dwóch szkołach, lwowskiej i warszawskiej, mimo że u źródeł obu tych orientacji tkwi wspólna postać mistrza⁴.

Działalność Kotarbińskiego po II wojnie światowej była przykładem próby godzenia postawy filozoficznej wyniesionej z kręgu wpływów Twardowskiego z wymogami, które stawały przed inteligencją twórczą w nowych warunkach ustrojowych Polski Ludowej. Nie rezygnując z metodologicznych zasad szkoły lwowskiej, zwracał przy tym Kotarbiński uwagę na te elementy marksizmu, w których doskonaleniu mogą uczestniczyć metodolodzy neopozytywizmu. Kotarbiński był przekonany, że taka współpraca jest możliwa.

Spór o charakter szkoły Twardowskiego, jaki rozgorzał po II wojnie światowej, miał za cel ze strony byłych przedstawicieli tej orientacji głównie demistyfikację jej oblicza. Przy czym terminy „szkoła Twardowskiego”, „szkoła lwowska” czy „szkoła warszawska”, traktowane były przez nich głównie jako pewne skróty myślowe, służące wskazaniu określonych faktów w dziejach nauki polskiej.

Można zgodzić się z sugestią Stefana Zameckiego⁵ i pod terminem „szkoła lwowsko-warszawska” przyjąć fakt istnienia grupy uczonych różnych specjalności, działających od końca lat dziewięćdziesiątych XIX do końca lat trzydziestych XX wieku, zwłaszcza we Lwowie i w Warszawie, związanych z Kazimierzem Twardowskim w sposób instytucjonalny lub też jawnie przy-

³ H. Holland, *Legenda o Kazimierzu Twardowskim*, Warszawa 1953; A. Schaff, *Poglądy filozoficzne Kazimierza Ajdukiewicza (Szkic historyczny)*, Warszawa 1952; B. Baczek, *O poglądach filozoficznych i społeczno-politycznych Tadeusza Kotarbińskiego*, Warszawa 1951.

⁴ T. Kotarbiński, *Odpowiedź [w:] Wybór pism*, t. 2, Warszawa 1958, s. 203—4.

⁵ S. Zamecki, *Koncepcja nauki w szkole lwowsko-warszawskiej*, Warszawa s. 35.

znających się do ideowych z nim związków. Grupa ta wyróżniała się na tle pozostałych orientacji myślicieli w Polsce pewną swoistością.

Część grupy, skupionej w ośrodku lwowskim wokół Twardowskiego i pracującej do I wojny światowej pod jego kierunkiem, można nazwać „szkołą lwowską”. Po I wojnie światowej trudno mówić o dalszym istnieniu szkoły lwowskiej, a także szkoły Twardowskiego, z dwóch przynajmniej powodów. Po pierwsze wielu uczniów Twardowskiego opuściło Lwów i usamodzielniało się, a wokół nich gromadziły się kolejne zespoły badawcze. Najsilniejszym okazał się ośrodek warszawski, nazwany też „szkołą warszawską”. Po drugie, niektórzy uczniowie Twardowskiego pozostali po I wojnie światowej we Lwowie, i obok niego, a także niezwiązanych bezpośrednio z Twardowskim uczonych, prowadzili działalność naukowo-dydaktyczną. Wielu więc adeptów nauki, studiujących i zdobywających stopnie w okresie międzywojennym, podlegało wpływowi nie tylko Twardowskiego.

Szkoła lwowska do I wojny światowej rozwijała badania na podstawie założeń wyściowych psychologii deskryptywnej K. Twardowskiego, a właściwie jego ideowego sprzymierzeńca F. Brentano. Cechował ten typ poszukiwań realizm, obiektywistycznie zorientowana teoria prawdy, ale także radykalny minimalizm poznawczy, który przejawiał się w subtelnych analizach semantycznych. Miała ona charakter analityczny, nie zaś syntetyczny. Można ten okres lwowski nazwać stadium przedlogicznym szkoły lwowsko-warszawskiej jako całości.

W ośrodku warszawskim nastąpiło rozwinięcie pewnych tez szkoły lwowskiej, ale także wykształcenie własnej metody badań i języka, w wielu punktach opozycyjnego wobec pierwotnych założeń szkoły. Ośrodek warszawski można więc uznać za logiczne stadium w rozwoju szkoły lwowsko-warszawskiej, bowiem dominującą pozycję zajmowała w niej logistyka połączona niekiedy z ostrą krytyką tradycyjnej problematyki filozoficznej. Należy jednak pamiętać, że szkoła warszawska, choć najbardziej znana i mogąca poszczycić się największymi osiągnięciami, nie była jedynym ośrodkiem badań logicznych w Polsce.

Pomimo ostrych niekiedy sporów, toczonych między różnymi orientacjami w Polsce międzywojennej, daje się jednak łatwo stwierdzić silną pozycję Kazimierza Twardowskiego, który w wielu kwestiach pozostawał, dla swych byłych uczniów, nadal autorytetem, a jego dokonania znajdowały w nich obrońców i propagatorów.

Trzeba też zgodzić się z Janem Woleńskim, który szkołę lwowsko-warszawską uznaje dziś za zamknięty już rozdział w historii filozofii polskiej i światowej⁶. II wojna światowa przyniosła na pewno kres szkole, traktowanej jako zwarta grupa filozofów. Część uczonych, związanych z orientacją wywodzącą się wprost ze szkoły Twardowskiego, poniosła śmierć z rąk hitlerowskiego okupanta, niektórzy los wojenny rzucił poza granice kraju, większość jednak przeżyła i podjęła pracę w wyzwolonej Polsce, w starych, odradzających się, a także w nowo tworzonych ośrodkach, dokumentując w ten sposób ciągłość nauki polskiej.

⁶ J. Woleński, *Szkoła lwowsko-warszawska*, [w:] *Filozofia wieku dwudziestego*, pod red. J. Lipca, Rzeszów 1983, s. 211. Inne zdanie w tej kwestii miała I. Dąmbaska, *Franciszek Brentano a polska myśl filozoficzna. Kazimierz Twardowski i jego szkoła*, „Ruch Filozoficzny”, T. XXXVII/1979, z. 1, s. 1.

Recenzje i sprawozdania

CZESŁAW GŁOMBIK: *Metafizyka kultury. Grabmann — Maritain — neoscholastyka polska*. Książka i Wiedza, Warszawa 1982, s. 214.

Zgodnie z zapewnieniem Autora omawiana książka została napisana „z pozycji krytycznego obserwatora katolickich ujęć istoty kultury na gruncie szeroko rozumianego współczesnego katolickiego piśmiennictwa filozoficznego”. Autor wyjaśnia, że w pracy swwojej poszukuje „związków myśli rodzimej z filozofią europejską, z ważnymi dyskusjami nad kulturą w skali międzynarodowego ruchu filozoficznego i rejestruje sprawy wniesione „do polskiej umysłowości katolickiej dwudziestego wieku przez formujące się katolickie ugrupowania, orientacje i nurty społeczne” (s. 7). Autor usprawiedliwia tytuł pracy tym, że w niej zajmuje się specyfiką myślenia katolickiego, które narzuca pewną interpretację kultury w kategoriach języka teologicznego (s. 7—8).

Omawiana książka składa się z dwóch części:

Część pierwsza (s. 11—83): „Z tradycji katolickiej filozofii kultury”, dzieli się na dwa rozdziały: 1) „Historyczno-genetyczne badania nad kulturą”, 2) „Systemowo-krytyczne rozumienie kultury”, z tym, że rozdział pierwszy obejmuje cztery podrozdziały, drugi zaś trzy.

Część druga (s. 91—196): „Neoscholastyka polska w poszukiwaniu tożsamości kulturowej”, dzieli się na dwa rozdziały: 1) „Scholastyka w perspektywie prac i polemik filozoficznych przełomu XIX i XX wieku”, 2) „Od neoscholastyki do neotomizmu”. Ten ostatni rozdział dzieli się na trzy podrozdziały.

W rozdziale pierwszym części pierwszej Autor wskazuje na widoczne w pracach naukowych Martina Grabmanna poszukiwanie wzorca kultury średniowiecznej, który by należało przeszczepić czy dostosować do wymagań wieku dwudziestego. Ta idea Grabmanna znalazła oddźwięk w kołach katolickich filozofów w Polsce zwłaszcza po encyklice Leona XIII *Aeterni Patris* (1879). Autor omawianej tu pracy wskazuje na działalność naukową Witolda Rubczyńskiego, Jana Fijałka i Franciszka Gubryła. Oni to w czasie studiów zagranicznych zetknęli się z pracami Franza Ehrlego i Heinricha Deniflego, którzy właśnie ukazali drogę i zachęcili Martina Grabmanna i wymienionych polskich badaczy, aby sięgali do bogatych, a nie wykorzystanych przedtem zasobów archiwalnych z czasów średniowiecza. Uczniem M. Grabmanna był Teofil Długosz, który zresztą uzyskał doktorat w Krakowie i w pracy swojej nie poszedł w ślady mistrza.

M. Grabmann oddziałął na środowiska naukowe w Polsce zwłaszcza przez swoje prace o św. Tomaszu z Akwinu. Ukazywały się w Polsce recenzje prac Grabmanna (Aleksander Birkenmajer, Jan Salamucha, Bolesław Sobociński), a w r. 1935 ukazał się przekład pracy Grabmanna: *Einführung in die „Summa theologiae” des hl. Thomas von Aquin*. Autorem przekładu był Aleksander Żychliński.

Wracając do właściwego wątku swej pracy Autor „*Metafizyki kultury*” omawia bardziej szczegółowo koncepcję filozofii kultury według Grabmanna. W związku z tym wybiega w czasy najnowsze i wskazuje, że pewne „postulaty tzw. szkoły lubelskiej w neotomizmie — związane właśnie z filozofią kultury — znajdują swój pierwotny ślad między innymi w myśli Grabmanna” (s. 36, 43).

Podstawy filozoficznego pojmowania kultury znajduje Grabmann w metafizyce tomistycznej (s. 41).

W podrozdziale czwartym „Teologizacja kultury jako zadanie tomistycznej filozofii kultury” Autor zajmuje się poglądem Mieczysława A. Krąpca na filozoficzne podstawy zjawisk kultury i widzi zbieżność między koncepcjami Krąpca i Grabmanna (s. 43n., s. 36).

Rozdział drugi omawianej pracy jest poświęcony systemowo-krytycznemu rozumieniu kultury, którego głównym przedstawicielem jest Jacques Maritain. Podrozdział pierwszy przedstawia recepcję myśli Maritaina w Polsce i opozycję przeciw niemu ze strony prawicy. Jan Dobraczyński doszedł nawet do wniosku, że Maritain „znalazł się na pograniczu herezji” (s. 68). Natomiast socjalista Ignacy Fik stwierdzał, że znajomość prac Maritaina jest w Polsce niewielka: „Pisarzy nie należących do oficjalnego obozu katolickiego Maritain odstrasza z góry jako pisarz religijny, narodowi ortodoksi zaczynają się zaś brzydzić nim jako zgniłym humanistą, który nie chce uwielbiać gen. Franko ani błogosławić pogromom żydowskim” (s. 69).

W podrozdziale „Tomizm Maritaina. Historia i typy cywilizacji chrześcijańskiej”, Autor *Metafizyki kultury* przedstawia pogląd myśliciela francuskiego na filozofię średniowieczną w ogóle, na tomizm w szczególności i na rolę, jaką można wyznaczyć systemowi św. Tomasza w kształtowaniu kultury chrześcijańskiej dzisiaj.

Maritain odrzucał przeciwstawianie kultury i cywilizacji, gdyż „nie można w sposób odpowiedzialny mówić o cywilizacji jeżeli nie jest ona jednocześnie kulturą tzn. prawdziwym rozwojem intelektualnym, moralnym, duchowym ludzkości, biorąc to ostatnie określenie w najszerszym jego zakresie” (s. 82), lecz utrzymywał, że kultura i religia należą do odrębnych dziedzin: kultura do porządku społecznego ziemskiego, religia do porządku społecznego boskiego (s. 83). Maritain wysuwał jednak postulat kultury chrześcijańskiej, to jest kultury „prawdziwie ludzkiej i humanistycznej” (s. 90).

Część druga omawianej pracy stanowi pewnego rodzaju zarys historii filozofii katolickiej w Polsce, choć ujęty głównie pod kątem widzenia jej „tożsamości kulturowej”. Na wstępie Autor wytyka polskim autorom katolickim brak zainteresowania przeszłością ruchu neoscholastycznego w Polsce (ss. 92, 93). Z jawną ironią zauważa, że wzmiankę o mniej znanych zwolennikach ruchu neoscholastycznego w Polsce „łatwiej dziś spotkać w zagranicznych opracowaniach”, i odsyła do pracy M. N. Wiernikowa wydanej w Kijowie w 1978 r.

W dziejach ruchu neoscholastycznego w Polsce na przełomie wieku XIX i XX dostrzega się inspirację czy nawet wpływ Franza Brentany i jego ucznia Kazimierza Twardowskiego. Ale z Wiednia dochodziły do Polski rów-

nież oddziaływania tamtejszego ośrodka studiów mediewistycznych, którego głównymi przedstawicielami byli Klemens Baeumker i Martin Grabmann.

Twardowski reprezentował jednak inny nurt filozoficzny i dał powód do krytycznych wystąpień zwolenników scholastyki.

W roku 1910 K. Twardowski opublikował *O filozofii średniowiecznej wykładów sześć*, wywołując ostrą krytykę ze strony J. Szoldrowskiego i K. Waisa, którzy zarzucali profesorowi lwowskiemu, że nie wyszedł „poza obiegowe rozumienia filozofii scholastycznej”, że jego wykłady są „powierzchowne, pełne zapożyczeń u zachodnich oponentów myśli scholastycznej” (s. 109). Autor omawianej pracy cytuje w przypisie wypowiedź Twardowskiego, że zagadnienia, jakimi się zajmowała scholastyka „były zawarte w Piśmie świętym, w pismach ojców kościoła i filozofów. Toteż ten, kto się rozbiorowi tych zagadnień poświęcał, nie widział żadnej potrzeby wybiegania poza pisma i księgi” (s. 109).

Inaczej natomiast przyjął wymienione wykłady Twardowskiego F. Gabryl, który uznał, że one wypełniły najdotkliwszą lukę w polskiej literaturze filozoficznej (s. 116).

Podobne opinie o scholastyce wyrażali również przedstawiciele nauk przyrodniczych. Tak więc Kazimierz Kwietniewski, zoolog lwowski, zarzucał średniowiecznym, że nie rozumieli potrzeby badania przyrody, Józef Nusbaum-Hilarowicz twierdził, że w średniowieczu „cała wiedza przyrodnicza zatrzymana była niemal w swym biegu” (c. 118). Podobnie wypowiadał się o scholastyce również Józef Roztafiński. Przeciw tym osądom występowali ze strony katolickiej I. Radziszewski, R. Wierzejewski, K. Wais.

Znaczną część rozdziału drugiego wypełnił Autor opisem zdarzeń, które stanowiły tło lub przyczynę ożywienia w Polsce ruchu filozoficznego w ogóle, filozofii zaś scholastycznej w szczególności.

Ożywienie się scholastyki czy neoscholastyki polskiej po roku 1918 łączyło się z dążeniami do tego, aby ten nurt filozoficzny wprowadzić w jedno łożysko. Zdarzeniami, które stworzyły sprzyjające okoliczności ku temu lub wręcz przyczyniały się do tego, było odzyskanie niepodległości kraju, powstanie Uniwersytetu Lubelskiego, wprowadzenie Kodeksu prawa kanonicznego (r. 1917), Międzynarodowy Zjazd Filozoficzny w Neapolu (r. 1924), Kongres Tomistyczny w Rzymie (r. 1924), VIII Tydzień Społeczny w Lublinie (1929), Międzynarodowy Kongres Filozofii Tomistycznej w Poznaniu (1924).

Kodeks prawa kanonicznego nakazywał, aby w seminariach duchownych i uniwersytetach katolickich wykładano filozofię w duchu św. Tomasza.

W związku z relacją o Kongresie poznańskim (1924) Autor przypomina, że w Kongresie tym wziął udział Jacques Maritain, który też wygłosił wykład. Obecność Maritaina została źle przyjęta przez szowinistyczne koła nacjonalistyczne, co jak świadczył prof. Stefan Świeżawski, uczeń Maritaina — boleśnie dotknęło Mistrza.

W końcowych podrozdziałach Autor przedstawia rozbieżności i spory wewnętrzne w scholastyce polskiej, a więc początkowo spory o nazwę: „scholastyka” czy „neoscholastyka”, spory o to, co stanowi o „być scholastyką”, czy o „być neoscholastyką”, jaka jest treść pojęcia zawartego w przedrostku „neo-” („odrodzenie”, „odnowa”), później spory o tzw. 24 tezy tomistyczne, które w 1914 r. ustaliła Kongregacja Studiów. Z wytworną krytyką owych tez wystąpił jezuita, Jan Roztworowski, który nie pochwalał odgórnego narzucania jedności i jedyności w interpretowaniu myśli Tomasza.

Na przełomie wieków przedstawiciele filozofii scholastycznej — nie tylko zresztą w Polsce — stanęli wobec innego zagrożenia — o szerszym już zasięgu, gdyż dotyczącego dogmatów teologii — a mianowicie tak zwanego

modernizmu. Ostrożnym zwolennikiem programu modernistycznego był w Polsce Marian Zdziechowski, który rozwinął swoje poglądy w rozprawie *Pestis perniciosissima. Rzecz o współczesnych kierunkach myśli katolickiej* (Warszawa 1905). Jan Roztworowski wystąpił z wyważoną krytyką poglądów Zdziechowskiego.

Autor *Metafizyki kultury* przypomina uczelnie katolickie w Rzymie, Fryburgu szwajcarskim i w Lowanium, w których studenci z Polski otrzymywali formację tomistyczną. Tomizm wychowanków każdej z tych uczelni miał właściwe sobie, odmienne od pozostałych oblicze. Tak więc niektórzy z polskich tomistów, na przykład Piotr Chojnacki, byli zwolennikami uzupełnienia tomizmu przez wykorzystanie zdobyczy współczesnych nauk, a nawet asymilację „ułamków prawdy” zawartych w innych systemach filozoficznych.

Wreszcie Autor wskazuje na pewne dążenia środowisk katolickich, aby z pomocą tomizmu przebudować formację duchową społeczności katolickiej i wychować elitę katolicką. Czołową osobistością tego ruchu był ks. Władysław Kornilowicz, który miał na względzie przede wszystkim pogłębienie życia duchowego księży i wychowanie elity katolików świeckich.

W książce o niewielkich rozmiarach Autor zebrał dużą ilość informacji o ludziach i sprawach dziś prawie zapomnianych. Zaletą książki jest trzeźwy obiektywizm w przedstawieniu osób i ich poglądów, mimo że Autor — jak sam daje do zrozumienia na wstępie — stoi na stanowisku krytycznym.

Co się tyczy głównego zagadnienia omawianej pracy, to byłoby pożądane, aby wyjść od określeń pojęć kultury i cywilizacji, gdyż oba te pojęcia bywają pojmowane różnie: w jednych językach są równoważne, w innych nierównoważne lub wręcz przeciwstawne. Również wyraz „metafizyka” ma różne znaczenia. Dlatego tytuł *Metafizyka kultury* pozostawia czytelnika w wątpliwościach.

Czytając omawianą pracę można odnieść wrażenie, że właściwe zagadnienie wymyka się często z pola uwagi Autora, gdy on zatrzymuje się na charakterystyce i działaniach niektórych osób czy na przedstawianiu zdarzeń i okoliczności mających tylko drugorzędne znaczenie.

Autor dodał indeks nazwisk, nie zestawił jednak bibliografii.

Omawiana praca będzie niemałą pomocą dla przyszłego autora dziejów katolickiej myśli filozoficznej w Polsce od ostatnich dziesięcioleci XIX w. do czasów najnowszych.

Leopold Regner

BOHDAN CHWEDĘNCZUK: Spór o naturę prawdy, PIW Warszawa 1984, s. 272.

Ogólna postawa myślowa. Czuję się najpierw w obowiązku stwierdzić, że obca mi jest postawa niepokoju (129)¹, zaniepokojenia (21), poczucia tajemnicy (52), poczucia osobliwości (19, 20) i bezradności (15, 52) wobec problematyki filozoficznej, a pobłażliwości, liberalizmu (189) — wobec filozofów. Stąd bierze się moje przekonanie, że B. Chwedeńczuk zbyt życzliwie obszedł się w swej książce z nieklasycznymi, a w szcze-

¹ W nawiasach podaję strony z omawianej pracy B. Chwedeńczuka.

gólności z pragmatycznymi, teoriami prawdy: zebrał dowody ich błędności, ale nie powiedział wyraźnie, że w związku z tym powinny się one znaleźć na cmentarzysku historii filozofii².

Szczegółne upodobania badawcze. Uważam — jak B. Chwedeńczuk (130) — za najczęściej zbędne w obrębie filozofii podejmowanie się ustalania za wszelką cenę, co rzeczywiście mieli na myśli poszczególni myśliciele przeszłości: Arystoteles (26—28); Ch. S. Peirce (114—115, 123—124 i nn.), J. James (110—113, 122—123 i nn.), F. H. Bradley (81—82) czy J. Dewey (113—114, 121—122 i nn.). Nie podzielam jednak jego lekceważenia dla 'komentatorów' (9) i 'czytelatorów' (119). Stosuję od pewnego czasu ZASADĘ WYBORU W. Tatarkiewicza — 'Jest na szczęście jeszcze dość jasnych książek do czytania'³ — i dlatego czytam i cenię także jasno piszących komentatorów. Preferencje B. Chwedeńczuka zniechęcałyby do czytania — jego własnej książki. Tymczasem np. o wiele bardziej kształcące wydaje mi się czytanie tego, co on sam napisał o zagadnieniu prawdziwości u Ch. S. Peirce'a, W. Jamesa czy J. Deweya — niż zapoznawanie się z tym, co ci ostatni przekazali o swoich poglądach. Jest introspekcjonistyczną iluzją, że sami umiemy najlepiej wyrazić własne myśli.

Bardzo daleki jestem przy tym od niedoceniaania myślicieli współczesnych. B. Chwedeńczuk waha się w ich ocenie: raz podaje w wątpliwość ich pracę nad wyjaśnieniem zagadnienia prawdziwości (9), kiedy indziej — uznaje tę pracę za owocną (46). Skłaniam się do tej drugiej oceny.

Z w y c z a j e j ę z y k o w e. 1. Przenośność. Wbrew B. Chwedeńczukowi — nie godzę się na to, że mówić ogólnie na tematy filozoficzne można tylko ogólnikowo i obrazowo, niewyraźnie (31, przypis 17). Mam mu za złe zbyt częste posługiwanie się metaforami: w pracy jest, jeśli się nie mylę, 359 cudzysłówów przenośnych (w części pierwszej — 142; w części drugiej — 34; w części trzeciej — 180; w zakończeniu — 3). Wypada zatem więcej niż jeden na stronę. Poza tym w wielu miejscach użycie przenośne zaznaczone jest odpowiednimi zwrotami: 'by mówić niezobowiązująco' (16), 'by posłużyć się metaforą' (157), 'by tak rzec' (9, 13, 76, 89, 117, 120, 121, 123, 143, 145, 160, 164, 171, 175, 188, 202, 211, 214, 222, 240, 254), 'coś w rodzaju' (230, 240, 251), 'jakby' (6, 6, 8, 48, 122, 139, 140, 152, 155, 188, 191, 191, 196, 224, 243, 244, 245, 252, 254, 256), 'jak gdyby' (198), 'jeśli posłużymy się metaforą' (117), 'jeśli tak można powiedzieć' (123, 211, 125), 'mówiąc metaforycznie' (89, 157), 'mówiąc obrazowo' (172), 'mówiąc paradoksalnie' ((89), 'nazywając obrazowo' (52), 'niejako' (27, 87, 117, 142, 143, 149, 184, 189, 193, 199, 230, 239, 246), 'posługując się obrazem' (187), 'rzekłbym' (238), 'szkicując obrazowo' (31), 'szkicując ogólnikowo' (31), 'uciekając się do obrazu' (172), 'w pewnym sensie' (190, 262, 263), wreszcie — 'wypowiadając się swobodnie' (35). Powód, dla którego jestem przeciwny takiemu sposobowi wypowiedzania się, jest następujący. Jeżeli twierdzę: A jest B — to może chodzić bądź o to, że A jest tożsamy z B; bądź o to, że A należy do zbioru B; bądź też o to, że A zawiera się w B. Na ogół łatwo to rozstrzygnąć, ustalając kategorię syntaktyczną podmiotu i orzecznika. Niech jeden z dwu najczęstszych metaforyzatorów B. Chwedeńczuka — mianowicie wyrażenie „jakby” — zastąpi (dla uproszczenia) wszystkie pozostałe. Kiedy ktoś głosi: A jest jakby B — to przy pierwszej (tożsamośowej) wykładni spójnika „jest” wiadomo dokładnie o co chodzi: o to, że A nie jest B. Natomiast przy dwu pozostałych dosłowny przekład brzmiałby: A na-

² Por. w tej sprawie moje *Uwagi na marginesie „Sporu o naturę prawdy”*, „Przegląd Humanistyczny” [w druku].

³ T. i W. Tatarkiewiczowie, *Wspomnienia*, Warszawa 1979, s. 176.

leży do pewnego właściwego nadzbioru B lub się w nim zawiera. Ponieważ metafora nigdy nie daje zadowalających wskazówek, o jaki nadzbiór chodzi, rozważane powiedzenie przenośne ostatecznie stwierdza tylko, że A należy do dopełnienia zbioru B — lub zawiera się w dopełnieniu zbioru B — do pewnego zbioru. Wartość poznawcza tego rodzaju przekazu jest naprawdę niewielka, nawet jeśli uznamy, iż głosząc, że A jest jakby B , chcemy stwierdzić, że A jest podobny do B ; nie wiadomo, o podobieństwo pod jakim względem chodzi. Co prawda niekiedy metafora stanowi rekapitulację pewnego ciągu wypowiedzi dosłownych. Wtedy ów kontekst daje pewne wskazówki co do tego, o jaki nadzbiór chodzi; ale jej funkcja informacyjna ustępuje wtedy raczej funkcji perswazyjnej⁴. Dlatego właśnie każdy, kto przyznaje się do uprawiania filozofii metodą analityczną (129), powinien wystrzegać się terminologii „rodzin” (80, 120, 129, 133, 136, 206, 245), „gier” (160, 161, 184, 230, 258) itp.

2. Płynność. Nie podoba mi się też płynność i wielomianowość części słownictwa tej pracy oraz pewne jej osobliwości językowe. Byłbym zwłaszcza za jakimś ustaleniem znaczeń słów bliskoznacznych względem „prawdziwości”. Można by np. przyjęc następujące konwencje terminologiczne: „słuszny” (7, 16, 33, 35, 106, 120, 152) przeciwstawić „niesłusznemu” lub „mylnemu”⁵, a w szczególności „prawdziwy” (scil. „zgodny z rzeczywistością”) — „nieprawdziwemu” lub „błędnemu” (15, 16, 36)⁶, tzn. „fałszywemu” (17, 22), zaś „uzasadniony” (scil. „zgodny z uznaną zasadą”), tzn. „prawomocny” (147, 188), „zasadny” (33, 56) — „nieuzasadnionemu” lub „bezpodstawnemu”; następnie „właściwy” (135) przeciwstawić „niewłaściwemu” lub „nagannemu”, a w szczególności „poprawny” (15) (scil. „zgodny z obowiązującym prawidłem”) — „niepoprawnemu” lub „wadliwemu”, zaś „stosowny” (scil. „zgodny z określonym oczekiwaniem”), tzn. „trafny” (16, 33, 35, 144) — „niestosownemu” lub „chybionemu”, tzn. „nieefektywnemu” (232); wreszcie „rzetelny” — „nierzetelnemu” lub „udawanemu”, a w szczególności „rzeczywisty” — „nierzeczywistemu” lub „podrobionemu”, zaś „szczerzy” (scil. „zgodny z żywionym przekonaniem”) — „nieszczeremu” lub „kłamliwemu”. Tego samego oczekiwałbym w odniesieniu do bliskoznaczników „wynikania”. Proponowałbym więc, aby konsekwentnie mówić: gdy Z_1 (tj. podstawa) pociąga Z_2 (tj. następstwo) lub Z_3 (tj. znak) wskazuje Z_4 (tj. odpowiednik) — o **w y n i k a n i u** (27, 44, 98), tj. związku logicznym (językowym), odpowiednio formalnym (uzasadnieniowym) lub semantycznym (znaczeniowym); gdy Z_5 (tj. przesłanka) sprowadza Z_6 (tj. wniosek) lub Z_7 (tj. podnieta) pobudza Z_8 (tj. odzew) — o **w y p ł y w a n i u** (91), tj. związku genetycznym (myślowym), odpowiednio inferencyjnym lub motywacyjnym; gdy natomiast Z_9 (tj. zdarzenie przeszłe) wyprzedza Z_{10} (tj. zdarzenie przyszłe) lub Z_{11} (tj. przyczyna) wywołuje Z_{12} (tj. skutek) — o **n a s t ę p o w a n i u**, tj. związku realnym (rzeczowym), odpowiednio temporalnym (czasowym) lub kauzalnym (przyczynowym)⁷.

3. Wielomianowość. O bogactwie równoznaczników (czy bliskoznaczników) stosowanych przez B. Chwedeńczuka niech świadczą trzy przykłady. Zamien-

⁴ Sugestia powyższa pochodzi od prof. M. Przełęckiego.

⁵ Por. K. Twardowski, *Zasadnicze pojęcie dydaktyki i logiki*, Lwów 1901, s. 16.

⁶ Por. też W. Biegański, *Prawda i jej krytyka*, [w:] tenże, *Teoria logiki*, Warszawa 1912, s. 129, 132.

⁷ Postulaty terminologiczne co do wyrażen „istota”, „sprawdzian”, „probierz” i pokrewnych — przedstawiłem w pracy *O istocie prawdziwości. Uwagi o definicji semantycznej* „Studia Filozoficzne” 1986 nr 6, s. 3—30.

nie z terminem „pobudka przekonania” używa on wyrażen: „ciąg genetyczny” (34), „geneza” (26), „impuls źródłowy” (111, 118), „kontekst” (44), „korzenie” (91), „motyw” (91), „motywacja” (38), „położenie motywacyjne” (21, 91), „rodowód” (36), „to, co motywuje” (153), „to, z czego wypływa” (153), „zaplecze” (52), „źródło motywacyjne” (35) i „źródło psychologiczne” (34). Rozumienie wyrażenia (7, 18); wyrażne (21, 49) — nazywa on „jasnym” (37), „ujętym definicyjnie” (26), „w pełni rozjaśnionym” (49), „rozumieniem wprost” (49); niewyraźne zaś — „ciemnym” (27), „intuicyjnym” (16, 19, 22, 26, 27), „niejasnym” (22), „nieostrym” (22), „potocznym” (13), „przedrefleksyjnym” (16) lub „spontanicznym” (6). Równoznacznikami dla „sądu” (5, 15, 18, 22, 37, 38) bywają: „mniemanie” (28), „myśl” (13, 29, 37), „przekonanie” (5, 18, 36), „twierdzenie” (5), „wypowiedź” (29) i „zdanie” (13, 18, 19).

4. Osobliwości. Byłbym stanowczo za tym, żeby zamiast o dowodzeniu empirycznym (103) — mówić o uzasadnieniu (empirycznym); zamiast o klasyfikacji antagonizującej lub jednoczącej (120) — mówić o podziale (logicznym) i uporządkowaniu (logicznym); zamiast wreszcie o uporządkowaniu waniu mniej lub bardziej rozległym lub gęstym (76) — mówić o uporządkowaniu zbioru mniej lub bardziej licznego za pomocą stosunku (mniej lub bardziej) istotnego.

SPRAWY PODSTAWOWE. Wolno postawić pytanie, czy przekonania, którym daje wyraz B. Chwedeńczuk w swojej książce w ogóle można wysłowić tak, by nie naruszały terminologicznych reguł dosłowności, stałości i jednomanowości⁸. Autor *Sporu o naturę prawdy* wypowiada przy różnych okazjach pewne ważne spostrzeżenia ogólne, dotyczące filozofii i krytyki (filozoficznej); spróbuję więc owe uwagi przedstawić w ten właśnie sposób. Nie będzie to chyba naruszeniem lojalności obowiązującej czytelnika, skoro sam B. Chwedeńczuk tak pisze o swoim przedsięwzięciu: 'Spróbuję utworzyć pewien [...] konstrukt [...] zbudowany wprawdzie z elementów występujących [...] [w wypowiedziach danego myśliciela], ale poddanych dwójakiej obróbce. Po pierwsze [...] sam budulec mojej konstrukcji, owe elementy, nie jest «żywcem» wzięty [...], lecz pochodzi z interpretacji [...] [tych wypowiedzi] [...]. Ponadto poddaje ów budulec zabiegom kompozycyjnym [...]' (192—193).

Filozofia i krytyka filozoficzna.

1. Wszelkie tezy filozoficzne są twierdzeniami ogólnymi i istotnościowymi zarazem (116, 184).
 - 1.1. Tezy filozoficzne są twierdzeniami ogólnymi, tj. odnoszą się do wszystkich przedmiotów określonego rodzaju (182).
 - 1.2. Tezy filozoficzne są twierdzeniami istotnościowymi, tj. dotyczą wyłącznie istoty przedmiotów, do których się odnoszą (193—194, 216).
2. Wszelkie tezy filozoficzne są bądź tezami metafizycznymi, bądź — epistemologicznymi (260).
 - 2.1. Tezy metafizyczne dotyczą świata, tj. ogółu przedmiotów rzeczywistych.
 - 2.2. Wszelkie tezy epistemologiczne dotyczą wiedzy, tj. ogółu przekonań ludzkich.
 - 2.2.1. Zadaniem filozofów jest m.in. opis i ocena różnych sposobów poznania, tj. nabywania przekonań (45).
 - 2.2.1.1. Pozytywna dyrektywa filozoficzna: Wszystkich filozofów obowiązuje odwoływanie się do tego, co źródłowe (58).
 - 2.2.1.2. Negatywna dyrektywa filozoficzna: Wszystkich filozofów obowiązuje krytycyzm (8).

⁸ Por. H. Jadaćka, *Termin techniczny — pojęcie, budowa, poprawność*, Warszawa 1976, s. 38.

- 2.2.1.3. Szczególnym zadaniem filozofów jest ujawnianie złudzeń poznawczych (65, 92, 250, 253, 262—263).
 - 2*. Wszelkie tezy filozoficzne są tezami logicznymi: semiotycznymi lub metodologicznymi (6, 131, 229).
 3. Każda teza filozoficzna wypływa z pewnych założeń; z każdej tezy filozoficznej wypływają pewne następstwa (100).
 - 3.1. Uznanie każdej tezy filozoficznej i postawienie każdego problemu filozoficznego — ma pewien motyw (intelektualny lub praktyczny) i pewną konsekwencję (intelektualną lub praktyczną) (14, 100).
 4. Wśród założeń każdej tezy metafizycznej są m.in. tezy epistemologiczne (176).
 5. Żadna teza metafizyczna nie jest dostatecznie uzasadniona (100).
 6. Język wszelkich tez filozoficznych jest logicznie niepoprawny (111, 127, 244).
 - 6.1. Niepoprawność logiczna języka filozoficznego ma swe źródła bądź w skłonnościach filozofów (ich niechłujstwie lub pogoni za uznaniem), bądź w istocie opisywanych rzeczy (ich nieuchwytności) (129, 167).
 7. Wszelkie istotne kontrowersje filozoficzne są nierozstrzygalne (77, 263, 264).
 8. Krytyka filozoficzna jest niezbędnym warunkiem postępu w filozofii (210, 259).
 - 8.1. Krytyka filozoficzna może służyć bądź zainteresowaniom teoretycznym (tj. chęci znalezienia rozwiązania określonego zagadnienia), bądź historycznym (tj. tylko dotarcia do określonych rozwiązań) (9, 130, 179).
 9. Krytyka filozoficzna polega na rekonstrukcji i kwalifikacji poglądów krytykowanego.
 - 9.1. Ocena poglądów danego myśliciela pod względem spójności, rzeczowości i nowości — jest drugorzędnym zadaniem krytyki filozoficznej (169, 181—182, 188, 193).
 - 9.2. Pierwszorzędnym zadaniem krytyki filozoficznej jest ustalenie światopoglądu krytykowanego myśliciela (182).
 - 9.2.1. Środkiem prowadzącym do rekonstrukcji (odtworzenia) światopoglądu danego myśliciela jest m.in. analiza semantyczna jego wypowiedzi (128, 129).
 - 9.2.2. Wypowiedzi danego myśliciela można uznać zasadnie za wyraz co najmniej dwu różnych światopoglądów (182).
 10. Krytyka filozoficzna powinna być wyważona i życzliwa.
 - 10.1. Oceny powinny być wyważone, tj. ani zbyt stanowcze, ani zbyt pochopne, ani zbyt jednostronne (98, 239, 262).
 - 10.2. Wobec przedmiotu krytyki powinno się zajmować postawę życzliwości, tj. łagodności (wrozumiałości), ale i zarazem nieustępliwości (nieprzejednania) (179, 215, 218).
 11. Obiekcje wysuwane wobec przedmiotu krytyki powinny być zniewalające: nieodparte (zniewalające logicznie) i niepodważalne (zniewalające merytorycznie).
 - 11.1. Zarzut jest zniewalający, gdy jego budowa zmusza tego, kto go zrozumiał, do uznania zarzutu (231).
 - 11.2. Zarzut jest zniewalający zawsze ze względu na pewne założenia (231).
 - 11.2.1. Im słabsze są założenia zarzutu, tym bardziej zniewalający jest sam zarzut (232).
 - 11.2.2. Odparcie zarzutu polega na wykazaniu bądź błędności jego założeń, bądź tylko samego zarzutu (232).
 12. Odrzucenie (nawet wszystkich wysuniętych) zarzutów wobec pewnego stanowiska nie jest wystarczające do uznania tego stanowiska (236).
- Z g o d a B. Chwedeńczuka na taką wykładnię jego światopoglądu wyra-

żonego w *Sporze o naturę prawdy* byłaby warunkiem *sine qua non* uzgodnienia stanowisk w sporze o prawdziwość⁹. Niezależnie od tego, czy do tego kiedykolwiek dojdzie, żaden czytelnik książki B. Chwedeńczuka nie może nie przyznać — bez względu na swoją orientację filozoficzną — że *Spór o naturę prawdy* jest skarbnicą celnych sformułowań, wręcz gotowych aforyzmów.

POWAB. Ustępem szczególnej urody jest fragment charakteryzujący dwa podejścia do prawdy: postawę arogancji i postawę fetyszyzacji (69—71). Trudno się oprzeć urokowi jego słów, nawet gdy ktoś zajmuje postawę fetyszyzacji wobec — dosłowności języka wypowiedzi filozoficznych. Nb. to ta ostatnia postawa sprawiła, że zająłem się w niniejszej recenzji incydentaliami raczej, niż tytułowym problemem *Sporu o naturę prawdy*¹⁰. Do takiego kroku skłoniło mnie jednak jeszcze coś ponadto. Zapewne na skutek różnych kataklizmów politycznych, które dotknęły nasz kraj w ostatnim półwieczu — a mimo wszelkiej pracy, którą włożyła Szkoła Lwowsko-Warszawska w uzdrowieniu humanistyki — tendencje irracjonalistyczne ciągle się u nas odradzają. Wiadomo zaś, że najlepszą pożywką dla irracjonalizmu jest za daleko posunięta swoboda językowa. Mam nadzieję, że uda mi się umocnić dyspozycje antyirracjonalistyczne we wnikliwym krytyku pragmatyzmu, jakim bez wątpienia jest autor *Sporu*.

Jacek J. Jadacki

ILKKA NIINILUOTO: Is Science Progressive? Synthese Library, vol. 177, D. Reidel Publishing Company, Dordrech/Boston/Lancaster, ss. 272.

Książka składa się z następujących, uprzednio publikowanych w różnych czasopismach esejów: (I) *Istota nauki*; (II) *Jak filozofia możliwa jest jako nauka?*; (III) *Uwagi o Popperze jako kontynuatorze Whewella i Peirce'a*; (IV) *Ewolucja poznania*; (V) *Postęp naukowy*; (VI) *Wzrost w teoriach: komentarze na temat ujęcia strukturalistycznego*; (VII) *Podobieństwo do prawdy, realizm i postępowo zmiana teoretyczna*; (VIII) *Rozwój poznania w matematyce*; (IX) *Realizm, tworzenie świata i nauki społeczne*; (X) *Działanie celowe, nauki stosowane i polityka naukowa*; (XI) *Paradygmaty i rozwiązywanie problemów w badaniach operacyjnych*; (XII) *Uwagi o postępie technologicznym*.

Wszystkie szkice ściśle wiążą się z tytułowym pytaniem: czy nauka jest postępowo? Pytanie to autor rozważa wyłącznie jako dotyczące postępu poznawczego. W książce oferowana jest odpowiedź twierdząca: nauka jest postępowo. Postęp w nauce polega na osiągnięciu przez teorie naukowe coraz większego podobieństwa do prawdy. Niiniluoto argumentuje, że taka odpowiedź zakłada realizm w teorii nauki, tj. poglądy, że teorie naukowe są prawdziwe w klasycznym sensie. W związku z tym autor polemizuje z różnymi instrumentalistycznymi koncepcjami w filozofii nauki. Tak wygląda ogólna ideologia omawianej książki.

⁹ Nb. odrzucam tezy: stanowczo — 6, 6.1, 7, a także 2*; z zastrzeżeniami — 9.1, 9.2, 9.2.2 i 10; mam nadzieję także, że nieprawdziwa jest również teza 5.

¹⁰ Por. w tej sprawie moje prace: *O istocie prawdziwości. Uwagi o definicji syntaktycznej i pragmatycznej*, [w:] J. Pelc (red.) *Prawda i znaczenie* [w druku]; *O sprawdzianach prawdziwości*, „*Studia Semiotyczne*” t. XVI—XVII [w druku]; *O zobowiązaniach światopoglądowych i źródłach rozstrzygnięć sporu o istotę prawdziwości*, „*Studia Filozoficzne*” 1987 nr 1, s. 67—72.

Poszczególne eseje różnią się znacznie między sobą pod względem stopnia zaawansowania. (I), (II), (VIII), (IX), (X), (XI) oraz (XII) są raczej popularnymi szkicami lub też uwagami na temat aplikacji ogólnej koncepcji podobieństwa do prawdy do zagadnień szczegółowych (nauki społeczne, matematyka, badania operacyjne); artykuł ostatni ukazuje związek pomiędzy realistyczną koncepcją nauki a postępem technologicznym. Esej trzeci zawiera szczegółową analizę podobieństw pomiędzy Popperowską filozofią nauki a ideami Whewella i Peirce'a. Jest to bardzo interesujący tekst dla historyka filozofii nauki. Od dawna było wiadomo, że William Whewell był dziewiętnastowiecznym prekursorem dedukcjonizmu. Niejednokrotnie podkreślano też, iż Charles Peirce był prekursorem tzw. fallibilizmu, tj. poglądu stwierdzającego zawodność poznania naukowego. Niiniluoto na obszernym materiale porównawczym wykazuje, że podobieństwa pomiędzy Popperem a Whewellem i Peircem znacznie wykraczają poza te dwie ogólne idee, tj. dedukcjonizm i fallibilizm, a dotyczą także: wzrostu poznania, metody prób i błędów jako strategii naukowej, modelu poznania jako odwróconego drzewa, ewolucji poznania, kognitywizmu w filozofii nauki, potrzeby rzetelnych testów w nauce. Są oczywiście i różnice. Whewell dopuszczał prawdy konieczne w naukach empirycznych, czemu zaprzecza Popper; Peirce bronił nieklasycznej teorii prawdy, a Popper jest zwolennikiem teorii klasycznej w sensie Tarskiego. Jednakże podobieństwa są znacznie większe. Centralnymi w książce Niiniluoto są eseje: (IV) — (VII). Zawierają one formalne ujęcie podobieństwa do prawdy — autor zapowiada publikację książki *Truthlikeness* (także w Synthese Library), gdzie teoria podobieństwa do prawdy zostanie wyłożona ze wszelkimi niezbędnymi detalami. Jak wspominałem wyżej, bazą dla postępowej wizji nauki jako zbliżania się do prawdy jest realizm w filozofii nauki. Niiniluoto stwierdza (s. 4), że trudno oczekiwać ogólnej definicji nauki ujmującej „istotę” nauki. Ale można naukę opisać wychodząc z ujęcia nauki jako „samokorygującej” się aktywności ludzkiej. Cechami nauki są: obiektywność, postawa krytyczna, autonomia i postęp. Łatwo zauważyć, że Niiniluoto akceptuje ogólne standardy naukowości charakterystyczne dla Popperowskiej koncepcji nauki. Od Poppera pochodzi też idea rozwoju nauki jako zbliżania się do prawdy — prawdziwość jest tutaj pojmowana jako idea regulatywna. Popper starał się też opracować ogólną teorię podobieństwa do prawdy. Wykazano jednak, że jego falsyfikacjonistyczne podejście powoduje poważne trudności w tej materii, gdyż nie daje się porównywać teorii fałszywych pod względem ich „zawartości prawdziwościowej”. Problem ten został podjęty przez wielu filozofów nauki, ale szczególnie intensywnie przez szkołę fińską (Hintikka, Tuomela, Rantala i autor recenzowanej książki). Hintikka i jego uczniowie starali się opracować teorię indukcji, w której hipotezy ściśle ogólne mają niezerowe prawdopodobieństwo początkowe; jak wiadomo problem ten był punktem krytycznym dla teorii indukcji Carnapa. Carnap godził się z zarzutem Poppera, że hipotezy ściśle ogólne mają zerowe (lub bliskie zeru) prawdopodobieństwo początkowe i żadne dalsze doświadczenie nie jest w stanie tego faktu zmienić. Dlatego Carnap zdecydował się na instrumentalistyczne ujęcie zdań ściśle ogólnych. Sytuację można zatem opisać następująco. Falsyfikacjonizm natrafił na kłopoty z ujęciem podobieństwa i zbliżania się do prawdy, co uzasadniało wątpliwości, czy jest dobrą bazą dla realistycznej filozofii nauki. Z kolei indukcjonizm Carnapa skłaniał do instrumentalizmu. Potrzebne więc było nowe ujęcie indukcji umożliwiające rozwiązanie problemu prawdopodobieństwa początkowego hipotez ogólnych i tym samym stanowiące podstawę dla realizmu w filozofii nauki. Hintikka rozwiązał tę kwestię zmieniając Carnapowskie pojęcie opisu stanu. W teorii Carnapa możliwe stany opisywane są przez zdania jednostkowe,

natomiast w teorii Hintikki przez zdania uniwersalne i egzystencjalne. Przy pewnych dodatkowych założeniach, teoria Hintikki umożliwia przypisywanie hipotezom ogólnym niezerowego prawdopodobieństwa początkowego. Idea ta następnie była rozwijana za pomocą zaawansowanego aparatu formalnego, a głównie — teorii, opracowanej przez Hintikkę, rozwijania formuł rachunku predykatów w specjalne formy normalne (teoria konstytuent). Taki jest punkt wyjścia definicji podobieństwa do prawdy przedstawionej przez Niiniluoto. Szczegóły formalne tej definicji muszą być pominięte w niniejszym omówieniu, a intuicje są następujące. Aplikacja metody naukowej w celu zbliżenia się do prawdy jest podobna do metody iteracyjnego znajdowania rozwiązań równań przez kolejne przybliżenia. Proces ten daje się określić kilkoma warunkami. Po pierwsze, każdy krok w iteracji przybliża do prawdziwego rozwiązania (zasada monotonicznej konwergencji). Po drugie, prawdziwe rozwiązanie jest punktem stałym iteracji. Po trzecie, prawdziwe rozwiązanie jest efektem skończonej liczby kroków. Po czwarte, prawdziwe rozwiązanie jest granicą kolejnych przybliżeń uzyskiwanych w różnych krokach (zasada sukcesu w granicy). Te warunki były wielokrotnie formułowane w przeszłości i krytykowane za to, że oferują idealny schemat poznawania świata. Niiniluoto zauważa, iż krytyki można uniknąć przez założenie, że nie istnieje jeden jedyny taki schemat i, nadto, że porównawcze pojęcie „większej prawdziwości” jest zawsze relatywne do wybranego schematu pojęciowego. W teorii konstytuent daje się zdefiniować dystans hipotezy h od konstytuenty wyrażającej całą wiedzę o świecie; dystans ten zawsze wyraża się jakimś ułamkiem właściwym r . Różnica $1-r$ określa właśnie stopień podobieństwa do prawdy hipotezy h . Hipotezy mogą więc, przynajmniej teoretycznie, być porównywane pod względem stopnia podobieństwa do prawdy. Wynikają z tego różne ważne konsekwencje dotyczące zmiany w nauce, następstwa teorii, rewolucji naukowych itd. W szczególności, Niiniluoto podkreśla, że wiele argumentów za instrumentalizmem może być interpretowanych w duchu realizmu, np. argumenty prowadzące do tzw. strukturalistycznego (niezdaniowego) ujęcia teorii naukowych.

Nasuwa się jednakże taka oto uwaga. Realizm jest nie tyle konsekwencją teorii podobieństwa do prawdy, ale jej założeniem. Tedy koncepcja Niiniluoto nie tyle rozwiązuje podstawowy spór w filozofii nauki, ile pokazuje, że realista może konsekwentnie operować pojęciem podobieństwa do prawdy. Jest to niewątpliwym punktem dla realizmu, ale oparty na wierze, że pogląd ten jest skądinąd trafny. Z tego ograniczenia teorii podobieństwa do prawdy trzeba sobie zdawać wyrażnie sprawę.

Jan Woleński

Autobiogramy

JÓZEF PAWLAK

Urodził się 16 II 1934 r. w Inowrocławiu. W latach 1953—1958 studiował na Wydziale Filozoficznym Państwowego Uniwersytetu w Leningradzie (ZSRR), uzyskując w 1958 r. tytuł magistra filozofii. Po powrocie do kraju pracował w Studium Nauczycielskim w Toruniu, gdzie wykładał filozofię i logikę. W 1961 r. rozpoczął pracę jako starszy asystent w Katedrze Historii Filozofii i Myśli Społecznej UMK. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych uzyskał 16 X 1968 r. w wyniku obrony rozprawy pt. *Determinizm historyczny Jerzego Plechanowa*. Rozprawę doktorską napisał pod kierunkiem prof. dr. hab. Tadeusza Szczurkiewicza, ówczesnego kierownika wspomnianej katedry. W ciągu kilku następných lat prowadził badania nad historią filozofii XIX i XX w. 1 II 1974 r. J. Pawlak został powołany na stanowisko docenta kontraktowego. W latach 1976—1978 był organizatorem, a następnie dyrektorem nowo utworzonego na Wydziale Humanistycznym UMK Instytutu Nauk Społecznych. Stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskał 12 XII 1979 na podstawie pracy *Filozofia społeczna M. K. Michajłowskiego* (Toruń. 1979). Na stanowisko docenta etatowego został powołany 1 X 1980 r. Od tego roku pełni funkcję kierownika Zakładu Filozofii w INS UMK. Jest długoletnim członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego i Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, a od 1981 r. członkiem Komitetu Nauk Filozoficznych PAN.

Przedmiotem zainteresowań naukowych Józefa Pawlaka jest historia filozofii i myśli społecznej XIX i XX w. Można wyróżnić trzy kierunki prowadzonych przez niego badań. Zarówno w pracy habilitacyjnej, jak i w licznych artykułach przeprowadził on szczegółową analizę filozofii społecznej narodnictwa, która odegrała istotną rolę w życiu intelektualnym Rosji XIX w. W ramach tego tematu badawczego dokonał niezbędnej rekonstrukcji teorii historiozoficznej i socjologicznej M. Michajłowskiego oraz określił jej miejsce w światowej socjologii. Książka *Filozofia społeczna M. K. Michajłowskiego* stanowi pierwszą w literaturze polskiej całościową monografię poglądów tego wybitnego przedstawiciela narodnictwa. Drugim kierunkiem badań J. Pawlaka są dzieje recepcji marksizmu w Rosji i Polsce rozpatrywane w ścisłym związku z ewolucją innych nurtów myśli społecznej przełomu XIX i XX w. W szczególności: 1) przeprowadził analizę spuścizny teoretycznej Jerzego Plechanowa, zwracając przede wszystkim uwagę na bardzo rozbudowaną problematykę materializmu historycznego. Na podstawie szczegółowych badań źródłowych doszedł do wniosku, że Plechanow był twórcą określonej, historycznie uwarunkowanej interpretacji filozofii Marksa, 2) kontynuował badania porównawcze nad stosunkowo słabo rozpoznanymi teoriami tych rosyjskich myślicieli, którzy

akceptowali doktrynę socjologiczną i ekonomiczną marksizmu, ale jednocześnie odrzucali jego rewolucyjne założenia (P. Struwe, N. Bierdajew, H. Tuhan-Baranowski, S. Bułgakow). Wreszcie trzecim kierunkiem studiów J. Pawlaka jest rosyjska filozofia intuicyjna XX w. reprezentowana przez N. Łoskiego i S. Franka.

BIBLIOGRAFIA

a) Monografie, studia i rozprawy

- [1979] 1. *Filozofia społeczna Mikołaja K. Michajłowskiego*, Toruń, s. 236.
[1983] 2. *Jerzy Plechanow i problemy materializmu historycznego*, [w:] *Rozprawy z filozofii i socjologii*, Toruń, s. 85—111.

b) Artykuły i komunikaty naukowe

- [1968] 1. *Determinizm historyczny J. Plechanowa*, Zeszyty naukowe UMK, Filozofia II, z. 30, s. 65—87.
[1970] 2. *Problem wolności w filozofii J. Plechanowa*, Zeszyty naukowe UMK, Filozofia III, z. 34, s. 13—27.
[1971] 3. *Determinizm i wolność w filozofii Jerzego Plechanowa*, Ruch Filozoficzny, t. XXIX, nr 1, s. 31—34.
[1972] 4. *Jerzego Plechanowa teoria procesu historycznego*, Studia Filozoficzne, nr 7—8, s. 69—86. 5. *Jerzy Plechanow jako krytyk rewizjonizmu filozoficznego*, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, seria F, nr 4, s. 45—66. 6. *Człowiek i historia w filozofii społecznej Jerzego Plechanowa*, Zeszyty naukowe UMK, Socjologia I, z. 49, s. 27—48.
[1974] 7. *Teoria procesu społecznego M. K. Michajłowskiego*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Socjologia II, z. 62, s. 93—110.
[1975] 8. *Poglądy społeczno-polityczne Piotra Tkaczowa*, AUNC, Nauki Polityczne VII, z. 69, s. 53—67. 9. *Die Struktur und Entwicklung der Arbeiterklasse in der Volksrepublik Polen*, [w:] *Die Arbeiterklasse in der entwickelten sozialistischen Gesellschaft*, Greifswald, s. 53—45.
[1976] 10. *Plechanow a filozofia Hegla*, Człowiek i Światopogląd, nr 10 s. 108—119. 11. *Der Begriff der Gesellschaftsstruktur in der marxistischen Philosophie*, [w:] *Rostocker Philosophische Manuskripte*, Heft 16, Teil 2, s. 213—217. 12. *Doktryna polityczna „Narodnej Woli”*, AUNC, Nauki Polityczne VIII, nr 78, s. 33—46. 13. *Filozofia i polityka. Nurty ideologiczne narodnictwa rosyjskiego*, BTN, seria F nr 9, s. 65—83.
[1978] 14. *Marksistowska koncepcja ideologii*, AUNC, Nauki Polityczne IX, z. 87, s. 87—99.
[1979] 15. *Poznanie i rzeczywistość w ujęciu M. Michajłowskiego*, Studia Filozoficzne, nr 8, s. 191—206. 16. *Uwagi o leninowskiej i plechanowskiej koncepcji rozwoju społecznego*, AUNC Filozofia IV, z. 103, s. 85—106.
[1981] 17. *Materializm historyczny a narodnicka koncepcja nauk społecznych*, AUNC, Filozofia V, z. 121, s. 41—61.
[1982] 18. *Grundrichtungen in der Erforschung der Hegelschen Philosophie in der VR Polen*, [w:] *Greifswalder philosophische Hefte*, nr 1, Greifswald, s. 429—434.

c) Skrypty i podręczniki

- [1970] 1. *Geneza i rozwój filozofii marksistowskiej*, [w:] *Wybrane zagadnienia filozofii marksistowskiej*. Praca zbiorowa, Toruń, s. 55—93.

[1983] 2. *Kierunki filozofii współczesnej*, Toruń, cz. 1 (współautor) s. 5—45 i 145—215.

d) Inne opracowania

[1964] 1. Krajewski, *Szkice filozoficzne*, Ruch Filozoficzny, t. XXII, nr 2—4 (rec.). 2. Z. Rowiński, A. Ujemow, J. Ujemowa, *Filozoficzny zarys cybernetyki*, Ruch Filozoficzny, t. XXIII nr 1—2 (rec.).

[1966] 3. B. A. Czagin, G. W. Plechanow i jego rol w razwitiu marksistskoj filozofii, Ruch Filozoficzny, t. XXV, nr 1—2 (rec.).

[1969] 4. *Socjologiczne studia Prof. dr. Tadeusza Szczurkiewicza*, Gazeta Pomorska, nr 252.

[1973] 5. W. W. Bogatow, *Filosofija P. Ł. Ławrowa*, Studia Filozoficzne, nr 8 (rec.).

[1976] 6. A. Walicki, *Rosyjska filozofia i myśl społeczna od oświecenia do marksizmu*, Ruch Filozoficzny, nr 1—2 (rec.). 7. *Aktualnyje problemy istorii filozofii narodow SSSR*, Ruch Filozoficzny, nr 1—2.

[1983] 8. *Tadeusz Szczurkiewicz — rys biograficzny*, [w:] *Rozprawy z filozofii i socjologii*, Toruń 1983, s. 5—17.

e) Prace redaktorskie

1. *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Filozofia (redakcja naukowa od nr IV).
2. *Rozprawy z filozofii i socjologii*, Toruń 1983 — redakcja naukowa.

JAN PAWLICA

Urodził się 5 marca 1930 r. w Częstochowie. W 1950 r. ukończył w tym mieście I Państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące im. H. Sienkiewicza (typu humanistycznego). Następnie studiuje nauki prawnicze na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, które kończy obroną pracy magisterskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. Konstantego Grzybowskiego, uzyskując tytuł magistra praw w 1955 roku. Podejmuje dalej studia na Uniwersytecie Warszawskim na Wydziale Filozoficznym, gdzie pod kierunkiem prof. Niny Asserodobraj broni pracy magisterskiej i otrzymuje tytuł magistra filozofii w 1958 roku. Od tego roku, pod kierunkiem prof. Romana Ingardena, pracuje nad rozprawą doktorską opracowując krytycznie poglądy etyczne J. M. Guyau. Obrona i zatwierdzenie doktoratu odbyło się na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1963 roku. Na tym wydziale w roku 1972 staje do kolokwium habilitacyjnego zgłaszając pracę pt.: *Konflikty moralne* i uzyskuje tytuł doktora habilitowanego. Podczas studiów i dalszej nauki wykłady i seminaria dobierał pod kątem swoich zainteresowań aksjologicznych i etycznych. Uczestniczył, oprócz wymienionych, w wykładach i seminariach u prof. Marii Ossowskiej i Marka Fritzhanda, u prof. Izydory Dąbskiej i Romana Ingardena. Zgodnie z tymi podstawowymi swoimi zainteresowaniami organizuje w 1969 roku interdyscyplinarny Zespół Etyki przy Instytucie Filozofii UJ, którym kieruje do dzisiaj. Obecnie to już trzeci etap prac badawczych zespołu: w pierwszym poddano badaniom teoretycznym i empirycznym konflikty moralne; w drugim analizowano związki zachodzące między moralnością a innymi zjawiskami społecznymi i świadomościowymi, by w trzecim skupić się już nad samymi wartościami etycznymi i ich związka-

mi z innymi wartościami, prace te trwają nadal. W latach 1970—1980 częściowo poświęca czas swoim drugoplanowym zainteresowaniom światopoglądowym, organizując studia filozoficzno-religioznawcze na Uniwersytecie Jagiellońskim. W roku 1972 kieruje Studium Podyplomowym Filozoficzno-Religioznawczym, by w roku 1974 stanąć na czele Instytutu Religioznawczego. W latach 1976—1980 kieruje Problemem Resortowym.

Pawlica Jan, jako pracownik naukowo-dydaktyczny, zatrudniony został na stanowisku zastępcy asystenta 1 października 1953 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim, przechodząc wszystkie stopnie i tytuły naukowe do docenta włącznie; jest docentem w Instytucie Filozofii UJ od 1972 roku. Od 1984 roku jest kierownikiem Zakładu Etyki w Instytucie Filozofii UJ. Natomiast od 1986 roku pełni w tym instytucie także obowiązki v-ce dyrektora.

Pawlica Jan jest członkiem: Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i innych.

BIBLIOGRAFIA

- [1972] 1. *Konflikty moralne*, Zeszyty naukowe UJ, Prace Filozoficzne, nr 1. 2. *Podstawowe pojęcia etyki*, Nauka dla Wszystkich, Oddział PAN Kraków, nr 164.
[1973] 3. *O konfliktach i postawach moralnych*, Wydawnictwo Literackie.
[1980] 4. *Etyka*, skrypt cz. I i II, UJ.

TADEUSZ PAWŁOWSKI

Urodził się 10 października 1924 r. w Warszawie, gdzie mieszkał do r. 1944. Po wojnie przeniósł się do Łodzi, podejmując w r. akademickim 1948/49 studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu, z filozofią jako przedmiotem głównym oraz socjologią jako przedmiotem pobocznym. Rozwój naukowy Pawłowski odbywał się w bezpośrednim kontakcie z profesorami Janiną i Tadeuszem Kotarbińskimi, którym najwięcej zawdzięcza. Duże znaczenie miały także bezpośrednie rozmowy z Marią i Stanisławem Ossowskimi, z profesorami K. Ajdukiewiczem i W. Tatarkiewiczem, a także studiowanie pism tych autorów. Pod ich wpływem ukształtowały się dwa główne obszary zainteresowań naukowych Pawłowski: metodologia humanistyki oraz estetyka wraz z teorią sztuki. Istotnym źródłem tych ostatnich były jednak stałe i częste kontakty ze sztuką, zwłaszcza z muzyką, malarstwem, baletem, ze współczesnymi działaniami awangardy.

Do początku lat siedemdziesiątych zagadnienia metodologiczne w naukach humanistycznych stanowią główny temat prac Pawłowski. Następnie skupia się coraz bardziej na problemach estetyki i teorii sztuki. Podejmuje podstawowe zagadnienia z tej dziedziny w swojej książce pt. *Wartości estetyczne*, przedstawiając m.in. jego własną koncepcję wartości. Koncepcję tę charakteryzuje panestetyzm, obiektywizm, pluralizm oraz szeroko rozumiany empiryzm wartości estetycznych. Zdaniem autora reprezentowana przez niego koncepcja ujmuje w jeden spójny system zagadnienie wartości estetycznych w sztuce tradycyjnej i współczesnej. Rozwiązuje ona także kontrowersyjny problem wartości estetycznych w sztuce awangardowej.

W swych pracach nad zagadnieniami teorii sztuki wykorzystuje autor obie swoje kompetencje: w dziedzinie metodologii humanistyki oraz estetyki.

Promotorem pracy doktorskiej Pawłowskiego pt. *O warunkach naukowej użyteczności pojęć przyrodoznawstwa* była J. Kotarbińska. Obrona pracy odbyła się w r. 1958 na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Na tym samym wydziale odbyło się w r. 1963 kolokwium habilitacyjne; recenzentami pracy pt. *Pojęcie wskaźnika w naukach społecznych* byli J. Kotarbińska, J. Szczepański oraz K. Szaniawski.

Pawłowski pracuje w Uniwersytecie Łódzkim od r. 1950, najpierw w Katedrze Logiki, zaś od r. 1977 w Katedrze Estetyki, którą kieruje.

Zajęcia ze studentami są dla Pawłowskiego istotnym składnikiem jego pracy. Ceni zwłaszcza seminaria dotyczące zagadnień estetyki i teorii sztuki. Stwarza ono możliwość spontanicznej a zarazem pogłębionej dyskusji, w której wszystkie strony czują się równouprawnionymi uczestnikami.

Ważnym źródłem inspiracji są dla Pawłowskiego kontakty z zagranicznymi ośrodkami naukowymi. Należy tu wymienić dłuższy pobyt w USA w r. 1960, umożliwiony przez stypendium Fundacji Forda; parokrotne pobyty w RFN: 1975 — stypendium badawcze Deutsche Forschungsgemeinschaft; 1979 — Gastprofessor, Uniwersytet we Frankfurcie; 1983 — Gastprofessor, Forschungsinstitut für Geistes- und Sozialwissenschaften Uniwersytetu Siegen; 1983 — visiting fellow, Wadham College, Oxford.

Pawłowski jest członkiem wielu towarzystw naukowych w kraju i za granicą, m.in. Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Societas Ethica (Szwecja), Centro Superiore di Logica e Scienze Compare, Bolonia, Gesellschaft zur Förderung des O. M. Theaters, Wiedeń, Institut für den fließenden Kunstverkehr, Zürich, The American Society for Aesthetics.

BIBLIOGRAFIA

a) Monografie (książki)

- [1959] 1. *Z metodologii nauk przyrodniczych*, Warszawa, PWN.
[1969] 2. *Metodologiczne zagadnienia humanistyki*, Warszawa, PWN.
[1976] 3. *Methodologische Probleme in den Geistes- und Sozialwissenschaften*, Warszawa, PWN. 4. *Methodologische Probleme in den Geistes- und Sozialwissenschaften*, Vieweg Verlag Braunschweig.
[1977] 5. *Beiträge zum Problem der Interpretation und Wertung des Ästhetischen*, Paderborn, Forschungszentrum FEOLL. 6. *Pojęcia i metody współczesnej humanistyki*, Wrocław, Ossolineum. 7. *Über Normen der Begriffsbildung*. Paderborn, Forschungszentrum FEOLL.
[1978] 8. *Tworzenie pojęć i definiowanie w naukach humanistycznych*, Warszawa, PWN.
[1980] 9. *Begriffsbildung und Definition*, Berlin — New York, De Gruyter Verlag. 10. *Concept Formation in the Humanities and the Social Sciences*, Dordrecht, D. Reidel. 11. *On Concepts and Methods in the Humanities and the Social Sciences*, Ossolineum Redakcja Conferenze, Accademia Polacca delle Scienze, Roma, Wrocław—Warszawa.
[1982] 12. *Happening*, Warszawa, Omega, Wiedza Powszechna.
[1986] 13. *Tworzenie pojęć w naukach humanistycznych*, Warszawa PWN.
[1987] 14. *Happening*, wydanie drugie rozszerzone, Warszawa, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe. 15. *Wartości estetyczne*, Warszawa, Wiedza Powszechna.

b) Artykuły

- [1956] 1. Czy pojęcia są prawdziwe? *Myśl Filozoficzna*, nr 3.
- [1957] 2. *Z logiki pojęć przyrodoznawstwa*, *Studia Filozoficzne*, nr 1.
- [1958] 3. *O klasyfikacji naturalnej i sztucznej w biologii*, *Nauka Polska*.
- [1959] 4. *Klasyfikacja sztuczna i klasyfikacja naturalna w biologii* [w:] *Fragmenty Filozoficzne II*, Warszawa, PWN.
- [1960] 5. *On Conditions for the Scientific Usefulness of Concepts in the Natural Sciences* [w:] *Abstracts of Contributed Papers, International Congress for Logic Methodology and Philosophy of Science*, Stanford, Stanford University Press.
- [1963] 6. *Wskaźniki metryczne i skale w socjologii*, *Studia Socjologiczne*, nr 2.
7. *Wskaźniki w naukach społecznych*, *Przegląd Socjologiczny*, t. XVII, nr 2.
- [1964] 8. *Dobór wskaźników w naukach społecznych*, *Studia Logica*, t. XV. 9. *On the Relation Between Structure of Quantitative Statements and the Types of Scales Used to Measure the Quantities*, *The Polish Sociological Bulletin*, nr 1.
- [1966] 10. *O pozornej zależności przyczynowej w badaniach socjologicznych*, *Studia Socjologiczne*, nr 1. 11. *Rodzaje skal a struktura zdań stwierdzających związki między wielkościami* [w:] T. Pawłowski (red.), *Logiczna teoria nauki*, Warszawa, PWN.
- [1967] 12. *O empirycznej sensowności zdań* [w:] *Fragmenty Filozoficzne III*, Warszawa, PWN. 13. *Pojęcia typologiczne w naukach historycznych*, *Studia Metodologiczne*, nr 3.
- [1968] 14. *Persuasive Definition and Persuasive Argumentation*, *The Polish Sociological Bulletin*, no 2.
- [1969] 15. *Definicja perswazyjna* [w:] *Moralność i społeczeństwo*, Warszawa, PWN.
16. *Theory of Questions and its Applications in the Social Sciences*, *The Polish Sociological Bulletin*, no 2.
- [1970] 17. *Piękno i jego społeczno-psychologiczne uwarunkowania*, *Studia Filozoficzne*, nr 4.
- [1971] 18. *Ewolucja twórcza Wojciecha Jakubowskiego*, *Nurt*, nr 5. 19. *Interpretacja dzieła sztuki*, *Studia Filozoficzne*, nr 5. 20. *Miniatury Graficzne Henryka Płóciennika. Wstęp do Katalogu*, Łódź, BWA. 21. *Persuasive Definitions*, *Scientia*, vol. LXV, no V—VI. 22. *The Persuasive Function of Language* [w:] *Abstracts, IVth International Congress for Logic Methodology and Philosophy of Science*, Bucharest, Centre of Information and Documentation in Social and Political Sciences.
- [1972] 23. *Frumosul si conditionarile lui social-psichologice* [w:] *Artă si societate*. Bucuresti, Centrul de informare si documentare în stintele sociale si politice. 24. *Logiczne podstawy weryfikacji wewnętrznej badań kwestionariuszowych* [w:] *Analizy i próby technik badawczych w socjologii*, Praca zbiorowa pod redakcją J. Lutyńskiego i Z. Gostkowskiego, Wrocław, Ossolineum. 25. *Pojęcie kiczu*, *Studia Filozoficzne*, nr 6.
- [1973] 26. *The Concept of Sign in the Semiotic Theory of Culture* [w:] *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy*, Varna. 27. *Kultura jako system znaków*, *Studia Filozoficzne*, nr 6.
- [1974] 24. *Kicz i powtarzanie*, *Studia Estetyczne*, t. XI. 29. *Linguistics and the Semiotic Theory of Culture*, *Scientia*, vol. 109.
- [1975] 30. *Beauty and its Socio-Psychological Determinants*, *Dialectics and Humanism*, vol. II, No 1. 31. *Indicators in Comparative Research*, Berlin, Wissenschaftszentrum.
- [1976] 32. *Indicators in Comparative Research*, *Poznań Studies in the Philosophy of Sciences and the Humanities*, vol. 2, No 2. 33. *Informational Aesthetics*, *Dialectics and Humanism*, No 2. 34. *Kitsch and Repetition* [w:] *Proceedings of the VIIth International Congress of Aesthetics*, Bucuresti. 35. *O estetyce matematycznej*, *Studia Filozoficzne*, nr 4.

- [1977] 36. *Kultur als System von Zeichen*, Grundlagenstudien aus Kybernetik und Geisteswissenschaft, Bd. 18, Heft 1. 37. *On the Empirical Meaningfulness of Sentences* [w:] M. Przełęcki, R. Wójcicki (eds.), *Twenty-Five Years of Logical Methodology in Poland*, Dordrecht — Warszawa, D. Reidel — PWN.
- [1978] 38. *Rodziny znaczeń i ich definiowanie*, Studia Filozoficzne, nr 2. 39. *The Limits of Measurement and of Mathematization in the Social Sciences* [w:] *Section Papers, 16th World Congress of Philosophy*, Düsseldorf. 40. *The Varieties of Kitsch*, *Dialectics and Humanism*, No 4.
- [1979] 41. *Begriffe mit Bedeutungsfamilien* [w:] *Entwicklungsprobleme der Technikwissenschaften in erkenntnistheoretischer und methodologischer Sicht*, Karl-Marx-Stadt, Technische Hochschule. 42. *O happeningu*, Człowiek i Światopogląd, nr 2—3. 43. *Pojęcie happeningu*, Studia Filozoficzne, nr 1. 44. *Z metodologicznych zagadnień nauk społecznych*, Studia Socjologiczne, nr 2.
- [1980] 45. *Chance and Creativity* [w:] *Proceedings, IXth International Congress of Aesthetics*, Beograd. 46. *Chance and Creativity. Papers of Polish Aestheticians, IXth International Congress of Aesthetics*, Warszawa. 47. *Wissenschaftstheoretische Probleme der Sozialwissenschaften* [w:] J. Speck (Hrsg.), *Handbuch wissenschaftstheoretischer Begriffe*, Göttingen, Vandenhoeck, Ruprecht.
- [1982] 48. *Awangarda i wartości estetyczne*, Studia Filozoficzne, nr 11—12. 49. *From Happening to Performance*, *Philosophica*, vol. 30, No 2.
- [1983] 50. *Działania performance*, Studia Filozoficzne, nr 11—12. 51. *Estetyka awangardy artystycznej* [w:] M. Gołaszewska (red.), *Estetyka sztuki*, Kraków, Uniwersytet Jagielloński. 52. *The Avantgarde and Aesthetic Values*, *Dialectics and Humanism*, No 1.
- [1984] 53. *Aktionskunst — Performance*, Aspekty. 54. *Introvert-Subjectivist Performance versus Extrovert-Objectivist Happening* [w:] *Five Years Performance Art in Lyon. 1979—1983*, Lyon. 55. *Meaning Families* [w:] J. Pelc, T. A. Sebeok, E. Stankiewicz, T. G. Winner (eds.), *Sign, System and Function*, The Hague, Mouton. 56. *Musikkultur und ästhetische Werturteile*, *Siegener Hochschulblätter*, Heft 1. 57. *Obiektywizm estetyczny*, Studia Filozoficzne, nr 11. 58. *Performance*, *Sprache im technischen Zeitalter*, Heft 91/15. 59. *Relacjonizm estetyczny*, Studia Filozoficzne, nr 8. 60. *Subiektywizm estetyczny*, Studia Filozoficzne, nr 2. 61. *Avantgarde in estetske vrednote*, *Anthropos*, No 3—6, Lubljana.
- [1985] 62. *Monizm i pluralizm estetyczny*, Studia Filozoficzne, nr 7. 63. *Relatywizm i uniwersalizm estetyczny*, Studia Filozoficzne, nr 10. 64. *Wartości estetyczne*, Studia Estetyczne, t. XXI. 65. *The Avant-Garde and Aesthetic Values*, *Literator*, Nr 1, South Africa.
- [1986] 66. *Obiektywizm panestetyczny*, Studia Filozoficzne, 10.

c) Skrypty i podręczniki

- [1956] 1. *Wypisy logiczne z nauk przyrodniczych*, Skrypt powielony, Łódź, wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- [1959] 2. *Podstawy metodologiczne prac naukowo-badawczych*, Skrypt powielony, Warszawa, Instytut Budownictwa Drogowego.
- [1960] 3. *Wypisy metodologiczne z nauk przyrodniczych*, Warszawa, Pracownia Logiczna Polskiej Akademii Nauk.

d) Recenzje i inne opracowania

- [1957] 1. *Recenzje artykułów logicznych zawartych w tomie XV i XVI czasopisma Analysis*, *Studia Logica*, t. V. 2. *Traktat o dobrej robocie*. Recenzja książki T. Kotarbińskiego, *Myśl Filozoficzna*, nr 3.
- [1958] 3. *Recenzje artykułów logicznych zawartych w tomie XVI czasopisma Analysis*, *Studia Logica*, t. VII.
- [1959] 4. *Biologia i język*. Recenzja książki H. Woodgera, *Biology and Language*,

- Ruch Filozoficzny, t. XVIII. 5. *Możliwości i granice nauki*. Recenzja książki H. Mehlberga, *The Reach of Science*, *Studia Logica*.
- [1964] 6. *Teoria a doświadczenie. Sprawozdanie z konferencji*, *Studia Filozoficzne*, nr 3.
- [1966] 7. *Integracja nauki. Z okazji ukazania się nowego czasopisma Studia Metodologiczne, poświęconego zagadnieniom integracji nauk*, *Studia Filozoficzne*, nr 2.
8. *Problemy, założenia, rozstrzygnięcia*. Recenzja książki J. Giedymina, *Studia Socjologiczne*, nr 1.
- [1970] 9. *Dyrektywy i normy*. Recenzja książki Alfa Rossa, *Directives and Norms*, *Etyka*, nr 6.
- [1971] 10. *Założenia socjologii humanistycznej*. Recenzja książki E. Mokrzyckiego, *Studia Socjologiczne*, nr 3.
- [1978] 11. Niemieckie wydanie książki Hempela, *Aspekte wissenschaftlicher Erklärung*, *Studia Filozoficzne*, nr 6.

e) Przekłady

- [1955] 1. Przekład dzieła J. F. W. Herschela, *A Preliminary Discourse on the Study of Natural Philosophy*, Biblioteka Klasyków Filozofii, Warszawa, PWN.
- [1968] 2. Przekład książki P. F. Lazarsfelda, *The Algebra of Dichotomous Systems*. Przekład uzupełniony jest obszernym komentarzem analityczno-krytycznym. Warszawa, PWN.

f) Prace redaktorskie

- [1966] 1. *Logiczna teoria nauki*. Wybór i opracowanie edytorskie T. Pawłowskiego. Warszawa, PWN.

JERZY PELC

Urodził się 30 września 1924 r. w Warszawie. Rodzice: Roman Stanisław, prawnik, specjalista w zakresie ubezpieczeń społecznych; Teresa, polonistka, redaktorka w wydawnictwie. Oboje byli słuchaczami Kazimierza Twardowskiego w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (i sąsiadami Twardowskich w kamienicy przy ul. Św. Zofii).

Lata szkolne i studia: 1934—36 Warszawa, szkoła im. Mikołaja Reya. 1936—42 Warszawa: Państwowe Gimnazjum im. Stefana Batorego (w którym uczyli się żołnierze Batalionu „Zośka” Szarych Szeregów: „Zośka”, „Rudy”, „Alek” i inni, znani z książki Aleksandra Kamińskiego *Kamienie na szaniec*); harcerz w 23 WDH, tzw. „Pomarańczarni”. W latach 1939—42 w tajnych kompletach Batorego dwa typy liceum równocześnie, humanistyczny i matematyczno-fizyczny, w maju 1942 matura humanistyczna, w czerwcu zaś matematyczna, oraz dodatkowo w latach 1940—42 prywatne lekcje greki. (Ciekawostka socjologiczna: wszyscy członkowie tego tajnego kompletu, przebywający w kraju, są profesorami wyższych uczelni). 1942—44 podziemny Uniwersytet Warszawski, studia filozoficzne i polonistyczne w tajnych kompletach, m.in. pod kierunkiem: Marii Ossowskiej, Tadeusza Kotarbińskiego, Władysława Tatarkiewicza, Waława Borowego, Witolda Doroszewskiego, Juliana Krzyżanowskiego i Tadeusza Mikulskiego.

W latach 1942—44 nauczyciel w tajnych kompletach gimnazjum i liceum Szarych Szeregów w Warszawie; żołnierz Armii Krajowej; Sierpień i wrzesień 1944 uczestnik Powstania Warszawskiego (28 Dywizja „Okrzei” AK).

Grudzień 1944 — czerwiec 1945 w Krakowie kontynuacja studiów w Uni-

wersytecie Jagiellońskim, przez pierwsze dwa miesiące w tajnych kompletach, m.in. pod kierunkiem Romana Ingardena, Zenona Klemensiewicza, Stanisława Pigonia i Kazimierza Wyki. Od listopada 1945 ponownie w Warszawie; styczeń 1946 magisterium w Uniwersytecie Warszawskim, tamże doktorat w 1951 r. (*Treść i forma dzieła literackiego*, promotor Julian Krzyżanowski, recenzent Tadeusz Kotarbiński). 1961 Warszawa, Instytut Filozofii i Socjologii PAN: habilitacja (*O pojęciu tematu*, Warszawa—Wrocław 1961, Ossolineum).

Praca zawodowa: a) Unwersytet Warszawski — od 31 stycznia 1945 do października 1945 w tymczasowej siedzibie w Krakowie, a od listopada 1945 do 1950 w Warszawie: młodszy asystent, a następnie starszy asystent w Seminarium Historii Literatury Polskiej UW. 1951 do września 1972 w Katedrze Tadeusza Kotarbińskiego (Katedra Logiki, Zakład Logiki) kolejno: adiunkt, zast. profesora, docent etatowy, profesor nadzwyczajny. Od października 1972 kierownik Zakładu Semiotyki Logicznej UW, kolejno profesor nadzwyczajny i profesor zwyczajny. W latach 1954/55 oraz 1956/58 prodziekan Wydziału Filozoficznego UW. 1956—68 kierownik Studium Eksternistycznego Filozofii (drugiego stopnia) UW. b) W Polskiej Akademii Nauk w Warszawie — 1957—62 w Zakładzie Logiki PAN (kierowanym przez Kazimierza Ajdukiewicza) kolejno: zastępca profesora, docent etatowy. 1952—67 sekretarz naukowy Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. 1959—62 sekretarz naukowy Komitetu Filozofii i Socjologii PAN.

Obecne funkcje (październik 1986): a) w Polsce — Profesor zwyczajny UW, kierownik Zakładu Semiotyki Logicznej UW, Członek Prezydium Komitetu Nauk Filozoficznych PAN, czł. Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Zarządu (Sekretarz) Polskiego Towarzystwa Semiotycznego, czł. zwyczajny Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, czł. Komitetu Terminologii przy Prezydium PAN, czł. Międzyresortowej Komisji Oceny Badań Podstawowych w Dziedzinie Nauk Humanistycznych PAN, czł. rady naukowej kwartalnika „Dialectics and Humanism”, czł. rady naukowej Biblioteki Klasyków Filozofii PWN. Redaktor „Studiów semiotycznych”. b) Międzynarodowe: Przewodniczący Institut International de Philosophie. Przewodniczący International Association for Semiotic Studies. Czł. Comité Directeur de la Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie; czł. honorowy Semiotic Society of America, czł. honorowy Sociedad Mexicana de Filosofía, czł. honorowy Österreichische Gesellschaft für Semiotik; czł. Consultation Board of the International Pragmatics Association; czł. komitetów naukowych: Komisji Polityki Ogólnej FISP, Trzeciego Kongresu International Association for Semiotic Studie, kolokwiów Centro Comasco di Semiotica; czł. rad redakcyjnych: „Nuova Secondaria” (Włochy), „Philosophy and Social Action” (India), „Poetics Today” (Izrael, USA, Holandia), „Recherches Sémiotiques-Semiotic Inquiry” (Kanada), „Semiotica: Journal of the International Association for Semiotic Studies” (USA, Holandia).

Staż naukowy: 1974/75 — Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (Resitent fellow), 1984 — The Rockefeller Foundation Bellagio Study and Conference Center, 1984 — St. Anne's College Oxford (Guest fellow).

Wykłady i seminaria poza UW: Akademia Muzyczna im. Chopina w Warszawie, studium doktoranckie oraz uniwersytety w: Urbino, Helsinki, Berlin Zachodni (Breie Universität), Amsterdam, Utrecht, Groningen, Bielefeld, Exeter, Paryż, Bruksela (Université Libre), Montreal (McGill), Ottawa (University of Ottawa), Wiedeń, Meksyk (UNAM), Toronto (Victoria University), Hannover, N.H. (Dartmouth College), Palermo, Evanston (Northwestern University).

BIBLIOGRAFIA

a) Publikacje z zakresu semiotyki (1975—1986)

- [1975] 1. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. VI, Wrocław; Ossolineum, p. 178. 2. *Intensjonalność, język empiryczny i język intencjonalny* (in 1, p. 163—178). 3. *Some methodological problems in literary history*. *New Literary History: A Journal of Theory and Interpretation*, VII, 1, p. 89—96.
- [1976] 4. *Usage, subusage et emploi des expressions de la langue concrète* [in] *Sémantique et logique, études sémantiques recueillies et présentées par Bernard Pottier*, Paris, Jean-Pierre Delarge, Meme, p. 15—42.
- [1977] 5. *Some semiotic considerations concerning intensional expressions and intentional objects*, *Logique et Analyse*, 79, p. 244—267. 6. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. VII, Wrocław, Ossolineum, p. 260. 7. *Kilka uwag na temat związków między semiotyką, logiką i językoznawstwem* (in 6, p. 249—260). 8. *Semiotics and logic* [in] *A Semiotic Landscape: Proceedings of the First Congress of the International Association for Semiotic Studies Milan 1974*, edited by Seymour Chatman, Umberto Eco, Jean-Marie Klinkenberg, The Hague-Paris 1979: Mouton Publ., „Approaches to Semiotics”, nr 29, p. 41—51. 9. *On the prospects of research in the history of semiotics*, *Semiotic Scene: Bulletin of the Semiotic Society of America*, I, 3, p. 1—12. 10a. *Semiotyka — nauka, metoda, program* (in 13, p. 227—239). 10b. *Semiotics as a science, a method and a program*. *Dialectics and Humanism*, 1, p. 101—112. 11. *HA-SIFRUT — Literature*, 24: translation of (10). 12a. *Poetyka a semiotyka logiczna*, *Teksty*, 4 (34), p. 7—25.
- [1978] 12b. *Poetics and logical semiotics*, *PTL: A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature*, 4, p. 77—89. 13. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. VIII, Wrocław, Ossolineum, p. 239. 14. *Selected concepts in logical semiotics: logical semantics* [in] *Selected Concepts in Semiotics and Aesthetics: Material for a Glossary*, eds. Irena Bellert and Peter Ohlin, Montreal: McGill Studies in Communications, p. 89—126. 15. *Towards theoretical semiotics*. *Kodikas-Code: An International Journal of Semiotics*, I, 1, p. 1—4. 16. *A guide to Morris*, *Semiotica*, XXIII, 3—4, p. 377—379. 17a. *Semiotyka logiczna w pismach Kazimierza Ajdukiewicza*, *Studia Filozoficzne*, 8—9 (153—154), p. 117—123.
- [1979] 17b. *Logical semiotics in the writings of Kazimierz Ajdukiewicz*, *Dialectics and Humanism*, p. 113—119. 18. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. IX, Wrocław, Ossolineum, p. 235. 19. (ed.) *Semiotics in Poland 1894—1969*, Selected and edited with an Introduction by Jerzy Pelc, PWN — Polish Scientific Publishers — Warsaw, D. Reidel Publishing Company — Dordrecht (Holland, Boston) USA. *Synthesis Library*, vol. 119, p. XXVI+504. 20. *O klasyfikacji i typologii znaków* (in 18, p. 225—235). 21. *My philosophy teachers*, [in] *Philosophers on Their Own Work*, eds. André Mercier, Maja Svilar, vol. V, Bern, Peter Lang, p. 201—230. 22. *Średniowieczna nauka o supozycjach terminów: przyczynek do genealogii semiotyki*, *Studia Filozoficzne*, 8 (165), p. 33—37. 23. *O modystach: karta z dziejów semiotyki średniowiecznej*, *Studia Filozoficzne*, 10 (167), p. 35—37.
- [1980] 24. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. X, Wrocław, Ossolineum, p. 178. 25. *Znak* (in 24, p. 123—154). 26. *Kronika semiotyczna: rok akademicki 1977—1978* (in 24, p. 155—178).
- [1981] 27. *Prolegomena to a definition of the concept of sign*, [in] *Zeichenkonstitution: Akten des 2. Semiotischen Kolloquiums Regensburg 1978*, Herausgegeben von Annemarie Lange-Seidl, Berlin—New York, Walter de Gruyter, Band I, p. 45—52. 27a. *Prolegomena zu einer Definition des Zeichenbegriffs*, *Zeitschrift für Semiotik*, 3, p. 1—9. 28. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. XI, Wrocław, Ossolineum, p. 290. 29. *Semiotyka logiczna: przedmiot i teorie*, (in 28, p. 195—242). 30. *Kronika semio-*

tyczna: rok akademicki 1978—1979, (in 28, p. 243—290). 31. *The place of the philosophy of language*, [in] *Contemporary Philosophy: A New Survey*. Ed. by Guttorm Fløistad; Vol. I. *Philosophy of Language*, ed. Guttorm Fløistad; *Philosophical Logic*, ed. Georg H. von Wright, The Hague—Boston—London, Martinus Nijhoff Publisher p. 11—34. 32a. *O znaczeniach słów „sens” i „znaczenie”*, Przegląd Humanistyczny, XXV, 5(188), p. 1—10.

[1982] 32b. *Semiotic and nonsemiotic concepts of meaning*. American Journal of Semiotics, vol. 1, No. 4. 32c. (translation of 32d) *Sobre algunos significados de las palabras: „sentido”, „significar” y „significado”*, Semiologia: Revista Mexicana de Semiologia, No. 2, p. 1—23. 32d. *On some meanings of the words „sense”, „to mean” and „meaning”*. Dialectics and Humanism, 3, p. 5—20. 33. *Wstęp do semiotyki* (Introduction to Semiotics), Warsaw, Wiedza Powszechna, Omega, 371, p. 319, second edition, 1984, p. 363. 34a. *Theoretical foundations of semiotics*, American Journal of Semiotics, Vol. 1, No. 1—2, p. 15—45. 34b. *Teoretyczne podstawy semiotyki*, (In 35, p. 157—183). 35. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. XII, Wrocław, Ossolineum, p. 19. 36. *Kronika semiotyczna: rok akademicki 1979—1980*, (in 35, p. 185—196).

[1983] 37. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. XIII, Wrocław, Ossolineum, p. 224. 38. *O bytach fikcyjnych i tekstach fikcjonalnych*, (in 37, p. 179—224).

[1984] 39. *Some thoughts on fictitious entities*, *Studia Poetica*, 5, ed. Zoltan Kanyó: *Fictionality*, Szeged, p. 73—85. 40. *On the concept of formal semiotics*, [in] *Semiotics Unfolding: Proceedings of the Second Congress of the International Association for Semiotic Studies, Vienna, July 1979*. Ed. Tasso Borbé. Berlin—New York—Amsterdam: Mouton Publishers. Approaches to Semiotics No 68, vol. I, p. 269—276. 41. (co-ed.) *Sign, System and Function: Papers of the First and Second Polish-American Semiotics Colloquia*. Edited by Jerzy Pelc, Sebeok, Edward Stankiewicz, Thomas G. Winner, Berlin—New York—Amsterdam: Mouton Publishers. Approaches to Semiotics, No. 67, p. X+503. 42. *Sign and inference* (in 40, p. 319—327). 43. *Preface* (in 40, p. V—X). 44. *Semiotics in Poland: An Overview*, (in 40, p. 493—503). 45. *La formulación de preguntas en filosofía*. *Revista de Filosofía*, vol. XXIII—XXIV, Santiago, Chile: Universidad de Chile, p. 119—140.

[1985] 46. *Tasks for the future*, *International Semiotic Spectrum: A Publication of the Toronto Semiotic Circle*, No. 47. *Rzecz o twórczym działaniu: notatki z lektur i refleksje*, *Studia Filozoficzne*, 8—9 (237), p. 5—18. 48. *Conditionals and intensionality*, [in] *Exigences et perspectives de la sémiotique: recueil d'hommages pour A. J. Greimas — Aims and Prospects of Semiotics: Essays in Honor of A. J. Greimas*. Eds. H. Parret, H. G. Ruprecht, Amsterdam—Philadelphia: John Benjamins B. V., p. 53—72. 49. *What kind of semiotics do people need?* *IASS-AIS Bulletin*, No 8, p. 4—12, I/—I/6, II/1—II/4, III/1—III/4. 50. *Semiotic activity in Poland*, *Semiotische Berichte*, Jg 9. 4, p. 302—303.

[1986] 51. *Iconicity: iconic signs or iconic uses of signs*, [in] *Iconicity: Essays on the Nature of Culture*, Festschrift for Thomas A. Sebeok on His 65th Birthday, edited by Paul Bouissac, Michael Herzfeld, Roland Rosner, Stufenburg Verlag. 52. (ed.) *Studia semiotyczne*, vol. XIV—XV, Wrocław, Ossolineum, p. 409. 53. *Jeżeli, to*, (in 51, p. 271—286). 54. *Kronika semiotyczna — lata akademickie 1980—1981, 1981—1982, 1982—1983, 1983—1984*, (in 51, p. 343—406). 55. *Donat i Pruscjan — notatki do dziejów semiotyki średniowiecznej*, [in] *Problemy wiedzy o kulturze — prace dedykowane Stefanowi Żółkiewskiemu*, Pod redakcją Aliny Brodzkiej, Maryli Hopfinger i Janusza Lalewicza, Wrocław, Ossolineum, p. 95—101. 56. *Dove va la semiotica*, [in] *Dove va la semiotica?* (Ed.) Gianfranco Marrone, Palermo, Circolo Semiologico Siciliano, p. 85—100. 57. (co-ed.) *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*, vol. 1—3, Ed. Thomas A. Sebeok (General Editor), Paul Bouissac, Umberto Eco, Jerzy Pelc, Roland Posner, Alan Rey and Ann Shukman. Berlin, New York, Amsterdam:

Mouton — De Gruyter. (Tamże wiele artykułów autorstwa Jerzego Pelca). 58. *On the goals of semiotics: survey*. *Semiotica*, 61—3/4, p. 383.

b) Publikacje spoza zakresu semiotyki (1975—1986)

- [1976] 59. „*Irzykowski nazwał go Sokratesem Warszawskim*”, *Literatura*, 14/216 (1 kwietnia). 60. *Tadeusz Kotarbiński — ideały i rady*, *Twórczość*, 4/369, R. XXXII, kwiecień, p. 109—11 (toż w wersjach angielskiej, francuskiej i niemieckiej w *Polish Perspectives*, nr 7/8, p. 80—98). 61. *Władysław Tatarkiewicz — filozof najwyższych wartości*, *Studia Filozoficzne*, 4(125), p. 87—91 (tegoż wersja angielska *Władysław Tatarkiewicz: A philosopher of the highest values*, *Dialectics and Humanism*, 2, p. 93—98). 62. *Wspomnienia pozgonne o Mieczysławie Wallisie i Tadeuszu Wójciku* (in 6, p. 5—12).
- [1978] 63. *Mistrz — o Julianie Krzyżanowskim*, *Pamiętnik Literacki*, LXIX, z. 1, p. 3—8. 64. *Książka Władysława Tatarkiewicza o filozofii Arystotelesa* (rec.) *Nowe Książki*, 23/691 (15 grudnia), p. 52—53. 65. (*W piętnastą rocznicę śmierci Kazimierza Ajdukiewicza*) *Od wydawcy* (in 18, p. 5—6).
- [1980] 66. *Władysław Tatarkiewicz*, *Polityka*, 15 (1205) 12 kwietnia, p. 6. 67. *Wspomnienia pozgonne o Jerzym Kuryłowiczu i Sewerynie z Łuszczewskich Romahnowej* (in 24, p. 5—10).
- [1981] 68. *Ostatni doktorat honorowy Władysława Tatarkiewicza*, *Studia Filozoficzne*, 1(182), p. 1. 69. *Tatarkiewicz — humanista*, *Studia Filozoficzne*, 1(182), p. 11—22. (Tegoż wersja angielska *Tatarkiewicz: The Humanist*, *Dialectics and Humanism*, 2, p. 13—25). 70. *Władysława Tatarkiewicza związki z Warszawą*, *Kronika Warszawy*, 1(80). 71. *Wspomnienie pozgonne o Władysławie Tatarkiewiczu* (in 28, p. 5—16). 72. *Tadeusza Kotarbińskiego droga do reizmu*, *Studia Filozoficzne*, 9 (190), p. 3—12. 73. *Wspomnienie pozgonne o Tadeuszu Czeżowskim*, (in 35, p. 6—8).
- [1983] 74. *Profesor Narcyz Łubnicki doktorem h.c. UMCS*, *Studia Filozoficzne* 1—2 (206—207), p. 233—235. 75. *Wspomnienie pozgonne o Tadeuszu Kotarbińskim* (in 37, p. 5—17). 76. *Pożegnanie z Tadeuszem Kotarbińskim*, *Kronika Warszawy*, 3/55, p. 9—26.
- [1985] 77. *Nad „Małym słownikiem terminów i pojęć filozoficznych”*, głos w dyskusji, *Życie Katolickie*, IV, 3, p. 94—122.
- [1986] 78. *Przedmowa w książce: Tadeusz Kotarbiński, Myśli o ludziach i ludzkich sprawach*, pod redakcją Janiny Kotarbińskiej, Wrocław—Warszawa, Ossolineum, p. IX—XXIII. 79. *Izydora Dąmbska* (in 51, p. 45—51).

KRYSTYNA PIRÓG-RZEPECKA

Urodziła się 7 sierpnia 1929 roku w Klimontowie (pow. Sandomierz). W roku 1948 po ukończeniu nauki w Państwowym Liceum Ogólnokształcącym im. Bł. Kingi w Kielcach, zdała egzamin dojrzałości według programu wydziału matematyczno-fizycznego. W latach 1948—1952 studiowała matematykę na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W roku akademickim 1949/50 uczestniczyła w wykładach prof. dr. R. Ingardena pt. „Główne zasady nauk filozoficznych”. W roku 1952 otrzymała stopień magistra filozofii w zakresie matematyki i zamieszkała we Wrocławiu.

W latach sześćdziesiątych rozpoczęła pracę naukową pod kierunkiem prof.

dr. hab. Jerzego Słupeckiego. Dnia 13 października 1965 roku uzyskała stopień doktora nauk matematyczno-fizycznych na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach, na podstawie pracy *Rachunek zdań, w którym wyrażenia tracą sens*. Promotorem i kierownikiem naukowym pracy doktorskiej był prof. J. Słupecki. Dnia 24 maja 1978 roku, na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego zostało przeprowadzone kolokwium habilitacyjne na podstawie pracy *Systemy nonsense-logics*. 30 października 1978 roku Centralna Komisja Kwalifikacyjna zatwierdziła uchwałę Rady Wydziału w sprawie nadania dr Krystynie Piróg-Rzepeckiej stopnia naukowego doktora habilitowanego w zakresie logiki.

Pracę zawodową rozpoczęła K. Piróg-Rzepecka jako nauczycielka matematyki w VIII Liceum Ogólnokształcącym we Wrocławiu. W szkole średniej pracowała przez dwa lata (1953—1955). Po urodzeniu syna przerwała pracę zawodową i zamieszkała w Opolu. W roku 1956 została zatrudniona jako asystentka w Katedrze Matematyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Starszą asystentką została w roku 1959, adiunktem w roku 1965. Na stanowisko docenta kontraktowego została powołana w 1974 roku na okres trzech lat. Kontrakt ten był przedłużany dwukrotnie, na okres jednego roku. Od 1 X 1979 roku, powołana na stanowisko docenta, pracuje do chwili obecnej w Instytucie Matematyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu.

W latach akademickich 1967/68 i 1968/69 pełniła obowiązki kierownika Katedry Podstaw Matematyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Od 1 listopada 1976 roku jest dyrektorem Instytutu Matematyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Pracowała jako członek wielu Komisji Rektorskich, w szczególności: Komisji d/s Rozwoju Kadry Naukowo-Dydaktycznej i od 1966 roku Rektorskiej Komisji Wydawniczej.

Od 1971 roku jest członkiem Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, od 1975 roku — członkiem Polskiego Towarzystwa Matematycznego, od 1977 roku — członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. W latach 1977—79 pełniła funkcję wiceprezesa Oddziału Opolskiego Polskiego Towarzystwa Matematycznego, w latach 1979—1982 była prezesem tego Oddziału. Głównym zadaniem Towarzystwa było organizowanie odczytów naukowych oraz popularizacyjnych przy współpracy z nauczycielami matematyki z Opolszczyzny. W latach 1972—76 pełniąc funkcję przewodniczącej Komisji Nauki RZ ZNP zorganizowała Konferencję Logików. Tematyka Konferencji dotyczyła zagadnień z logiki oraz zagadnień dydaktycznych dotyczących pewnych koncepcji kształcenia logicznego studentów matematyki. Na zaproszenie Zakładu Logiki Uniwersytetu Jagiellońskiego była również współorganizatorem XXIV Konferencji Historii Logiki (28—30 IV 1978 r.) poświęconej twórczości prof. Jerzego Słupeckiego.

Przedmiotem zainteresowań naukowych Krystyny Piróg-Rzepeckiej są zagadnienia dotyczące podstaw matematyki, a w szczególności logiki matematycznej oraz metodyki nauczania matematyki. Wyniki uzyskane w zakresie logiki dotyczą konstrukcji rachunku zdań, w którym dopuszczalne jest podstawianie za zmienne zdaniowe wyrażen tracących sens oraz przeprowadzenia badań w dziedzinie systemów logicznych nazywanych w literaturze nonsense-logics. Łącząc badania logiczne z badaniami z metodyki nauczania matematyki, K. Piróg-Rzepecka podjęła współpracę z K. Hałkowską opracowując pod kierunkiem prof. J. Słupeckiego skrypty i podręczniki z logiki, teorii mnogości i arytmetyki teoretycznej. Do ważniejszych pozycji należy podręcznik dla studentów kierunku matematyki wydany przez PWN.

BIBLIOGRAFIA

a) Monografie, studia i rozprawy

- [1976] 1. *Logika matematyczna*, PWN, Warszawa—Wrocław, Instytucja Sprawcza: Opolskie Tow. Przyjaciół Nauk, ss. 289. Współaut.: J. Słupecki, K. Hałkowska.
[1977] 2. *Systemy nonsense-logics*, PWN, Warszawa—Wrocław, ss. 73.
[1983] 3. *Działalność naukowa Profesora Jerzego Słupeckiego*, Zeszyty Naukowe WSI w Opolu, Nr 81, Matematyka z. 4, s. 7—34. Współaut.: G. Bryll, B. Iwanuś.

b) Artykuły i komunikaty naukowe

- [1962] 1. *O pewnej ankiecie matematycznej*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka III, s. 9—20. Współaut.: J. Pilaczyński.
[1964] 2. *O kwestiach logicznych w nauczaniu nierówności*, Matematyka — Czasopismo dla Nauczycieli, Cz. I — Nr 3/82, s. 108—115, Cz. II — Nr 4/83, s. 165—173.
[1966] 3. *Rachunek zdań w którym wyrażenia tracą sens*, Studia Logica, t. XVIII, s. 139—164.
[1968] 4. *The proof of the non-existence of a finite matrix adequate for the sentential calculus in which expressions become meaningless*, Studia Logica, t. XXII, p. 57—59.
[1969] 5. *Zastosowanie elementów teorii mnogości w nauczaniu nierówności*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka VII, s. 5—22.
[1972] 6. *An extension of the algebra of sets*, Studia Logica, t. XXXI, p. 7—37. Współaut.: J. Słupecki.
[1973] 7. *A predicate calculus with formulas which lose sense and the corresponding propositional calculus*, Bulletin of the Section of Logic, Polish Academy of Sciences, Vol. 2, No 1, p. 22—29. 8. *Matryca adekwatna dla pewnego rachunku zdań*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka XIII, s. 75—77. Współaut.: M. Maduch.
9. *Postacie normalne systemu W*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka XIII, s. 85—109. 10. *Wyniki badań nad sprawnością logiczną kandydatów do wyższych szkół pedagogicznych*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka XIII, s. 193—198. Współaut.: Z. Majcher.
[1974] 11. *Propozycja nauczania rachunku zdań i rachunku kwantyfikatorów*, Zeszyty Naukowe WSI w Opolu, Matematyka z. 1, Nr 14, s. 1—67. Współaut.: J. Słupecki, K. Hałkowska.
[1975] 12. *O dowodach w teoriach zawierających definicje warunkowe*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka XV, s. 63—76. Współaut.: K. Hałkowska. 13. *System logiczny oparty na regułach*, Nauka i praktyka, 2, (Nauki Matematyczne, fizyczne i chemiczne), PWN, Warszawa—Wrocław, s. 23—30.
[1976] 14. *Zagadnienie zupełności pewnego systemu rachunku zdań w różnych znaczeniach terminu „zupełny”*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka XIX, s. 95—101. 15. *Teoria systemów dedukcyjnych silnie adekwatna względem rachunku zdań*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka XIX, s. 103—123.
[1980] 16. *Some results concerning the system W*, *Proceedings of the 24-th Conference on the History of Logics*, Cracow, p. 47—52.
[1985] 17. *New results in logic of formulas which lose sense*, Bulletin of the Section of Logic, Polish Academy of Sciences, Vol. 14, No 3, p. 114—121. Współaut.: A. Morawiec.
[1987] 18. *Sprawdzanie wyrażen tracących sens*, Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka XXIV, s. 11—25. Współaut.: E. Garncarek.
- c) Skrypty i podręczniki**
- [1970] 1. Współudział w opracowaniu skryptu J. Słupeckiego, *Elementy arytmetyki teoretycznej*, WSP w Opolu (wspólnie z K. Hałkowską opracowała paragraf 2

rozdziału I „Podstawowe pojęcia algebry ogólnej”, s. 22—60 i rozdział IV „Liczby całkowite i wymierne”, s. 133—192).

[1974] 2. *Elementy logiki i teorii mnogości*, WSP w Opolu, Wydawnictwa Skryptowe, wydanie I, ss. 227; II wydanie poprawione 1975, ss. 220. Współaut.: J. Słupecki, K. Halkowska.

[1978] 3. *Logika i teoria mnogości*, PWN, Warszawa, ss. 308 Współaut.: J. Słupecki, K. Halkowska.

[1980] 4. *Elementy arytmetyki teoretycznej*, Biblioteczka Matematyczna 38, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, ss. 168. Współaut.: J. Słupecki, K. Halkowska.

d) Inne opracowania

1. Krytyczne opracowanie błędów logicznych w podręcznikach szkolnych i encyklopediach, Praca wykonana na zlecenie PAN, 1959. Wspólnie z J. Pilaczyńskim.

f) Prace redaktorskie

1. Redakcja naukowa monografii U. Wybraniec-Skardowskiej i G. Brylla pt. *Z badań nad teorią zdań odrzuconych*, Seria B (Studia i monografie), Opole 1969. 2. Redakcja naukowa Zeszytu Naukowego WSP w Opolu, Matematyka VII, 1969.

ANDRZEJ PÓŁTAWSKI

Urodzony 22 lutego 1923 r. w Warszawie. Matura typu mat.-fiz., w tajnym nauczaniu w 1940 r. (Państw. Liceum im. T. Czackiego w Warszawie). 1941—44 i 1945 studia techniczne. 1945/6 do 1949 studium filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie pod kierunkiem Romana Ingardena; magisterium wrzesień 1950. 1950/56 praca w budownictwie i przemyśle. Od kwietnia 1956 do 1957 badania nad rękopisami filozoficznymi w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie na zlecenie PAN. Od kwietnia 1957 do września 1970 pracuje na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie jako st. asystent, a od 1964 adiunkt przy Katedrze Filozofii Romana Ingardena. Doktorat na UJ na podstawie rozprawy *Rzeczy i dane zmysłowe. Świat i spostrzeżenia u G. E. Moore'a* (Warszawa PWN, 1966). Habilitacja tamże w 1972 r. na podstawie pracy *Świat, spostrzeżenie, świadomość. Fenomenologiczna koncepcja świadomości a realizm* (Warszawa PWN, 1973). Od 1970 pracuje w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej jako adiunkt, a od października 1980 docent. Od 1974 kieruje studium teorii poznania na tymże Wydziale, a od października 1982 jest kierownikiem Katedry Teorii Poznania. Od 1950 członek, a 1959—1978 skarbnik Oddziału Polskiego Towarzystwa Filozoficznego w Krakowie. Od 1974 członek Deutsche Gesellschaft für Phänomenologische Forschung, a od 1975 członek Sekcji Filozoficznej Oddziału Krakowskiego PAN. 1981—1983 członek Komitetu Nauk Filozoficznych PAN. Od 1980 członek Wydziału International Academy of Philosophy, Irving, Texas. Wykłady tamże jesienią 1982. W latach 1965/6 do 68/9 wykłady teorii literatury na kierunkach filologii angielskiej i rosyjskiej UJ. Profesor od 1 VIII 1985 r.

Główne zainteresowania Półtawskiego to kontynuacja badań jego nauczyciela R. Ingardena: zagadnienie podstaw ontologicznych i epistemologicznych poznania zmysłowego i działania. Prace jego dotyczą przede wszystkim tej tematyki, niektóre jednak również estetyki i teorii literatury.

Jako uczeń i częściowo krytyk prac Romana Ingardena, Półtawski zajmował się przede wszystkim problematyką epistemologiczną sporu realizmu i ide-

alizmu, starając się — poprzez krytykę kartezjańskiego i fenomenologicznego pojęcia świadomości oraz wykorzystując nowsze badania psychologii, psychiatrii, etologii i filozofii (przede wszystkim: krytyka założeń fenomenologii i filozofii analitycznej) — stworzyć konsekwentną koncepcję świadomości w ramach realistycznej antropologii, w myśl której podmiot świadomości (człowiek) jest przede wszystkim podmiotem działania, a jedyną drogą prowadzącą do adekwatnej teorii świadomości jest analiza jej miejsca w dynamicznej strukturze zdolnego do wolnego i odpowiedzialnego działania bytu psycho-fizycznego. Dalszym, bardziej ogólnym celem prac Półtawskiego jest dążenie do stworzenia podstaw jednolitej realistycznej filozoficznej teorii człowieka i rzeczywistość; teorii, która by połączyła w harmonijną całość wyniki współczesnej analizy subiektywnej i obiektywnej struktury człowieka z rezultatami nowszej krytyki poznania. Prace krytyczne Półtawskiego koncentrują się przede wszystkim na poglądach Husserla, Ingardena i Wojtyły jako przedstawicieli opisowego, fenomenologicznego nurtu w filozofii. Uznając opis fenomenologiczny za niezbędny element pracy filozofa, Półtawski przeciwstawia się traktowaniu fenomenologii jako systemu filozoficznego i stara się pokazać, że możliwa jest filozofia realistyczna, posługująca się takim opisem i że — z drugiej strony — prawidłowy opis prowadzi do stanowiska realistycznego, zaś idealistyczna tendencja klasycznej fenomenologii wypływa z braków w analizie opisowej i dogmatycznie przyjętych założeń dualizmu kartezjańskiego.

BIBLIOGRAFIA

a) Monografie, studia i rozprawy

- [1966] 1. *Rzeczy i dane zmysłowe. Świat i spostrzeżenie u G. E. Moore'a*, Warszawa, PWN, ss. 264.
- [1973] 2. *Świat, spostrzeżenie, świadomość. Fenomenologiczna koncepcja świadomości a realizm*, Warszawa, PWN, ss. 448.
- [1978] 3. *Ethical action and Consciousness: Philosophical and Psychiatric Perspectives*, *Analecta Husserliana*, vol. VII, s. 115—150. Zmodyfik. wersja polska: *Człowiek jako istota realizująca się w czynie (antropologia Karola Wojtyły a Henri Ey'a analiza świadomości)*, *Studia Philosophiae Christianae* 1981, t. XVII, z. 2, s. 135—174.
- [1983] 4. *Aletejologia Edmunda Husserla*, *Studia Filozoficzne*, Nr 1—2 (206—207), s. 85—133.

b) Artykuły i komunikaty naukowe

- [1958] 1. *Communis lectura pragensis, Mediaevalia Philosophica Polonorum*, z. 1, s. 11—27. 2. (wspólnie z D. Gierulanką) *O istnieniu i strukturze dzieła literackiego*, *Studia Filozoficzne*, z. 5/8, s. 142—157. 3. (wspólnie z J. Korolcem, Z. Włodek) *Commentaires sur les Sentences, supplement au repertoire de Stegmuller, Mediaevalia Philosophica Polonorum*, z. 1, s. 28—30. 4. (wspólnie z M. Gołaszewską, J. B. Korolcem, Z. Siemiątkowską, I. Tarnowską, Z. Włodek) *Commentaires sur les Sentences, Mediaevalia Philosophica Polonorum*, z. 2, s. 22—27.
- [1964] 5. (wspólnie z D. Gierulanką) *Kierunki badań filozoficznych Romana Ingardena [w:] Szkice filozoficzne*, Warszawa, PWN, s. 473—481. 6. *O istnieniu intencjonalnym [w:] Szkice filozoficzne*, Warszawa, PWN, s. 71—84. W druku wersja angielska.

- [1971] 7. *Czyn a świadomość* [w:] *Logos i ethos*, Kraków, Towarzystwo Teologiczne w Krakowie, s. 83—113.
- [1972] 8. *Constitutive Phenomenology and Intentional Objects*, *Analecta Husserliana*, vol. II, s. 90—95. 9. *Dane wrażeniowe a doświadczenie pierwotne* [w:] *Fenomenologia Romana Ingardena*. Wyd. specjalne Studiów Filoz., Warszawa, s. 153—173. 10. *Czysta świadomość a ontologia Ingardena*, *Ruch Filozoficzny*, t. XXX, nr 1, s. 10—14.
- [1974] 11. *Człowiek a świadomość*, *Analecta Cracoviensia*, t. V—VI, s. 159—175. 12. *Consciousness and Action in Ingarden's Thought*, *Analecta Husserliana*, vol. III, s. 124—137. Wersja polska: *Świadomość a działanie w filozofii Ingardena*, *Studia Philosophiae Christianae* 1975, t. XI, z. 2, s. 131—151.
- [1975] 13. *Ingarden's Way to Realism and His Idea of Man*, *Dialectics and Humanism*, vol. II, no. 3, s. 65—76. Wersja polska: *Ingardena droga do realizmu a jego koncepcja człowieka*, *Studia Filozoficzne* 1976, nr 1 (122), s. 27—39. 14. *Realistic Metaphysics and the Phenomenological Analysis of Consciousness* [w:] *Atti del Congresso San Tommaso d'Aquino nel suo VII Centenario Roma—Napoli 17—24 aprile 1974*, no. 6: *L'essere* (1979), s. 531—538. Wersja polska: *Metafizyka realistyczna a fenomenologiczna analiza świadomości*, *Studia Philosophiae Christianae*, t. XI, s. 189—197.
- [1977] 15. *Spoleczny aspekt poznania w perspektywie fenomenologicznej* [w:] *Spoleczny aspekt poznania. Materiały I Ogólnopolskiego Zjazdu Filozoficznego czerwiec 1977*, Lublin, Sekcja epistemologiczna, s. 215—230. Toż w: *Spoleczny aspekt poznania*, Wrocław 1979, Ossolineum, s. 187—200. 16. *Natura ludzka a istnienie świata*, *Ruch Filozoficzny*, t. XXXV, nr 1—2, s. 59—61. 17. *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii a realizm*, *Roczniki Filozoficzne*, t. 25, z. 1, s. 47—59.
- [1978] 18. *The Idea and the Place of Human Creativity in the Philosophy of Roman Ingarden*, *Dialectics and Humanism*, no 2(19), s. 129—139.
- [1983] 19. *Die Erkenntnis und die Sinne*, *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, Bd 30, H. 1—2, s. 167—177.

c) Inne opracowania

- [1958] 1. *Fenomenologia*, *Encyklopedia Współczesna*, z. 3(15), s. 113—114.
- [1961] 2. *Rec. O dziele literackim R. Ingardena*, *Ruch Literacki*, r. II, z. 1(4), s. 44—49. 3. *Rec. Rolf Fröhner, Kritik der Aussage*, Heidelberg 1954. — *Zeszyty Prasoznawcze*, r. 2, nr 3/4, s. 90—94.
- [1964] 4. *Prace filozoficzne Romana Ingardena. Bibliografia 1915—1963* [w:] *Szkice filozoficzne*, Warszawa, PWN, s. 483—511. Wyd. uzupełnione: *Prace filozoficzne Romana Ingardena. Bibliografia 1915—1965* [w:] *R. Ingarden, Studia z estetyki*, t. II, Warszawa, PWN, 1965, s. 495—527. *Nast. wyd. uzupełn.: Bibliografia prac filozoficznych Romana Ingardena 1915—1971* [w:] *Fenomenologia Romana Ingardena*. Wyd. specj. Studiów Filoz. Warszawa 1972, s. 51—54.
- [1967] 5. *Roman Ingarden — struktura rzeczywistości i struktura sztuki*, Polska, nr 6(154), s. 18—19 (też w jęz. ang., franc., niem., szwedzkim). 6. (wraz z J. Popielem) *Roman Witold Ingarden* [w:] *Enciclopedia Filosofica*, wyd. 2, Venezia—Roma.
- [1969] 7. *Rec. Gustav Bergmann, Realism. A Critique of Brentano and Meinong*. Milwaukee and London 1967 — *British Journal for the Philosophy of Science*, vol. XX, s. 84—85.
- [1970] 8. *O metodzie naukowej, pogańskim realizmie i chrześcijańskim idealizmie*, *Znak*, r. 22, z. 7—8(193—4), s. 991—999.
- [1973] 9. *Drugi Międzynarodowy Kongres Fenomenologiczny New York 3—8 września 1972*, *Studia Philosophiae Christianae*, t. IX, z. 2, s. 261—266.
- [1979] 10. *Człowiek, czyn a świadomość według Karola Wojtyły*, *Więź*, r. XXII, nr 2—3(250—51), s. 44—53. *Przedr. [w:] Być człowiekiem i chrześcijaninem*, War-

szawa SS Loretanki 1980, s. 35—46. Przekłady włoskie: *Agire e coscienza secondo Karol Wojtyła*, Rassegna di Teologia 1979, a. XX, no 1, s. 1—6; *L'uomo, l'atto, la coscienza secondo Karol Wojtyła*, CSEO documentazione 143, s. 407—413, 419. Przekł. franc.: *L'homme: l'acte et la conscience selon Karol Wojtyła*, Collectanea Theologica, 1980, t. 50, fasc. spec., s. 49—59. 11. *Szkic do portretu człowieka myślącego*, Polska, nr 2, (294), s. 22—25 (toż po ang., franc., hiszp., szwedzku). 12. *Analisi metafisica* (winno być: filosofica) *dell'uomo*, Osservatore Romano, a. CXIX, no 206, 9 settembre 1979, s. 3 (rec. The Acting Person K. Wojtyły).

[1980] 13. *Objectifying the Subjective*, The Times Literary Supplement, 4 April, no 4019, s. 397 (rec. *The Acting Person* K. Wojtyły). 14. Vorwort [w:] *Karol Wojtyła (Johannes Paul II): Primat des Geistes*, Philosophische Schriften I, Stuttgart Seewald, s. 11—18. 15. *The Philosophical Meaning of Humanae Vitae* [w:] *The Dignity of Man and Creative Love. Congress for the Family of the Americas, Guatemala City July 16—23, 1980*, Selected Papers from the Proceedings. New Haven Knights of Columbus, s. 232—235.

[1981] 16. Nachwort [w:] *Karol Wojtyła, Person und Tat*, Freiburg—Basel—Wien Herder, s. 371—374.

[1982] 17. Wstęp [w:] Edmund Husserl, *Medytacje Kartezjańskie*. Przeł. Andrzej Wajs, Warszawa, PWN, BKF, s. XI—XXVII. 18. *Person and Family in the Thought of Karol Wojtyła* [w:] *The Family in the Modern World*, Washington D. C. The American Family Institute, s. 53—57.

d) Przekłady

[1974] 1. Przekłady i oprac. naukowe z maszynopisu przepisanych z taśm magnetofonowych wykładów R. Ingardena na Uniwersytecie w Oslo: Roman Ingarden; *Wstęp do fenomenologii Husserla*, Warszawa, PWN, ss. 240.

[1976] 2. Przekład: Barry Smith, *Matematyka a ontologiczna estetyka Ingardena*, Studia Filozoficzne, nr 1(122), s. 51—56.

[1978] 3. E. Świdorski: *Pewne główne rysy ontologii Ingardena*. Przekład, Studia Philosophiae Christianae, t. XIV, z. 1, s. 89—108.

e) Prace redaktorskie

[1981] 1. Red. nauk. przekładu polskiego E. Husserla, *Cartesianische Meditationen: Medytacje Kartezjańskie*, przełożył Andrzej Wajs, Warszawa, PWN, BKF, ss. 364.

[1982] 2. Red. nauk. przekładu fragmentów rozdz. V oraz rozdz. VI i VII Edith Stein, *Vom Endlichen und Ewigen Sein: Z dociekań nad bytem skończonym i bytem wiecznym*. Przeł. S. J. I. Adamska [w:] *W kierunku Boga*, Warszawa, Akademia Teologii Katolickiej, s. 233—345.

TADEUSZ PRUCNAL

Urodził się 25 kwietnia 1939 roku w Szańcu k. Buska-Zdroju. W 1963 roku ukończył pięcioletnie studia matematyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu. Nauczycielami logiki T. Prucnala byli: prof. dr hab. Jerzy Słupecki i prof. dr hab. Witold Adam Pogorzelski. Stopień doktora nauk matematycznych uzyskał w 1970 roku na Uniwersytecie Śląskim, na podstawie rozprawy pt. *Badania nad maczycami Łukasiewicza*. Promotorem pracy doktorskiej był prof. W. A. Pogorzelski. W roku 1980 habilitował się na Wydziale Matematyki,

Fizyki i Chemii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, na podstawie pracy pt. *On two problems of Harvey Friedman*.

Pracę zawodową rozpoczął w 1963 roku jako nauczyciel matematyki w Technikum Ekonomicznym w Opolu. W latach 1964—1970 pracował w charakterze asystenta w Katedrze Podstaw Matematyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, a w latach 1970—1975 w charakterze adiunkta w Instytucie Matematyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W roku 1975 przenosi się do Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, gdzie od 1976 roku kieruje Zakładem Podstaw Matematyki. W latach 1976—1980 sprawował funkcję prezesa Oddziału Kieleckiego Polskiego Towarzystwa Matematycznego. W czerwcu 1981 roku zostaje wybrany prodziekanem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Zainteresowania naukowe T. Prucnała koncentrują się wokół zagadnień logiki matematycznej i algebry uniwersalnej.

BIBLIOGRAFIA

a) Artykuły i komunikaty naukowe

[1966] 1. *A proof of completeness of three-valued C-N sentential calculus of Łukasiewicz*, *Studia Logica*, Vol. XVIII, s. 65—72.

[1967] 2. *Some remarks on three-valued logic of J. Łukasiewicz*, *Studia Logica*, Vol. XXI, s. 45—70. — Praca napisana wspólnie z prof. J. Słupeckim i doc. G. Bryllem. 3. *Dowód aksjomatyzowalności trójwartościowego implikacyjnego rachunku zdań Łukasiewicza*, *Studia Logica*, Vol. XX, s. 133—144.

[1968] 4. *Kryterium definiowalności funkcji w macierzach Łukasiewicza*, *Studia Logica*, Vol. XXIII, s. 71—77. 5. *O wzajemnej interpretowalności wielowartościowych rachunków zdaniowych Łukasiewicza*, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka VI, Logika i algebra*, s. 21—68.

[1970] 6. *O tranzytywnym domknięciu relacji*, *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu, Matematyka X, Logika matematyczna*, s. 31—35.

[1972] 7. *On the structural completeness of some pure implicational propositional calculi*, *Studia Logica*, Vol. XXX, s. 45—52. 8. *Structural Completeness of Lewis's System S5*, *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences. Sér. sci. math., astr. et phys.* Vol. XX, No. 2, s. 101—103.

[1973] 9. *Some remarks on the notion of completeness of the propositional calculus II*. *Reports on Mathematical Logic*, Vol. 1, s. 15—19. — Praca napisana wspólnie z prof. W. A. Pogorzelskim. 10. *Proof of structural completeness of certain class of implicative propositional calculi*, *Studia Logica*, Vol. XXXII, s. 93—97.

[1974] 11. *Interpretations of Classical Implicational Sentential Calculus in Nonclassical Implicational Calculi*, *Studia Logica*, Vol. XXXIII, z. 1, s. 59—64. 12. *Equivalence of the structural completeness theorem for propositional calculus and the Boole'an representation theorem*, *Reports on Mathematical Logic*, No. 3, s. 37—39. — Praca napisana wspólnie z prof. W. A. Pogorzelskim. 13. *An algebraic characterization of the notion of structural completeness*, *Bulletin of the Section of Logic*, Vol. 3, Nr. 1, s. 30—33. — Praca napisana wspólnie z doc. A. Wrońskim. 14a. *Structural Completeness of the First-Order Predicate Calculus*, *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences, Ser. sci. math., astr. et phys.* Vol. XXII, No. 3, s. 215—217. — Abstract.

[1975] 14b. *Structural Completeness of the First-Order Predicate Calculus*, *Zeitschr. f. math. Logik und Grundlagen d. Math.* Bd. 21, s. 315—320. — Praca napisana

- wspólnie z prof. W. A. Pogorzelskim. 15. *The substitution rule for predicate letters in the first-order predicate calculus*, Reports on Mathematical Logic, Nr. 5, s. 77—90. — Praca napisana wspólnie z prof. W. A. Pogorzelskim. 16. *Structural completeness and the disjunction property of intermediate logic*, Bulletin of the Section of Logic, Vol. 4, Nr 2, s. 72—73. — Abstract.
- [1976] 17. *Structural completeness of Medvedev's propositional calculus*, Reports on Mathematical Logic, Nr 6, s. 103—105.
- [1977] 18. *Dowód niezawodności reguły Kreisel'a—Putnama*, Matematyka, zbiór artykułów, WSP w Kielcach, s. 3—6.
- [1978] 19. *On Friedman's problem in mathematical logic*, Bulletin of the Section of Logic, Vol. 7, Nr 3, s. 137—142.
- [1979] 20. *On two problems of Harvey Friedman*, Studia Logica, Vol. XXXVIII, Nr 3, s. 247—262.
- [1980] 21. *On finitely based consequence determined by a distributive lattice*, Bulletin of the Section of Logic, Vol. 9, Nr 2, s. 60—66 — Praca napisana wspólnie z mgr K. Dyrda.
- [1983] 22. *Structural completeness of some fragments of intermediate logics*, Bulletin of the Section of Logic, Vol. 12, Nr 1, s. 41—44. 23. *Topological representation of atomic co-diagonalizable algebras*, Bulletin of the section of Logic, Vol. 12, Nr 2, s. 71—72. — Abstract. 24. *Structural completeness of pure implicative intermediate logics*, Abstracts of the 7th International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science, Salzburg, July 11th—16th, Vol. 1, s. 38—41.

b) Skrypty i podręczniki

- [1972] 1. *Elementy teorii liczb*. Skrypt WSP w Opolu. — Wspólnie z dr W. Mnichem.
- [1974] 2. *Wstęp do logiki matematycznej*. Skrypt Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. — Wspólnie z prof. W. A. Pogorzelskim.

Przegląd czasopism

Zestawił W. Mincer

I

Anuario Filosófico (wyd.) Universidad de Navarra, 18:1985 nos 1—2. ALVIRA R.: El „pur amour” y los infiernos de la razón (no 1); ANGELELLI I.: En torno al „cuadrado ontológico” (no 1); GONZÁLES J. G.: Nicolás de Cusa y la libertad humana (no 1); LADEVÉZE L. N.: Sobre et estrato textual. La noción de texto (no 1); MELENDO T.: Nada y ontología en el pensamiento griego (no 1); ARREGUI J. V.: Yo y persona. El problema del sujeto en Wittgenstein (no 1); BARRENA L. P.: El concepto de vida en Mons. Escrivá de Balaguer (no 2); ALVIRA R.: La teoría de los sentidos y la integralidad (no 2); GARAY SUAREZ-LLANOS J. de: La identidad del acto, según Aristóteles (no 2); PACHECO J. H.: Esperanza y temporalidad. La historia y el problema de la trascendencia en la filosofía de E. Bloch (no 2); INNERARITY D.: Dialéctica de la liberación. La utopía social de Herbert Marcuse (no 2); MARTINEZ FREIRE P.: La articulación de la razón científica (no 2); MÚGICA MARTINENA L. F.: Presupuestos para un análisis filosófico de la teoría educativa de Rousseau (no 2).

II

The British Journal for the Philosophy of Science, 36:1985 no 1. IRZIK G.: Popper's piecemeal engineering. What is good for science is not always good for society; SOBER E.: Constructive empiricism and the problem of aboutness; STILLWELL S.: Confirmation, paradoxes and possible worlds; KESWANI G. H.: Accelerated twins; SUZUKI Y.: The transfer principle; MILNE P.: A note on Popper, propensities and the two-slit experiment.

III

Philosophica, 1985 no 35 (1). Recent developments in dialogic lo-

gics. LORENZEN P.: Praktische und theoretische Modalitäten; GETHMANN C. F.: Handlung — Bedeutung — Folgerung. Probleme des methodischen Aufbaus bei der Logikrechtfertigung; LORENZ K.: Zur logischen Genese des Sprachverwendung; GETHMANN C. F.: Zur formalen Pragmatik des Negators; BARTH E. M.: Two-phase epistemology and models for dialogue logic; SYLVAN R.: Introducing polylogue theory; VAN BENDEGEM J. P.: Dialogue logic and problem-solving; HINTIKKA J.: A spectrum of logics of questioning.

IV

Philosophy and Phenomenological Research, 43:1982/1983 nos 3—4. SPIEGELBERG H.: Movements in philosophy, phenomenology and its parallels (no 3); SCHUHMAN K.: Markers on the road to the conception of the phenomenological movement (no 3); FRANKLIN R. L.: On understanding (no 3); LAMB R. E.: Guilt, shame and morality (no 3); CROWTHER P.: Experience of art. Some problems of hermeneutical analysis (no 3); WIERENGA I.: Omnipotence defined (no 3); ARD D. J.: Knowing a name (no 3); ATHERTON M.: The coherence of Berkeley's theory of mind (no 3); DAVIES K.: Empiricism and the bounds of sense (no 3); SHERIDAN G.: Can there be moral subjects in a physical universe? (no 4); MIRVISH A. M.: Merleau-Ponty and the Nature of philosophy (no 4); FUMERTON R. A.: The paradox of analysis (no 4); WAGNER S. J.: Descartes's arguments for mind-body distinctness (no 4); ROHATYN D.: Hume's dialectical concepts (no 4); HYSLOP A.: On „seeing-as” (no 4); HELM M.: The realization of infinity. On the philosophy of John M. Anderson (no 4).

Philosophy and Phenomenological Research, 44:1983/1984 nos 1—4. KURTZMAN H. S.: Modern conceptions of me-

mory (no 1); LEWIS D.: Dualism and the causal theory of memory (no 1); ZEMACH E. M.: Memory, what it is and what it cannot possibly be (no 1); TYMAN S.: The phenomenology of forgetting (no 1); SCHUFREIDER G.: The logic of the absurd (no 1); DE VRIES W.: Problems in Airaksinen's dialectic of feeling (no 1); MASON MYERS G.: Peirce and the concept of reality (no 1); CUNNINGHAM S.: Husserl and private language (no 1); HELLMAN N.: Bach on self-deception (no 1); BLUM R. P.: Emmanuel Levinas's theory of commitment (no 2); LEVISON A.: Might events be propositions? (no 2); NOLT J. E.: Mathematical intuition (no 2); SAYWARD Ch.: Minds, substances and capacities (no 2); SHARVY R.: Mixtures (no 2); FRENCH P. A.: Kinds and persons (no 2); TODD G. F.: Art and the concept of art (no 2); OBSTFELD K.: The conflict between intentionality and inner observation (no 2); MULLIGAN K., SIMONS P., SMITH B.: Truth-makers (no 3); HANNA R.: The relation of form and stuff in Husserl's grammar of pure logic (no 3); LEVIN M.: Why we believe in other minds (no 3); MOSER P. K.: Types tokens and propositions: Quine's alternative to propositions (no 3); FERREJOHN M. T.: Socratic virtue as the parts of itself (no 3); HOFFMAN R.: Intention, double effect and single results (no 3); BIDERMAN S., KASHER A.: Religious concepts of punishment and reward (no 4); HORGAN T.: Functionalism, qualia and the inverted spectrum (no 4); GARVER E.: Aristotle's genealogy of morals (no 4); OVERVOLD M. C.: Morality, self-interest and reasons for being moral (no 4); FRANKLIN J.: Natural sciences as textual interpretation: the hermeneutics of the natural sign (no 4); WILSON D. C.: Functionalism and moral personhood: one view considered (no 4); HORN W.: A new proof for the physical world (no 4).

V

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica, 75: 1983 nos 1—4. DE CAPITANI F.: Studi su sant'Ambrogio e i manichei (no 1); PESSINA A.: „Force” e „coutume”. Note sul tema della „Ragion di stato” nella prima metà del secolo XVII (no 1); BABOLIN A.: Scienza e credenza religiosa nel Platonici di Cambridge (no 1); CANGIOTTI M.: Diritto naturale e dignità dell'uomo in Ernst Bloch (no 1); GIACCONI A.: La presenza di Heidegger nelle riviste italiane (1976—1980) (no 1); FABRO C.: Problematica del tomismo di scuola (no 2); COSENZA P.: La „consequenzia” nelle *Regulae* di Descartes (no 2); PROIETTI O.: Sul problema di un assioma inutile in Spinoza (no 2); GALEAZZI U.: Kant e Husserl nei primi lavori filosofici di Adorno (1924—1930) (no 2); GATTI M. L.: Sulla teoria plotiniana del numero e suoi rapporti con alcuni aspetti della problematica delle „dottrine non scritte” di Platone (no 3); MICCOLI P.: La filosofia della storia nel pensiero di Kant (no 3); SAVIGNANO A.: La filosofia di J. Ortega y Gasset (no 3); RIVA F.: L'analogia occultata. A proposito del discorso ontologico di Gabriel Marcel (no 3); NEBULONI R.: Realtà multiple e simbolisme in Alfred Schutz (no 3); CORTESE A.: Kierkegaard oggi (no 3); PENATI A.: L'influenza del sistema caldaico sul pensiero teologico dell'imperatore Giuliano (no 4); BOTTURI F.: Strutturalismo e sapere storico (no 4); GELDSETZER L.: Che cose l'ermeneutica? (no 4); MANGIAGALLI M.: Intellettuali e guida della società politica. Un saggio di Edith Stein (no 4); STEIN E.: L'intelletto e gli intellettuali (no 4); MELCHIORE V.: Prospettive del Novecento (no 4); FERRANTI P., DE LIERA L.: La fortuna di Donoso Cortés in Italia (no 4).

Zapiski bibliograficzne

(Bibliographical notes)

za rok 1984/1985 oraz uzupełnienia z lat poprzednich

Zestawił W. Mincer

a) Prace opublikowane w Polsce (Polish publications)

Filozofia w ogóle (Philosophy in general)

Boltuć P.: Mistyk i praxis. [Symposium na temat „Hegel: Filozofia dziejów, wolności i metody”]. — *Colloquia Commun.* 1985 nr 1 s. 199—211.

Bronk A.: XVII Światowy Kongres Filozoficzny w Montrealu. — *Ruch Filoz.* 1984 nr 2/3 s. 179—185.

Cauchy V.: Some remarks on the role of world philosophy and the aims of F. I. S. P. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 493—496.

Marias J.: Filozofia a chrześcijaństwo. *Tł.* — *Znak* 1984 nr 8/9 s. 1048—1076.

Przełęcki M.: O platońskiej koncepcji filozofii. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 11—19. Sum.

Walendowska M.: Eklektycy i inni... Filozofia i socjologia. — *Prz. Powsz.* 1985 nr 4 s. 117—123.

XVII World Congress of Philosophy [Materiały]. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 675—694.

Teksty źródłowe i ich przekłady (Sources and their translations)

Diderot D.: Apologia Raynala. Oprac. M. Skrzypek. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 3—28.

Heidegger M.: Elementy egzystencjalnej analityki jestestwa. *Tł.* — *Stud. Filoz.* 1984 nr 9 s. 89—121.

Husserl E.: Kryzys kultury europejskiej i filozofia. *Tł. Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 315—353.

Lukács G.: Wprowadzenie do ontologii bytu społecznego. Cz. 3. Wwa PWN 1985 s. 595. *Bibl. Klasyków Filozofii.* 540 zł.

Metafizyczne ujęcia jedności. Platon, Tomasz z Akwinu, Giovanni Pico della Mirandola, Arystoteles. T. 1—2. Wwa ATK 1985 s. 218, 237. *Opera Philos. Medii Aevi. Textus et Studia* t. 6 fasc. 1, 2.

Petrażycki L.: O nauce, prawie i moralności. Pisma wybrane. Wwa PWN 1985 s. 595.

Teilhard de Chardin P.: Pisma. T. 2. Wwa „Pax” 1985 s. 349, 420 zł.

Theodoricus de Magdeburg.: Quaestiones super „*De substantia orbis*”. Ein averroistischer Text aus dem 14 Jh. Hrsg. Z. Kuksewicz. Wrocław „Ossolineum” 1985 s. XXXIII, 83, 155 zł.

Tomasz z Akwinu, św.: Dzieła wybrane. *Tł.* i opr. J. Salij. Poznań „W drodze” 1984 s. 366, 850 zł.

Historia filozofii (History of philosophy)

Bloch G. B.: Pozycja naturalna człowieka według Dunsza Szkota i Teilharda de Chardin. — *Stud. Franciszk.* 1984 t. 1 s. 163—177.

Bukowski J.: Od fenomenologii ducha do fenomenologii nienawiści. [Hegel — Sartre]. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 95—112. Rés.

Czarnawska M.: Rozwój myśli greckiej jako droga ku platońskiej idei. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 53—62. Sum.

Domański J.: The value and universal nature of polish medieval thought. Tł. — *Dial. and Hum.* 1984 nr 4 s. 625—642.

Folaron S.: Renesansowa filozofia pracy. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 1 s. 77—90.

Galarowicz J.: Wokół sporu Ingardena z Husserlem. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 61—75. Sum.

Jędraszewski M.: Na drogach wolności: Kartezjusz, Sartre, Lévinas. — *Prz. Powsz.* 1985 nr 4 s. 9—27. Rés.

Kristeller P. O.: Humanizm i filozofia. Cztery studia. Przeł. z ang. G. Błachowicz, M. Szymańska, z wł. i red. L. Szczucki. Wwa IFiS PAN 1985 s. 189. Renesans i Reformacja. Studia z Hist. Filoz. i Idei, t. 1.

Kuksewicz Z.: The concept of man in medieval philosophy in Poland. Tł. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 613—624.

Kuksewicz Z.: Un texte intermediaire entre Taddeo de Parme et Jean de Jandun? — *Mediaev. Philos. Pol.* 1984 t. 27 s. 25—63.

Kustrzeba I., Leszczyński A. C.: Idea materializmu w dawniejszej i współczesnej filozofii. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 9 s. 209—211.

Markiewicz B.: „Myślenie i działanie”, „możliwe i rzeczywiste” czyli o filozofii zjednoczenia. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 47—59.

Markiewicz B.: Omówienie wyników ekspertyzy rękopisu „Eine Ethik”. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 184—186.

Markowski M.: Buridans Metaphysikkommentare in ihrer handschriftlichen Überlieferungen in den Bibliotheken in Darmstadt, Erfurt, München und Wien. — *Mediaev. Philos. Pol.* 1984 t. 27 s. 73—88.

Markowski M.: Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem latinum quae in bibliothecis Wienae asservantur. Wrocław „Ossolineum” 1985 s. 365. IFiS PAN. 425 zł.

Markowski M.: Die Rezeption Johannes Buridans Kommentars zur „Nikomachischen Ethik” der Aristoteles an den mitteleuropäischen Universitäten... — *Mediaev. Philos. Pol.* 1984 t. 27 s. 89—131.

Panasiuk R.: Człowiek, czas, historia.

(Hegel Kojève'a). — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 87—94. Zsfg.

Pluskiewicz E.: Mesjanizm w myśli polskiej pierwszej połowy XX wieku. — *Zesz. Nauk. PŚL Nauki Społ.* 1983 z. 40 s. 107—115. Sum.

Rogalski A.: Ku światłu. Wybór szkiców, studiów, esejów literackich. Wwa „Pax” 1985 s. 451. 400 zł.

Sarnowski S.: Świadomość i czas. O początkach filozofii współczesnej. Wwa PWN 1985 s. 260. 240 zł.

Schrade U.: Dwa pojęcia humanizmu. Tł. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29: 1983 s. 239—266. Zsfg.

Sosenko K.: Prekursorzy marksistowskiego egalitaryzmu. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 73—91. Sum.

Szlachcic K.: Dwa stanowiska w sporze o aktualność filozofii Hegla. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 177—190. Sum.

Vitali M. C., Kuksewicz Z.: Note sur les deux rédactions des „*Quaestiones de anima*” de Jean de Jandun. I. — *Mediaev. Philos. Pol.* 1984 t. 27 s. 3—24.

Z zagadnień hermeneutyki i moralności. Red. J. Ożarowski. Wwa Uniw. Warsz. 1985 s. 152. 128 zł.

Zachariasz A. L.: Pojęcie ducha obiektywnego w filozofii W. Diltheya na tle myśli G. W. F. Hegla, H. Rickerta i N. Hartmanna. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 29—46. Sum.

Współczesne kierunki filozoficzne (Contemporary philosophical trends)

Czajka A.: Współczesna myśl filozoficzna, antropologia filozoficzna, Bloch. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 77—103. Sum.

Dolgov K.: Dialektyka i scholastyka. Analiza krytyczna filozofii neotomizmu. Z ros. tł. K. N. Sakowicz. Wwa PWN 1985 s. 226. 140 zł.

Lebiedziński W.: Tischnerowska metoda krytyki marksizmu. — *Nowe Drogi* 1985 nr 6 s. 139—149.

Lukács J.: Wymiary odpowiedzialności. [Dialog między marksistami i wierzącymi] Tł. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 3 s. 8—15.

Plużański T.: Dialog urzeczywistniany. Od Mouniera do Jana Pawła II. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 3 s. 33—48.

Rahner K.: Rozmowy na gruncie realnego humanizmu. Tł. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 3 s. 16—24.

Skubis W.: Subiektywno-idealistyczna interpretacja marksizmu w ujęciu Leszka Kołakowskiego. — *Zesz. Nauk. WAP* 1984 nr 120 s. 81—96.

Monografie o filozofach
i pisarzach filozofujących
(Monographs on philosophers)

Kalbarczyk D.: Rozmowa z legendą. O Edwardzie Abramowskim. — *Znak* 1984 nr 10 s. 1310—1333.

Krzyżanowski L.: Maxa Adlera koncepcja dialektyki. — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 43—51.

Bańka J.: Intuicjonizm Henryka Bergsona. Katowice UŚI 1985 s. 142. *Prace Nauk. UŚI, w Katowicach*, nr 706. 192 zł.

Waszkinel R.: Źródła Bergsona teorii trwania a psychologia i spirytualizm. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 133—157. Rés.

Hochfeldowa A.: Wczesne polskie przekłady Berkeleya. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 265—277. Sum.

Gumański L.: Tadeusz Czeżowski: an advocate of scientific philosophy. Tł. z pol. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 657—664.

Lubnicki N.: Tadeusz Czeżowski: his life and work. Tł. z pol. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 643—655.

[Sesja naukowa poświęcona pamięci Profesora Izydory Dąbrowskiej]. — *Ruch. Filoz.* 1984 nr 4 s. 303—347.

Magala S.: Historia niedokończona [Foucault]. — *Pis. Lit.-Artyst.* 1985 nr 1 s. 179—183.

Tuszyńska K.: Kilka uwag o filozoficznej myśli Gorgiasza w Enkomiaston Helenes. — *Symb. Philol. Posn.* 1983 vol. 6 s. 33—37. Summ.

Tajemnica człowieka. Wokół osoby i myśli ks. Wincentego Granata. Red. Cz. Bartnik et al. Lublin TN KUL 1985 s. 536. 500 zł.

Demiński B.: Humanizm w filozofii M. Heideggera. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 105—114. Sum.

Życiński J.: Metodyka głaskania bestii. [Postawa Heideggera wobec hitleryzmu]. — *Tyg. Powsz.* 1985 nr 30 s. 3.

Masłowski A.: Światopogląd a filozofia w koncepcji Sergiusza Hessena. — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 53—66. Zsfg.

Filozofia i myśl społeczna Jana Pawła II. Wstęp J. Keller. Wwa PWN 1983 s. 246. IFiS PAN, 200 zł.

Piecuch Cz.: O stosunku nauki i filozofii w myśli Karla Jaspersa. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 123—135. Sum.

Marciszuk P.: Nowa gnoza Arthura Koestlera. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 159—202. Sum.

Mejbaum W., Żukrowska A.: Literat cywilizowanego świata. Leszek Kołakowski a kryzys myśli mieszczańskiej. Wwa „Książka i Wiedza” 1985 s. 235. 200 zł.

Jadczak R.: Stosunek Tadeusza Kotarbińskiego do niektórych współczesnych mu kierunków w filozofii polskiej. — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 3—24. Zsfg.

Jędraszewski M.: Emmanuela Lévinasa filozofia Drugiego. — *Prz. Powsz.* 1984 nr 12 s. 362—374. Rés.

Skarga B.: Emmanuel Lévinas: kultura immanencji. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 9 s. 137—151. Sum.

Symotiuk S.: Jakub Litwin (1929—1984). — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 193—196.

Szewczyk K.: Duch ludzki, kultura i cywilizacja w ujęciu Konrada Lorenza. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 83—95. Sum.

Jasiński B.: Lukács. Wwa „Wiedza Powsz.” 1985 s. 309. Myśli i Ludzie. 110 zł.

Mendelski T.: Lukács przełomu lat czterdziestych i pięćdziesiątych. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 2 s. 78—99.

Heller M.: Mechanistyczna krytyka mechaniki. [Poglądy E. Macha.] — *Prz. Powsz.* 1985 nr 2 s. 222—230. Rés.

Jędraszewski M.: Nicolas Malebranche. — *W Drodze* 1985 nr 3 s. 76—87.

Chrobak T.: Wieloaspektowość racjonalizmu Karola Marksa. — *Rocz. Nauk.-Dydak. WSP Rzesz. Filoz. Socjol.* 1984 z. 4 s. 31—45.

Jadczak R.: Karol Marks o filozofii i jej funkcjach. Na podstawie wczesnych prac Marksa. Autoref. — *Ruch. Filoz.* 1984 nr 4 s. 356—359.

Pawłowski W.: Michel de Montaigne — wyznanie. Esej o kondycji eseisty. — *Więź* 1984 nr 10 s. 46—63.

Bukowski K.: Filozof osoby i miłości — Maurice Nédoncelle 1905—1976. — *Znak* 1984 nr 11/12 s. 1589—1601.

Pietrzak J.: Młodość Fryderyka Nietzschego (1844—1869). Autoref. — *Ruch. Filoz.* 1984 nr 2/3 s. 199—203.

Boltuś P.: Parmenides jako wprowadzenie do platońskiej dialektyki. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 21—36. Sum.

Darowski R.: Koleje życia i działalność filozoficzna Aleksandra Podlesieckiego (1683—1762). — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 3—20. Rés.

Błaszke M.: Człowiek a historia w filozofii Jana Jakuba Rousseau. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 59—85. Rés.

Filek J.: Koncepcja stanu natury J. J. Rousseau jako ujawnienie sprzeczności ludzkiej egzystencji. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 51—71. Sum.

Fryckowski E.: Poglądy społeczno-filozoficzne Jana Śniadeckiego. Bydgoszcz „Pomorze” 1985 s. 185, 180 zł.

Wolniewicz B.: Wspomnienie o Suszce. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 179—183.

Radziwolski Z.: Filozofia Teilharda i jej recepcja w Polsce. — *Stud. Śl.* 1984 t. 43 s. 361—376. Sum.

Świeżawski S.: On some distortions of Thomas Aquinas ideas in tomist tradition. Tł. z pol. — *Dial. and Hum.* 1984 nr 4 s. 599—612.

Weisheipl J. A.: Tomasz z Akwinu. Życie, myśli, dzieło. Tł. z ang. Cz. Wesołowski. Poznań „W Drodze” 1985 s. 519, 650 zł.

Walendowska M.: Polemista i tropiciel Boga. (O Bronisławie Trentowskim). — *Prz. Powsz.* 1985 nr 2 s. 208—221. Rés.

Domański J.: Platon Witwickiego. Uwagi o przekładzie. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 3—10. Sum.

Ontologia i metafizyka (Ontology. Metaphysics)

Augustynek Z.: Wersje materializmu. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 3—10. Sum.

Krapiec M. A.: Język i świat realny. Lublin KUL 1985 s. 368, 400 zł.

Krapiec M. A.: On the realism of metaphysics. Tł. z pol. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 585—597.

Maryniarczyk A.: Metoda separacji a metafizyka. Związek formowania pojęć bytu z determinacją przedmiotu metafizyki. Lublin KUL 1985 s. 264, 500 zł.

Mering W.: Problem pochodzenia duszy ludzkiej we współczesnej polskiej myśli tomistycznej. — *Stud. Pelp.* 1983 t. 14 s. 127—147. Zsfg.

Nieznański E.: Analiza logiczna pewnych argumentów filozoficznych opartych na Leibniza zasadzie dostatecznej bytu. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 11—19. Sum.

Plużański T.: Byt i powinność u Hegla, Marksa i Lukácsa. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 2 s. 100—115.

Żelazny M.: Metafizyka czasu i wieczności w pismach teologiczno-etycznych Immanuela Kanta. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 37—53. Sum.

Żelazny M.: Metafizyka muzyki w filozofii Schopenhauera. — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 157—167. Zsfg.

Teoria poznania (Epistemology)

Chmielecki A.: Teoria wiedzy Stanisława Brzozowskiego. Wwa PWN 1984 s. 175. IFiS PAN, 200 zł.

Jadacki J. J.: O co chodzi w tzw. sporze o powszechniki? — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 63—70. Sum.

Jadacki J. J.: Spór o granice poznania.

Prolegomena do epistemologii. Wwa PWN 1985 s. 219. 180 zł.

Kopania J.: Proces myślenia a zagadnienie jasności i wyrażności w systemie Descartes'a. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 21—36. Sum.

Mejbaum W.: Główne idee marksistowskiej teorii poznania. Cz. 2—3. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 1 s. 133—147, nr 2 s. 130—143.

Promieńska H.: O skandalach w filozofii i kondycji epistemicznej człowieka nie tylko współczesnego. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 89—104. Sum.

Squadrito K.: Innate ideas, blank tablets and ideologies of oppression. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 537—545.

Święcicka K.: Teoria „wczucia” u T. Lipsa. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 113—131. Zsfg.

Wiśniewski A.: Skrajny empiryzm — próba krytyki pewnej koncepcji Kazimierza Ajdukiewicza. Autoref. — *Ruch Filoz.* 1984 nr 2/3 s. 197—198.

Ziółkowski A. M.: O pewnym stanowisku w filozofii. [Relatywizm teoriopoznawczy]. — *Prz. Powsz.* 1985 nr 2 s. 231—243. Rés.

Filozofia języka (Philosophy of language)

Gawroński A.: Dlaczego Platon wykluczył poetów z „Państwa”? U źródeł współczesnych badań nad językiem. Kraków „Znak” 1984 s. 333. Bibl. „Więzi” t. 50. 350 zł.

Krapiec M. A.: Język i świat realny. Lublin KUL 1985 s. 368. 400 zł.

Lisak A.: Funkcje języka w metodzie fenomenologicznej Edmunda Husserla. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 55—67. Sum.

Historia i filozofia nauki (History and philosophy of science)

Uwaga: zob. też: Logika i metodologia)

Airaksinen T.: The epistemological relevance of social power. — *Dial. and Hum.* 1984 no 4 s. 575—583.

Czerniak S.: Między filozofią a socjologią. Klasyczne i postklasyczne koncepcje socjologii wiedzy. — *Kult. i Społ.* 1985 nr 1 s. 75—94.

Granger G. G.: Czy można ustalić granice poznania naukowego? Tł. z fr. — *Zag. Naukozn.* 1984 z. 4 s. 627—636.

Heller M.: Mechanistyczna reforma nauki i społeczeństwa. — *Prz. Powsz.* 1985 nr 1 s. 32—40. Rés.

Hollender H., Olszewski E.: O powstawaniu terminu i kształtowaniu się pojęcia rewolucji naukowej. — *Zag. Naukozn.* 1984 z. 4 s. 581—589. Sum.

Jodkowski K.: Teza o niewspółmierności w ujęciu Thomasa S. Kuhna i Paula W. Feyerabenda. UMCS Lublin 1984 s. 105. 100 zł.

Kuhn Th. S.: Dwa bieguny. Tradycja i nowatorstwo w badaniach naukowych. Przeł. S. Amsterdamski. Wwa PIW 1985 s. 516. Bibl. Myśli Współcz. 280 zł.

Madejski P.: Antynomie pojęć ogólnych w poznaniu potocznym i jej zniesienie w dyskursie naukowym. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 37—50. Sum.

Marczuk S.: Jak badać wartości w naukach społecznych? (Wokół koncepcji Gerharda Kloski) [oraz] Bibliografia prac... — *Rocz. Nauk.-Dydak. WSP Rzesz. Filoz. Socjol.* 1984 z. 4 s. 47—83.

Massonius M.: Wiara w nauce. Oprac. A. Hochfeldowa. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 279—313. Sum.

Miller D.: Naukoznawstwo dyscyplin stosowanych — tradycja, badania, wyniki. — *Zag. Naukozn.* 1984 z. 4 s. 678—684.

Pałubicka A.: Przedteoretyczne postaci historyzmu. Wwa PWN 1984 s. 146. PAN Oddz. w Poznaniu. Metodologia Nauk t. 26. 180 zł.

Popper K. R.: Epistemologia bez podmiotu poznającego. Tł. — *Lit. na Świecie* 1984 nr 12 s. 356—402.

Sztompka P.: R. K. Mertona konstruktywna destrukcja socjologii wiedzy. — *Kult. i Społ.* 1985 nr 1 s. 45—57.

Zahar E.: Logika odkrycia czy psychologia inwencji? Tł. z ang. — *Zag. Naukozn.* 1984 z. 4 s. 611—626.

Logika i metodologia. Semiotyka (Logic. Methodology. Semiotics)

Grodziński E.: Tadeusza Kotarbińskiego

go walka z hipostazami. — *Stud. Filoz* 1984 nr 7 s. 79—93. Sum.

Gumański L.: Logika modalna. — *Ruch. Filoz.* 1984 nr 2/3 s. 163—177.

Kaluszyńska E., Mejbaum W.: Uzasadnianie jako dialog. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 29—36.

Kulczycki J.: Metodologiczne problemy badań nad rozumieniem tekstów naukowych. — *Dydak. Szk. Wyż.* 1985 nr 1 s. 79—92.

Moese H.: Historia logiki w podręczniku Czeżowskiego i w nowszych jej zarysach. Autoref. — *Ruch Filoz.* 1984 nr 4 s. 349—355.

Motycka A.: Struktury faktu a struktury zdania w ujęciu Bertranda Russella. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 1 s. 64—76.

Nowaczyk A.: Logiczne podstawy nauk ścisłych. Wwa IFiS PAN 1985 s. 189.

Pańniczek J.: O przedmiotach sprzecznych. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 51—57.

Routley R.: Research in logic in Australia, New Zealand and Oceania: its brief history and its present state. — *Ruch Filoz.* 1984 nr 2/3 s. 127—162.

Ryk L.: Dyskusje wokół pojęcia modelu w filozofii radzieckiej lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 139—150.

Suchoń W.: Sylogistyka a nazwy puste. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 69—88.

Sztumski J.: Rygoryzm a anarchizm metodologiczny. Autoref. — *Ruch Filoz.* 1984 nr 4 s. 359—361.

Wesoły M.: Zur semantischen Interpretation der Aristotelischen Kategorien. — *Symb. Philol. Posn.* 1983 vol. 6 s. 57—72. Sum.

Wójcicki R.: Romana Suszki semantyczna sytuacyjna. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 3—19. Sum.

Woleński J.: Konceptje semiotyczne Kazimierza Ajdukiewicza. Autoref. — *Ruch Filoz.* 1984 nr 2/3 s. 195—197.

Z ogólnej metodologii nauk. Red. M. Bombik. Wwa ATK 1985 s. 314. Miscellanea Logica, 2.

Psychologia (Psychology)

Czapiński J.: Wartościowanie — zjawisko inklinacji pozytywnej. (O naturze optymizmu). Wrocław „Ossolineum” 1985 s. 308. Monogr. Psychol., 48. 180 zł.

Jadczak R.: O przedmiocie psychologii moralności. Autoref. — *Ruch Filoz.* 1984 nr 2/3 s. 203—206.

Oberhammer G.: Struktura medytacji w jodze z powściągnięciem (zjawisk psychicznych). — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 181—200.

Porawski R.: Zarys charakterologii w „Retoryce” Arystotelesa. — *Meander* 1985 nr 1/2 s. 41—51. Argum.

Stemplewska K.: Egocentryzm poznawczy w świetle psychologicznego modelu reprezentacji. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 109—123. Sum.

Strelau J.: Temperament, osobowość, działanie. Wwa PWN 1985 s. 526. 450 zł.

Tokarz A.: Rola motywacji poznawczej w aktywności twórczej. Wrocław „Ossolineum” 1985 s. 197. Monogr. Psychol., 49. 130 zł.

Węgrzecka M.: Poznawcze właściwości uczuć wyższych. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 17—30. Sum.

Węgrzecki A.: Pośrednie sposoby poznawania drugiego człowieka. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 5—16. Sum.

Antropologia filozoficzna (Philosophical anthropology)

Bąk F.: Na tropach człowieka eutyfronicznego. — *Zesz. Nauk. PŚl. Nauki Społ.* 1983 z. 40 s. 21—34. Sum.

Bańka J.: Pojęcia filozofii człowieka implikowane przez naukę i technikę. — *Zesz. Nauk. PŚl. Nauki Społ.* 1983 z. 40 s. 5—20. Sum.

Cichoń W.: Filozofia człowieka a wychowanie. — *Zesz. Nauk. UJ Pr. Pedag.* 1985 z. 2 s. 9—21. Zsfg.

Gogacz M.: Człowiek i jego relacje. (Materiały do filozofii człowieka). Wwa ATK 1985 s. 200.

Grajkowska W.: Człowiek — współtwórca element wszechświata. [Poglądy

Platona]. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 37—51. Sum.

Kijowski R.: Problematyka człowieka w ujęciu Nicolai Hartmanna i Martina Heideggera. (Próba porównania). — *Stud. Teol. Hist. Śl. Opol.* 1983 t. 10 s. 97—116.

Murawski K.: Pojęcie osoby ludzkiej w poglądach Antoniego Kępińskiego. — *Arch. Hist. Filoz. Myśli Społ.* 29:1983 s. 203—217. Sum.

Stolarczyk E. Z.: Zagadnienia granicy w filozofii Hegla jako główny problem osobowości. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 71—81. Sum.

Szyszkowska M.: Twórcze niepokoje codzienności. Kielce Wydaw. Łódzkie 1985 s. 236. 90 zł.

Tajemnica człowieka. Wokół osoby i myśli ks. Wincentego Granata. Red. Cz. Bartnik et al. Lublin TN KUL 1985 s. 536. 500 zł.

Wolicki M.: Przyczyny i skutki pustki egzystencjalnej w ujęciu Viktora Emila Frankla. — *W Drodze* 1985 nr 3 s. 70—75.

Wieczorek K.: Zarys antropologii filozoficznej José Ortegi y Gasset. — *Pr. Nauk Społ. UŚl.* 1984 t. 14 s. 85—101. Sum.

Z problemów filozofii człowieka. Red. E. Tchórzewska. Wwa SGGW Inst. Nauk Społ. 1983 s. 152. 150 zł.

Aksjologia (Axiology)

Dąbrowski S.: Czesława Znamierowskiego rozważania o ocenie. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 59—78. Sum.

Gryko Cz.: Aksjologiczne zróżnicowanie przestrzeni społecznej. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 9 s. 153—164. Sum.

Marczuk S.: Wybrane problemy filozofii wartości. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 135—152. Sum.

Porębski Cz.: O fenomenologicznej teorii wartości Romana Ingardena. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 137—148. Sum.

Rudzki J.: Filozofia wartości Floriana Znanieckiego (w stulecie urodzin 1882—1982). — *Zesz. Nauk. PŚL Nauki Społ.* 1983 z. 40 s. 117—131. Sum.

Etyka i teoria postępowania
(Ethics)

Bukowski J.: Dobro i zło a moralność w etyce Kanta i Schelera. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 93—112. Sum.

Bukowski J.: O zaufaniu. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 119—133. Sum.

Jaroń J.: Myśl etyczna w ZSRR w latach 1957—1983. — *Zesz. Nauk. WAP* 1984 nr 120 s. 97—111.

Katafias S.: Samobójstwo. Cz. 1 — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 25—41. Zsf.

Kosmol P.: Problem „etycznego minimum”. — *Stud. Teol. Hist. Śl. Opol.* 1983 t. 10 s. 117—126.

Lazari-Pawlowska I.: Trzy pojęcia tolerancji. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 105—118. Sum.

Mikulski A.: On Tadeusz Czeżowski ethical intuitionism. Tł. z pol. — *Dial. and Hum.* 1984 nr 4 s. 665—674.

Nédoncelle M.: Istota miłości. Fragm. książki... Tł. z fr. — *Znak* 1984 nr 11/12 s. 1601—1621.

Olejnik S.: W kręgu moralności chrześcijańskiej. Wwa ODiSS 1985 s. 411. 550 zł.

Panufnik M.: Dialog na temat wolności. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 9 s. 181—186.

Rutkowski M.: Nieposłuszeństwo usprawiedliwione. — *Prz. Powsz.* 1985 nr 4 s. 34—45. Rés.

Salij J.: Dylematy moralne naszych czasów. — *W Drodze* 1985 nr 2 s. 51—54.

Tarnowski K.: Zło: to co nieusprawiedliwione. — *W Drodze* 1985 nr 2 s. 37—49.

Tymieniecka A. T.: Pochwała życia. Tł. z ang. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 9 s. 123—136.

Wantuła H.: Godność — wartość etyczna i prakseologiczna. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 197 s. 27—34. Sum.

Wiśniewski R.: Jak jest możliwa etyka niezależna? — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 113—125. Zsf.

Zgoda Z.: Refleksje etyczne Władysława Witwickiego (1878—1948). — *Zesz.*

Nauk. ATR Bydg. Nauki Społ. 1984 z. 17 s. 35—47. Sum.

Estetyka i filozofia sztuki
(Aesthetics, Philosophy of art)

Aesthetics at the Jagellonian University of Cracov. Transl. from Pol. Cracov UJ 1985 s. 24.

The **Eidos** of art. 2nd International Conference on Aesthetics, P. 2, Kraków UJ Inst. Filoz. 1985 s. 62.

Ethos sztuki. Materiały z Ogólnopolskiej Sesji Estetycznej, Mogilany, maj 1983. Red. M. Gołaszewska. Wwa PWN 1985 s. 289. 200 zł.

Karkowski Cz.: Heglowskie wątki estetyki Lukácsa. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 2 s. 64—77.

Pawłowski T.: Obiektywizm estetyczny. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 11/12 s. 115—124.

Pawłowski T.: Relacjonizm estetyczny. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 8 s. 153—156.

Problemy teorii dzieła filmowego. Red. J. Trzynadłowski. Wrocław Uniw. Wrocław. 1985 s. 184. *Studia Filmozn.* 4. 145 zł.

Styczyński M.: Estetyka Aleksandra Bogdanowa. — *Colloquia Commun.* 1984 nr 5/6 s. 281—296.

Szerszenowicz J.: W stronę antymuzyki czy nowej muzyczności? — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 125—139. Sum.

Zoltai D.: Katharsis i Mimesis. [Poglądy estetyczne G. Lukácsa]. Tł. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 2 s. 39—50.

Filozofia społeczeństw
i nauk społecznych
(Social philosophy, Philosophy of politics)

Bartoszek A.: Przegląd publikacji poświęconych filozofii pracy (1945—1983). — *Colloquia Commun.* 1985 nr 1 s. 175—197.

Buchner W.: Ideał i rzeczywistość w filozofii społecznej Immanuela Kanta. — *Znak* 1984 nr 8/9 s. 1099—1118.

Czajkowska E., Czajkowski W.: Fenomenologia i dialektyka pracy. (Próba zarysu filozofii Jana Szewczyka). — *Colloquia Commun.* 1985 nr 1 s. 69—78.

Dziżyński J.: Idealizm historiozoficzny a problemy rewolucji. [o G. Lukácsu]. — *Człow. i Światop.* 1985 nr 2 s. 116—129.

Jednostka — społeczeństwo — państwo. Z filozoficznej refleksji nad zagadnieniem władzy. Red. B. Andrzejewski. Poznań UAM 1985 s. 144. *Filozofia i Logika*, 39. 130 zł.

Kozielecki J.: Widmo Armagedona. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 95—107. Sum.

Magala S.: Kolonizacja życia codziennego. (Jürgen Habermas i konieczność historyczna). — *Stud. Filoz.* 1984 nr 7 s. 141—151. Sum.

Paradowska W., Paradowski R.: Filozoficzne i ideologiczne aspekty pojęcia pracy. — *Colloquia Commun.* 1985 nr 1 s. 141—148.

Pawlak J.: Plechanow i Bernstein a problem interpretacji materializmu historycznego. — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 67—95. Zsfg.

Szewczyk J.: Filozofia pracy klasy robotniczej. — *Colloquia Commun.* 1985 nr 1 s. 37—49.

Tyburski W.: Eugeniusz Lipnicki wobec problemu państwa i narodu w niemieckiej filozofii pesymizmu. — *Acta UNC Filoz.* 1984 z. 8 s. 97—112. Zsfg.

Prakseologia
(Praxiology)

Pszczolowski T.: Teorie organizacji Tadeusza Kotarbińskiego. — *Prz. Org.* 1985 nr 3 s. 1—3.

Zgoda L.: Metaprakseologia Tadeusza Kotarbińskiego. — *Zesz. Nauk. AE Krak.* 1984 nr 198 s. 149—165. Sum.

Filozofia przyrody
i nauk przyrodniczych
(Philosophy of nature)

Lugowski W.: Kategoria zmiany jakościowej a biogeneza. Wrocław „Ossolineum” 1985 s. 231. IFiS PAN. 210 zł.

Rok B.: Status kosmologii. — *Stud. Filoz.* 1984 nr 10 s. 107—120. Sum.

Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody. T. 6. Wwa ATK 1984 s. 291.

Filozofia religii
(Philosophy of religion)

Eliade M.: Joga. Nieśmiertelność i wolność. Przeł. B. Baranowski. Wwa PWN 1984 s. 537. 600 zł.

Gogacz M.: Filozoficzne aspekty mistyki. Materiały do filozofii mistyki. Wwa ATK 1985 s. 196.

Kania I.: O pewnej propozycji aksjologicznej Mircei Eliadego. — *Znak* 1984 nr 11/12 s. 1542—1545.

Szarmach M.: Maximos von Tyros über Gottheit und Kultsymbole. — *Symb. Philol. Posn.* 1983 vol. 6 s. 85—92. Summ.

b) Piśmiennictwo obce
(Foreign publications)

Filozofia w ogóle
(Philosophy in general)

Gabel G. U.: Index to theses on German philosophy accepted by the Universities of Great Britain and Ireland 1900—1980. Köln Ed. Gemini 1984 s. 50. 14 DM.

Largeault J.: Principes d'une philosophie réaliste. Paris Klincksieck 1985 s. 271.

Martine B. J.: Individuals and individuality. Albany State Univ. of N. York Press 1984 s. 110. 29,50 dol.

Sachsse H.: Ökologische Philosophie. Natur — Technik — Gesellschaft. Darmstadt Wiss. Buchhandl. 1984 s. IX, 141. 34 DM.

Historia filozofii
(History of philosophy)

Beaufret J.: Notes sur la philosophie en France au XIX siècle. De Main de Biran à Bergson. Paris Vrin 1984 s. 135. 78 ff.

Dal Pra M.: Studi sui pragmatismo italiano. Napoli Bibliopolis 1984 s. 205. Memorie dell'Ist. Ital. per gli Studi Filos. n. 8. 15.000 L.

Goerdts W.: Russische Philosophie. Zugänge und Durchblicke. Freiburg/B. Alber 1984 s. 768. 148 DM.

Goldschmidt V.: Écrits. T. 1. Études de philosophie ancienne. T. 2. Études de

philosophie moderne. Paris Vrin 1984 s. 280, 272. à 126 ff.

Gracia J. J. E.: Introduction to the problem of individuation in the early Middle Ages. München Philosophie Verl. 1984 s. 301. 118 DM.

Preuve et raisons à l'Université de Paris: logique, ontologie et théologie au XIVe siècle. Ed. Z. Kaluza, P. Vignaux. Paris Vrin 1984 s. 310. 171 ff.

Rossi M.: Le origini della filosofia greca. Roma Ed. Riuniti 1984 s. 302. 20.000 L.

Severino E.: La filosofia moderna. Milano Rizzoli 1984 s. 252. 15.000 L.

Vuillemin J.: Nécessité ou contingence. L'aporie de Diodore et les systèmes philosophiques. Paris Ed. de Minuit 1984 s. 448. 140 ff.

Monografie o filozofach
i pisarzach filozofujących
(Monographs on philosophers)

Cranz F. A.: A bibliography of Aristotle editions 1501—1600. 2 ed. with addenda and rev. by Ch. B. Schmitt. Baden-Baden Koerner 1984 s. XXIII, 246. 120 DM.

Malherbe M., Pousseur J. M.: Francis Bacon, science et méthode. Actes du Colloque de Nantes. Paris Vrin 1985 s. 208. 57 ff.

Gregoretto P.: Franz Brentano. Bibliografia completa (1862—1982). Trieste Università 1983 s. 89.

Bonetti P.: Introduzione a Croce. Roma Laterza 1984 s. 230. 12.000 L.

Sturlese L.: Dokumente und Forschungen zu Leben und Werk Dietrichs von Freiberg. Hamburg Meiner 1984 s. X, 187. 98 DM.

Jaki S. L.: Uneasy genius. The life and work of Pierre Duhem. The Hague Nijhoff 1984 s. 480. Arch. of the Hist. of Ideas, 100. 175 fl.

Linares F.: Das politische Denken von David Hume. Hildesheim Olms 1984 s. 125. Stud. u. Mater. z. Gesch. d. Philos., 24. 48 DM.

Wiegerling K.: Husserls Begriff der Potentialität. E. Unters. über Sinn u. Grenze d. transzendentalen Phänomeno-

logie als universaler Methode. Bonn Bouvier 1984 s. 182. 54 DM.

Frankenberger H.: Kant und die Frage nach der göttlichen Allgenugsamkeit. Bern Lang 1984 s. 240. 51 fl.

Emmanuel **Lévinas**. Textes rassemblés par J. Rolland. Paris Verdier 1984 s. 360. 145 ff.

Brown R.: Leibniz. Brighton Harvester Press 1984 s. XV, 223. 22,50 L.

Schutte O.: Beyond nihilism. Nietzsche without masks. Chicago Univ. Press 1984 s. XIII, 233. 22 dol.

Alvin **Plantinga**. Ed. by J. E. Tomberlin, P. van Inwagen. Dordrecht Reidel 1985 s. 428. Profiles, 5. 165 fl.

Primer H. R. A.: Das Problem des Materialismus in der Philosophie Artur Schopenhauers. Bern Lang 1984 s. 123. 26 fs.

Georg **Simmel** und die Moderne. Neue Interpretationen und Materialien. Hrsg. H. J. Dahme u. O. Rammstedt. Frankfurt/M. Suhrkamp 1984 s. 485. 24 DM.

Ontologia i metafizyka
(Ontology. Metaphysics)

Mukhopadhyay P. K.: Indian realism. A rigorous descriptive metaphysics. Calcutta, India K.P. Bagchi 1984 s. 380.

Russell J. J.: Analysis and dialectic. Studies in the logic of foundation problems. The Hague Nijhoff 1984 s. 484. 170 fl.

Teoria poznania
(Epistemology)

Aquila R. E.: Representational mind. A study of Kant's theory of knowledge. Bloomington Indiana Univ. Press 1984 s. XIV, 206. 22,50 dol.

Borioni M.: La gnoseologia di George E. Moore. Un esame della letteratura critica (1942—1982). Roma Ed. dell'Ateneo 1984 s. 322. 25.000 L.

Lempen-Ricci S.: Le sens de l'imagination. Étude comparative sur la structure de l'image et l'acte d'imaginer comme pouvoir de la conscience. Genève Libr. de l'Univ. 1985 s. 287. 69 fs.

Millikan R. G.: Language, truth and

other biological categories. New foundations for realism. Cambridge, Mass. MIT Press 1984 s. 355. 29,95 dol.

Rotenstreich N.: Reflection and action. The Hague Nijhoff 1985 s. VII, 214. Phaenomenologica, 97. 105 fl.

Historia i filozofia nauki
(History and philosophy of science)

Kane J.: Beyond empiricism. Michael Polanyi reconsidered. Bern Lang 1984 s. 263. 51 fs.

Marschner J.: Paul K. Feyerabends Kritik an der empiristischen Wissenschaftstheorie. Wien VWGO 1984 s. VIII, 151. 163 S.

Methodology, metaphysics and the history of science. Ed. R. S. Cohen, M. W. Wartofsky. Dordrecht Reidel 1984 s. X, 373. Boston Stud. in the Philos. of Sc., 84. 160 fl.

La **Nature** de la vérité scientifique. Colloque de l'Académie Internationale des Sciences, 27—30.04.1981. Louvain-la-Neuve CIACO 1985 s. 199.

Rubinstein R. A., Laughlin Ch. D. Jr, McManus J.: Science as cognitive process. Toward an empirical philosophy of science. Philadelphia Univ. Press 1984 s. 208. 19,95 dol.

Scientific rationality. The sociological turn. Ed. J. R. Brown. Dordrecht Reidel 1984 s. 329. The Univ. of Western Ontario Series in Philos. of Sc., 25. 120 fl.

Stenhouse D.: Active philosophy in education and science. London Allen a. Unwin 1985 s. VI, 233.

Torrance Th. F.: Transformation and convergence in the frame of knowledge. Explorations in the interrelations of scientific and theological enterprise. Grand Rapids Eerdmans Publ. Co 1984 s. 355. 24,95 dol.

Logika i metodologia
Semiotyka
(Logic. Methodology. Semiotics)

Creswell M. J.: Structured meanings. The semantics of propositional attitudes. Cambridge, Mass. MIT Press 1985 s. X, 200.

Gregg R. B.: Symbolic inducement and knowing. A study in the foundations of

rhetoric. Columbia Univ. of South Carolina Press 1984 s. XI, 164. 17,95 dol.

Handbook of philosophical logic. Ed. by D. Gabbay, F. Guenther. Vol. 2. Extensions of classical logic. Dordrecht Reidel 1984 s. 1136. Synthese Library, 165. 315 fl.

Hughes G. E., Creswell M. J.: A companion to modal logic. London Methuen 1984 s. XVIII, 203. 13,95 L.

Paulus Venetus: Logica parva. Transl. of the 1472 ed. with an introd. and notes by A. R. Perreiah. München Philosophia Verl. 1984 s. 372. 138 DM.

Platzek E. W.: Klassenlogische Syllogistik. Ein geschlossenes Verbandsystem definierter Klassen. Paderborn Schöningh 1984 s. 351. 48 DM.

Principles of philosophical reasoning. Ed. J. H. Fetzer. Totowa Rowman a. Allanheld 1984 s. 292. 32,95 dol.

Psychologia
(Psychology)

Aschenbach G.: Erklären und Verstehen in der Psychologie. Zur method. Grundlegung e. humanist. Psychologie. Bad Honnef Bock u. Herchen 1984 s. 491. 62 DM.

Huteau M.: Les conceptions cognitives de la personnalité. Paris PUF 1985 s. 333. 150 ff.

Margolis J.: Philosophy of psychology. Englewood Cliffs Prentice-Hall 1984 s. XIV, 107. 10,95 dol.

Antropologia filozoficzna
(Philosophical anthropology)

The **existential** coordinates of the human condition. Poetic — epic — tragic. Ed. A. T. Tymieniecka. Dordrecht Reidel 1984 s. XVII, 571. Analecta Husserliana, 18. 215 fl.

Morel G.: Le signe et le singe. Paris Aubier 1985 s. 400. 145 ff.

Etyka
(Ethics)

Dalcourt G. J.: The methods of ethics. Lanham Univ. Press of America 1984 s. XIV, 239. 22,50 dol.

Justification de l'éthique. XIXe Congrès de l'Association des Sociétés de philosophie de langue française... Bruxelles Éd. de l'Univ. 1984 s. 485. 980 fb.

Lewis H. D.: Freedom and alienation. Edinburgh Scottish Academic Press 1985 s. IX, 162. 10,50 L.

Wong D.: Moral relativity. Berkeley Univ. of California Press 1984 s. XII, 250. 35 dol.

Estetyka
(Aesthetics)

Proceedings of the 8th International Wittgenstein Symposium. Part 1. Aesthetics. Ed. by R. Haller. Dordrecht Reidel 1984 s. 262. 160 fl.

Ziff P.: Antiaesthetics. An appreciation of the cow with the subtle nose. Dordrecht Reidel 1984 s. 164. Synthese Library, 174. 80 fl.

Filozofia państwa i prawa
(Philosophy of state and law)

Fondements d'une théorie de la justice. Essais critiques sur la philosophie politique de John Rawls. Sous la dir. de J. Ladrière, Ph. Van Parijs. Louvain-la-Neuve Inst. Sup. de Philos. 1984 s. X, 275.

Klenner H.: Vom Recht der Natur zur Natur des Rechts. Berlin Akademie-Verl. 1984 s. 234. 19,50 M.

Perelman Ch.: Le raisonnable et le déraisonnable en droit. Audelà du positivisme juridique. Paris L.G.D.J. 1984 s. 203. Bibl. de Philos. du Droit, 29. 135 ff.

Filozofia matematyki
(Philosophy of mathematics)

Heinzmann G.: Entre intuition et analyse. Poincaré et le concept de prédicativité. Paris A. Blanchard 1985 s. 104. 70 ff.

Rheinwald R.: Der Formalismus und seine Grenzen. Untersuchungen zur neuen Philosophie der Mathematik. Königstein/Taunus Hain 1984 s. 204. 78 DM.

Filozofia religii
(Philosophy of religion)

Bourg D.: Transcendance et disco-

urs. Essai sur la nomination paradoxale de Dieu. Paris Cerf 1985 s. 171. 85 ff.

Morin D.: L'athéisme moderne. 1—2. Paris Cerf 1985 s. 134, 148. à 48 ff.

Proceedings of the 8th Wittgenstein

Symposium. Part. 2. Philosophy of religion. Ed. W. L. Gombocz. Dordrecht Reidel 1984 s. 252. 90 fl.

Sutherland S. R.: Faith and ambiguity. London SCM Press 1984 s. XII, 113 5,95 L.

Wiadomości bieżące

WIADOMOŚCI WYDAWNICZE

Publikacje jednostkowe

Człowiek i wartości moralne. Studia z dziejów polskiej niezależnej myśli etycznej (Wyd. Lub., 1986, 30 ark., cena 350 zł). Praca zbiorowa pod redakcją Z. Czarneckiego i S. Soldenhoffa, prezentuje i analizuje poglądy etyczne pozytywistów i innych wybitnych uczonych polskich, m.in. L. Krzywickiego, E. Abramowskiego, T. Kotarbińskiego, W. Tarkiewicza, M. Ossowskiej.

Wojciech Patryas: Uznawanie zdań (PWN, Warszawa 1986, 15 ark., cena 240 zł). Autor traktuje wiedzę jako zbiór zdań uznanych na podstawie metody idealizacji. Polemizuje z poglądami Russella, Ayera, Ryle'a i Hintikka oraz przedstawia własny kompleksowy system pozwalający ustosunkować się do wielu problemów epistemicznych.

Adam Grobler: Problem redukcji a teza o niewspółmierności teorii naukowych (KNF PAN, Ossolineum, Kraków 1986, 5,2 ark., cena 90 zł). Autor uważa, że zagadnienie niewspółmierności na gruncie tzw. lingwistycznego ujęcia teorii naukowych jest źle postawione. Analizuje krytycznie argumenty przeciw tezie o niewspółmierności teorii.

Andrzej Grzegorzczak: Moralitety (PAX, Warszawa 1985, s. 52, cena 200 zł). Wybór esejów filozoficzno-moralnych publikowanych wcześniej na łamach czasopism, a dotyczących głównie kryzysu współczesnych postaw, systemów i światopoglądów. (C. G.)

Piotr Jaroszyński: Metafizyka piękna (Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1986, s. 192, cena 250 zł). Książka jest pierwszą w Polsce próbą opracowania

teorii piękna w ramach klasycznej filozofii bytu, a nie od strony estetycznej. Pierwsza część poświęcona jest naturze piękna, w drugiej omówione jest zagadnienie transcendentalności piękna.

Zapowiedzi Wydawnicze podają, że na 1987 r. przewiduje się wydanie m.in. 1. Stanisława Cieniawa: Humanizacja filozofii (KiW, Warszawa, 17 ark., cena 200 zł), 2. Jerzy Kmita: Aktualność Marksowskiej koncepcji poznania naukowego (KAW, 3 ark., cena 120 zł), 3. Johan Gottfried Herder: Wybór pism (Ossolineum, Wrocław, 31 ark., cena 600 zł), 4. Kai Nielsen: Wprowadzenie do filozofii (KiW, Warszawa, 32 ark., cena 300 zł), 5. Leonid Archangielski: Zarys etyki marksistowsko-leninowskiej (tłum. z ros. K. Morawiec, KiW, Warszawa, 21 ark., cena 300 zł).

Simone Weil: Myśli (PAX, Warszawa 1986, s. 236, cena 210 zł). Z języka francuskiego przełożyła Aleksandra Olędzka-Prybesowa. Książka jest wyborem fragmentów z różnych dzieł przedwcześnie zmarłej S. Weil (1909—1943). Część z nich nie była jeszcze tłumaczona na język polski (C. G.).

Nathan Stemmer: The Roots of Knowledge (St. Martin's Press, New York 1983, s. 300, cena 26,50 dol.) Autor przedstawia własną teorię wyjaśniającą sposób, w jaki subiektywne procesy uczenia się dostarczają podstaw dla obiektywnego systemu poznania. Naprzód rozwija teorię psychologiczną wyjaśniającą nabywanie intial beliefs, a następnie teorię ontologiczną, która tłumaczy ich prąwomocność. Wg autora obie teorie są dobrze potwierdzone przez doświadczenie i pozwalają rozwiązać wiele problemów epistemologicznych postawionych przez Hempla i Goodmana. Teorie te znajdują również zastosowanie w badaniach semantycznych. (C. G.)

S. A. Grave: A History of Philosophy in Australia (Univ. of Queensland Press, Lawrence 1985, s. 252, cena 37,50 dol.). Autor jest byłym profesorem filozofii Uniwersytetu w Adelaide. W swej książce przedstawia powstanie i rozwój tych dociekań filozoficznych, które zrodziły się w Australii. Zajmuje się przede wszystkim systemem powstałym w latach trzydziestych w Sydney, nową teorią umysłu (australijski materializm) pochodzącą z Adelaide oraz historią logiki, filozofii środowiska (environmental philosophy) i teologią filozoficzną. (C. G.).

E. M. Barth, R. T. P. Wiche: Problems, Functions, and Semantic Roles. A Pragmatists' Analysis of Montague Basics (de Gruyter, New York 1986, s. 224, cena 36,75 dol.). E. M. Barth jest profesorem na Uniwersytecie w Groningen, drugi autor to doktorant tej uczelni. Celem książki jest wyjaśnienie sposobu, w jaki teoria języka Richarda Montague rozwiązuje problemy interpretacji zdań. Spis treści: Problems, Suppositiones terminorum and suppositio functionalis. Ontology and Philosopher's English. Functional abstracts. Supply-side and demand-side semantics or Producer and Interpreter and semantic roles. The Interpreter's representational apparatus and Begriffsschrift No 2. Begriffsschrift No 1 and relational-meaning postulates. Improved Theory and Begriffsschrift No 3. Categorical grammars and their uses. Substantive common nouns. Emergence of hidden variables and language of science. Existence, negation, and semantic roles. (C. G.)

The Semiotic Sphere Ed. Thomas A. Sebeok, Jean Umiker-Sebeok (Plenum Publishing Corporation, New York 1986, s. 662, cena 85 dol.). Książka jest zbiorem artykułów prezentujących rozwój i stan obecny badań nad semiotyką w rozmaitych krajach: w Australii, Belgii, Brazylii, Kanadzie, Chile, Danii, Finlandii, Francji, NRD i RFN, Wielkiej Brytanii, Grecji, na Węgrzech, we Włoszech, w Japonii, Holandii, Meksyku, Norwegii, Peru, Portugalii, Rumunii, Hiszpanii Szwecji, Szwajcarii, USA, ZSRR, Wenezueli. Ciekawe, dlaczego wydawcy nie uważali za stosowne zamieścić artykułu o semiotyce w Polsce. (C. G.)

Foundations of Logic and Linguistics. Problems and Their Solutions. Ed. Georg Dorn, Paul Weingartner (Plenum Publishing Corporation, New York 1986, s. 728, cena 95 dol.). Książka zawiera 28 artykułów prezentujących obecne tendencje do łączenia zagadnień logicznych z lingwistycznymi. Znalazły się tu też prace

autorów polskich: A. Wrońskiego, T. Prucnala, I. M. Bocheńskiego, W. Buszkowskiego, E. Orłowskiej, H. Hiża. (C. G.)

Niels Jørgen Green-Pedersen: The Tradition of the Topics in the Middle-Ages (Philosophia Verlag, München 1985, s. 459, cena 158 DM). Pojęcie topos (locus) pochodzące od Arystotelesa i Boecjusza doczekało się w okresie XII—XIV wieku aż 95 komentarzy i wywarło znaczny wpływ na rozwój logiki średniowiecznej. Autor pokazuje, że niektóre loci są schematami wnioskowania (zwłaszcza w ujęciu Arystotelesa), niektóre są syntaktycznymi lub semantycznymi formami wnioskowania nie tylko przynależącymi do semantyki ekstencjonalnej, lecz również intensjonalnej.

Manfred Baum: Deduktion und Beweis in Kants Transzendentalphilosophie. Untersuchungen zur „Kritik der reinen Vernunft“ (Athenäum, Hain Verlag, Königstein 1985, s. 228, cena 78 DM). Autor polemizuje z rozmaitymi interpretatorami Kanta i przedstawia własne rozumienie transcendentnej dedukcji kategorii oraz specyfiki dowodu transcendentnego.

Hans Goetz: Leben ist Denken. Eine Schrift zur Renaissance der Philosophie des deutschen Denkers Constantin Brunner (Athenäum, Hain Verlag, Königstein 1986, s. 208, cena 78 DM). Constantin Brunner urodził się w Altonie w 1862 r. i zmarł w Hadze w 1937 r. Autor wskazuje w szczególności na związki tego filozofa z poglądami Platona, Spinozy, Heideggera i nowszych myślicieli.

Eckhard Nordhofen (Hrsg.): Philosophen des 20. Jahrhunderts in Portraits (Syndikat EVA, Frankfurt a.M. 1985, s. 226, cena 19,80 DM). Wydawca wykłada na Uniwersytecie Frankfurckim, jest też redaktorem „Zeitschrift für Didaktik und Philosophie”. Książka prezentuje następujących filozofów: T. W. Adorno, H. Arendt, E. Bloch, M. Heidegger, M. Horkheimer, K. Jaspers, C. Lévi-Strauss, K. R. Popper, L. Wittgenstein.

Materialističeskaja dialektika w pjati tomach (Izdat. „Misl”, Moskwa 1982, t. 2, s. 285). Jest to drugi tom całości redagowanej przez F. W. Konstantinowa i W. G. Marachowa. Tom nosi tytuł *Subiektywnaja dialektika*. Zespół autorów tomu za punkt wyjścia przyjął obserwację, że czynnik subiektywny odgrywa coraz większą rolę w rozwoju społecznym. Podstawą poznania tego czynnika i jego roli jest marksistowsko-leninowska dia-

lektyka poznania, zwłaszcza poznania naukowego.

Dialektika w naukach o przyrodzie i celoweke (Izdat. „Nauka”, Moskwa 1983, t. I s. 494, t. II s. 413, t. III s. 399, t. IV s. 431). Są to materiały z 3. wszechzwiązkowej konferencji poświęconej stosunkom między filozofią a naukami przyrodniczymi, która odbyła się w Moskwie w dniach 22—24 IV 81. W konferencji brało udział 800 uczonych ZSRR. Tom I: *Dialektika — mirowozrenije i metodologija sowremennogo jestestwoznaniija*, tom II: *Ewolucija materii i jejo strukturalnyje urowni*, tom III: *Edinstwo i mnogoobrazije mira, differencjacija i integracija naučnogo znaniija*, tom IV: *Čeloweke, obščestwo i priroda w wek NTR.*

Publikacje zbiorowe

Writings of Charles S. Peirce. A Chronological Edition. Pracę nad nową edycją pism C. S. Peirce'a zrodził brak zupełnego oraz edytorsko zadowolającego wydania dzieł tego filozofa. Najobszerniejsze dotychczasowe wydanie, *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* opublikowane w latach 1931—35 (tomy I—VI) i w 1958 (tomy VII—VIII), jest pospiesznie opracowanym oraz niepełnym zbiorem prac Peirce'a. Wydane w latach 70-tych *Contributions to „The Nation” i The New Elements of Mathematics* (1976) są specjalistyczną prezentacją zaledwie części dorobku myślowego Peirce'a, choć edytorsko już lepszą. W tych okolicznościach koniecznością stała się nowa edycja pism jednego z największych filozofów Ameryki. Początek prac sięga 1973 r., kiedy to prof. Max Fisch nakreślił *A Plan for a New Edition of the Writings of Charles Peirce*. W 1975 r. Indiana University — Purdue University at Indiana zakupił dwie kopie Harvard Peirce Papers. Dzięki zasiłkowi National Endowment for the Humanities i the National Science Foundation, w 1976 r. zaczął działać Peirce Edition Project na czele z Edwardem C. Moorem (projekt director), Maxem Fishchem (general editor), Christianem Kloeselem (assist. editor) i Lynnem Zieglerem (textual editor). Rozpoczęto porządkowanie blisko 80 tys. stron manuskryptów. Początkowo przewidywano 10 tomów, później 12, 15 — by wreszcie ustalić edycję na 20 tomów. Od 1982 r. ukazały się 3 tomy: Vol. 1 — Pisma z okresu 1857—66, Vol. 2 — 1867—71, Vol. 3 — 1872—78. Obecnie przygotowywany jest do składania Vol. 4 oraz do wydania

Vol. 5 i 7. Cały plan wydawniczy przewiduje oddanie do publikacji wszystkich 20 tomów do 1998—99 r. Po ostatecznym wydaniu 20 tomów planowane jest opublikowanie suplementu w postaci 2 lub 3 tomów zawierających bibliografię. Obecnie w Peirce Edition Project pracuje jako stały siedmioosobowy zespół. W skład Rady Doradczej wchodzi 16 badaczy. Do grupy współpracowników należy ponadto 19 badaczy. Wydawnictwo Indiana University Press pragnie sprzedać 80% nakładu bibliotekom. Cena tomu w granicach 40 dol. (Tomasz Komendziński)

Wydawnictwa ciągle

Biblioteka Klasyków Filozofii redagowana przez PWN zapowiada wydanie w 1987 r. książki Søren Kierkegaard: *Okruchy filozoficzne. Chwila* — w tłumaczeniu K. Toeplitza (ca 27 ark., cena 580 zł).

Seria „Myśli i Ludzie”, wydawana przez Wiedzę Powszechną, ma według planu na 1986 r. objąć następujące pozycje: Ryszard Panasiuk: *Schelling* (12 ark.), Andrzej Nowicki: *Vanini* (10 ark.), Jerzy Szacki: *Znanięcki*.

Analecta Husserliana. W tej serii wydawanej przez firmę D. Reidel, Dordrecht, a redagowanej przez Annę Teresę Tymieniecką, ukazały się w ostatnich latach następujące tomy: XVII. *Phenomenology of Life in a Dialogue Between Chinese and Occidental Philosophy* (1984, s. 378, cena 36,75 Ł), XVIII. *The Existential Coordinates of Human Condition: Poetic-Epic-Tragic. The Literary Genre* (1984, s. 587, cena 54,75 Ł), XIX. *Poetic of the Elements in the Human Condition: The Sea* (1985, s. 532, cena 58,25 Ł), XX. *The Moral Sense in the Communal Significance of Life. Investigations in Phenomenological Praxeologie* (1986, cena 49,95 Ł).

Profiles. W tej serii wydawanej przez firmę D. Reidel, Dordrecht, każdy tom zawiera autoportret napisany przez filozofa, któremu tom został poświęcony. szereg artykułów omawiających jego twórczość oraz jego odpowiedź na krytykę zawartą w tych artykułach. W ciągu ostatnich dwu lat ukazały się tomy: 5. *Alvin Plantinga*. Wydawcy: J. E. Tomberlin oraz P. Van Inwagen (1985, s. 430, cena broszury 18,95 Ł), 6. *Hector-Neri Castañeda*. Wydał J. E. Tomberlin (1986, s. 420, cena 49,95 Ł), 7. *Roderick M. Chisholm*. Wyd. Radu J. Bogdan (1986, s. 250, cena 38,95 Ł).

L. Haaparanta, J. Hintikka (ed.): Frege Synthesized. Essays on the Philosophical and Foundational Work of Gottlob Frege (D. Reidel, Dordrecht 1986, s. 404, cena 45,75 Ł). Ten zbiór artykułów ukazał się w serii „Synthese Library” jako 181 tom. Autorami są: J. Weiner, L. Haaparanta, J. van Heijnoort, H. Sluga, T. G. Ricketts, T. Burge, M. D. Resnik, N. Cocchiarella, R. Brandom, P. Kitcher, G. Currie, A. Moore i A. Rein.

Fred Feldman: Doing The Best We Can. An Essay in Informal Deontic Logic (D. Reidel, Dordrecht 1986, s. 224, cena 31,95 Ł). Jest to 35 tom „Philosophical Studies. Series in Philosophy”. Autor wykłada na Uniwersytecie Massachusetts w Amherst. W swej książce przedstawia analizę pojęcia obowiązku absolutnego i warunkowego w oparciu o pewne pojęcia dobra i możliwości.

György Tamás: The Logic of Categories (D. Reidel, Dordrecht 1986, s. 536, cena 58,25 Ł). Książkę wydał Robert S. Cohen w serii „Boston Studies in the Philosophy of Science” (t. 85). Zadaniem autora — pracuje w Uniwersytecie Eötvös Loránd w Budapeszcie — było zbadanie logicznej korelacji kategorii filozoficznych oraz wypracowanie logiki opartej na wynikach tych badań. Książka ma stworzyć pomost ponad przepaścią jako zarysowała się pomiędzy filozofią a logiką pod wpływem neopozytywizmu. Autor uważa, że absolutny system kategorii jest nieosiągalny, lecz stara się uzyskać system jako najobszerniejszy.

E. Levinas: Collected Philosophical Papers (D. Reidel, Dordrecht 1986, s. 318, cena 36,25 Ł). Książka ukazała się jako setny tom serii „Phenomenologica” i zawiera 11 artykułów napisanych przez Levinasa od 1948 r., a tłumaczonych przez Alphonso Lingis, który poprzedził ją wstępem. Znalazły się tu prace: 1. Reality and Its Shadow, 2. Freedom and Command, 3. The Ego and the Totality, 4. Philosophy and the Idea of Infinity, 5. Phenomenon and Enigma, 6. Meaning and Sense, 7. Language and Proximity, 8. Humanism and An-archy, 9. No Identity, 10. God and Philosophy, 11. Transcendence and Evil.

Peter Bieri (Hrsg.): Analytische Philosophie der Erkenntnis (Hain Verlag, Königstein-Taunus 1986, s. 352, cena 78 DM). Wydawca jest profesorem filozofii na Uniwersytecie w Bielefeld. Książka stanowi 13 tom serii „Philosophie — Analyse und Grundlegung”. Zadaniem wydawcy było przedstawienie anglosa-

skiej filozofii poznania z ostatnich 20 lat. Omówione zostały następujące tematy: 1. Uzasadnienie wiedzy, 2. Formy epistemicznego usprawiedliwienia lub uzasadnienia, 3. Sceptycyzm, 4. Teorie naturalistyczne. Większość zebranych tu tekstów ukazuje się w języku niemieckim po raz pierwszy.

Czasopisma

Studia Filozoficzne. Decyzją Sekretarza Wydziału I Nauk Społecznych PAN, prof. Witolda Hensla, z dniem 26 VI 86 został zwolniony z funkcji redaktora tego miesięcznika prof. Michał Hempoliński. Na jego miejsce wyznaczono doc. Dionizego Tanalskiego (SGPiS, ANS).

Theory and Society. Ten dwumiesięcznik wydawany dotąd przez firmę Elsevier Science Publishers będzie obecnie wydawany przez firmę Martinus Nijhoff Publishers. Cena tomu w prenumeracie wynosi 88 dol. dla instytucji i 31,50 dol. dla osób prywatnych. W 1986 r. ukazał się tom 15.

Argumentation. An International Journal on Reasoning. Nowe czasopismo wydawane przez firmę D. Reidel ma się ukazywać od wiosny 1987 r. Szczególną uwagę ma poświęcać badaniom nad językiem i komunikacją oraz krytyce literackiej, a także problematyce naturalnej i sztucznej inteligencji. W skład Redakcji wchodzi: Jean-Blaise Grize (Neuchâtel, redaktor naczelny), Michał Meyer (Bruksela), Frans van Eemeren (Amsterdam) oraz managing editors: Cristian Plantin (Bruksela), Rob Grootendorst (Amsterdam). Rada Redakcyjna: J.-C. Anscombe (Paryż), M.-J. Borel (Lozanna), M. Dominicy (Bruksela). Materiały do publikacji należy przesyłać w 3 egz. w języku ang. lub franc. pod adresem: Dr. Michel Meyer, European Center for the Study of Argumentation (CEFA) Université Libre de Bruxelles, Institut de Philosophie, 143 avenue A. Buyl. C.P. 188, 1050 Bruxelles, Belgique. (C. G.)

Bulletin de la Société française de Philosophie poświęcił swój zeszyt No 1 79e Année w całości osobie i filozofii Gastona Bachelarda. (C. G.)

ODCZYTY I WYKŁADY

Oddział PTF w Gdańsku: 25 I 85, Janusz G o l i c h o w s k i — Społeczeństwo doskonałe — chrystianizm — demokracja; 12 IV 85, Andrzej Bronk — Filozofia hermeneutyczna jako epistemolo-

gia; 22 IV 85, Eugeniusz Myszka — Podstawy światopoglądowe i etyczne społecznej nauki Kościoła; 7 V 85 (wspólnie z IFiS UG), Peter Geach — Poznanie a pewność; 13 V 85, Lech Krassuski — Człowiek pomiędzy nagrodą a karą; 27 V 85, Lech Grudziński — Teoria osobowości i świadomość kryzysu kultury; 5 VI 85, Bogusław Wolniwicz — Potrzeby i wartości; 26 VI 85, Zygmunt Zieliński — Totalitaryzm hitlerowski a katolicyzm niemiecki roku 1933; 28 X 85, Stanisław Dąbrowski — Uwagi o sprawiedliwości.

Oddział PTF w Krakowie: 29 I 85, Józef Zyciński — Paradygmat filozofii a paradygmat nauki; 4 III 85, Karol Tarnowski — Tajemnica i problem u Gabriela Marcela; 18 III 85, Jan Szrednicki — O subiektywnym odbieraniu obiektywnych wartości; 1 IV 85, Janusz Goćkowski — Znaczenie filozofii dla życia naukowego; 15 IV 85, Mirosława Czarnańska — Marburska teoria bytu; 6 V 85, Robert Sokolowski (USA) — Moral Understanding; 7 X 85, Jerzy Kopania — Metodologiczne implikacje Kartezjusza teorii idei; 11 XI 85, Lars Olof Ahlberg (Szwecja) — Concept of Art in Recent Philosophy of Art. Zespół Epistemologiczno-Methodologiczny; 11 III 85, Józef Zyciński — Twierdzenie Löwenheima-Skołema a język filozofii; 13 III 85, Jerzy Perzanowski — O zasadach konstruowania teorii filozoficznych. Semantyka Wittgensteina vs semantyka Fregego; 21 III 85, Howard Sobel (Kanada) — Gödel's Ontological Proof; 22 III 85, Howard Sobel — Causal decision theory; 28 III 85, Jerzy Perzanowski — Dowód monizmu? Marginalia do dowodu ontologicznego Gödla; 22 IV 85, Zbigniew Zwinogrodzki — O sztuce dialogu filozoficznego; 20 V 85, David Armstrong (Australia) — The nature of possibility.

Oddział PTF w Lublinie: 18 I 85, Zdzisław Kowalski — Ontologia antynomii kłamcy; 22 III 85, Jan Szrednicki — Światło rozumienie własnego interesu a ignorancja; 10 V 85, Jacek Janas — Ogólne warunki poznania; 24 V 85, Mariana Net (Rumunia) — Atmosphere as a constituent of literary discours; 25 X 85, Leon Koj, Paweł Smoczyński — Psychologizm (zagajenie dyskusji); 18 XI 85, Maria Gołaszewska — Z problematyki wartości estetycznych. Sekcja Metodologiczna: 19 IV 85, Zygmunt Hajduk — Kontynentalna a amerykańska współczesna filozofia nauki; 17 V 85, Wiesław Walentukiewicz — Definicje dekjtycz-

ne; 12 XII 85, Adam Jonkisz — Strukturalne koncepcje teorii naukowych (Sneed). Sesje: 11 III 85, Dyskusja okrąglego stołu z okazji 81 rocznicy urodzin prof. Narcyza Lubnickiego na temat wychowania filozofów. Odczyty wygłosili: N. Lubnicki, Z. Cackowski, Z. Czarnecki i L. Koj; 19 IV 85, Sesja poświęcona pamięci prof. Izdory Dąbskiej. Odczyty wygłosili: Ireneusz Bober, Tadeusz Kwiatkowski, Andrzej Nowicki.

Oddział PTF w Warszawie: 21 I 85, T. Hołowka — Z problemów filozofii zdrowego rozsądku; 28 I 85, A. Grzegorzczak — Realistyczny imperatyw działania; 9 III 85, B. Skarga — Dwie formy czasu; 22 IV 85, K. Sauerland — Filozofia polityczna Hanny Arendt; 20 V 85, J. Hołowko — Racjonalność i demokracja; 27 V 85, D. M. Armstrong (Australia) — The Laws of Nature; 14 X 85, E. M. Barth (Holandia) — From Solipsism to Dialogic Logic; 28 X 85, (wspólnie z Pol. Tow. Semiot.) G. Küng (Szwajcaria) — Brentano and Ingarden on the Experience and Cognition of the Value; 4 XI 85, B. de-Gelder (Holandia) — From the Philosophy of Convictions; 25 XI 85, M. Pyrz — „Imperializm dobra” w aksjologii Elzenberga; 13 XII 85, (wspólnie z Pol. Tow. Semiot.) W. J. H. Kunicki-Goldfinger — Zewnętrzne i wewnętrzne ograniczenia tworzenia nowości w biologii. Sekcja Filozofii Nauki: 21 X 85, P. Hibner — Ideał uczonego w nauce polskiej.

Oddział PTF we Wrocławiu: (zob. Ruch Filoz. t. XLIII nr 1 s. 107b) 22 X 85, Jiří Cetl (Czechosłowacja) — Pojęcie doświadczenia; 6 XII 85, Josef Šmajs (Czechosłowacja) — Nauka a problem ekologiczny.

Sylwetki polskich filozofów — cykl odczytów organizowanych przez Lubelski Oddział PTF wspólnie z KMPiK w Lublinie: 26 III 85, Krzysztof Jarosław Brozi — Stanisław Malinowski; 23 IV 85, Stefan Symotluk — Stanisław Ignacy Witkiewicz (Witkacy) 22 V 85, Andrzej Nowicki — Władysław Witwicki.

Prof. Christian Thiel z Uniwersytetu w Erlangen wygłosił 14 X 85 w Katedrze Filozofii Uniwersytetu Wrocławskiego odczyt pt. „Historia, znaczenie i wpływ erlangenkiej filozofii nauki”.

Prof. Rudolf Meyer z Uniwersytetu w Zurichu, prezes Międzynarodowego Towarzystwa Heglowskiego, wygłosił 18 X 85 odczyt na temat „O dialektyce Hegla”

w Katedrze Filozofii Uniw. Wrocławskiego.

Goście zagraniczni Katedry Logiki i Metodologii UL w 1985 r. wygłosili następujące odczyty: Maryvonne Perrot — Nieznane listy Descartesa do Królowej Szwecji; Ingmar Pörn — Deontic Logic of Action; Stig Kanger — A Typology for Rights; Ghita Holmström — New Foundations for a Theory of Will oraz Wills and Shalls; Jean Brun — Francuscy surrealiści.

Polskie Towarzystwo Semiotyczne i Zakład Semiotyki UW: 15 XI 85, S. Dąbrowski — Roman Ingarden o perspektywie czasowej w konkretyzacji dzieła literackiego; 29 XI 85, J. Kopania — Descartesa koncepcja języka.

ORGANIZACJE

Oddział PTF w Krakowie odbył w 1985 r. Walne Zgromadzenie 28 I oraz 8 zebrań naukowych plenarnych i 7 w Zespole Epistemiczno-Metodologicznym. Ponadto zorganizował przy wydatnej pomocy Uniwersytetu Jagiellońskiego trzydniowe sympozjum „Filozofia Romana Ingardena” (por. Ruch Filoz. t. XLIII nr 3/4). Ogółem w 1985 r. wygłoszono tam 49 odczytów. Zarząd Oddziału zbierał się na posiedzeniach czterokrotnie. Skreślono 5 osób z listy członków, przyjęto 4 nowych. Na koniec roku Oddział liczył 121 członków.

Association for Legal and Social Philosophy odbyło swe 13 spotkanie 4—6 IV 86 na Uniwersytecie w Leeds. Omawiano zagadnienia etycznych i prawnych aspektów medycyny.

Association for Symbolic Logic zorganizowało doroczne spotkanie 11—12 IV 86 w Indianapolis (USA).

Australasian Association for Phenomenology and Social Philosophy odbyło doroczny zjazd w dniach 17—18 V 86 w Monash University. Omawiano tematy: „The Questioning of Metaphysics” oraz „Art”.

Canadian Philosophical Association zorganizowało spotkanie swych członków 26—29 V 86 na Uniwersytecie Manitoba (Winnipeg).

Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland pod przewodnictwem Odo Marquarda przygotowuje swój XIV Kongres Filozoficzny, który ma się odbyć w Giessen 21—26 IX 87 na temat „Einheit und Vielheit”.

ZJAZDY I KONFERENCJE

Humanizm - Prakseologia - Pedagogika. Pod takimi hasłami zorganizowano w Zielonej Górze 5—7 IV 86 konferencję naukową z okazji 100 rocznicy urodzin prof. Tadeusza Kotarbińskiego. Współorganizatorami byli IFiS PAN, Komitet Filozoficzny PAN, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz tamtejsza WSP. W programie znalazły się kolejno referaty następujących osób: prof. Marian Przełęcki, prof. Ija Lazari-Pawłowska, doc. Mieczysław Łobocki, doc. Jerzy Brzeziński, prof. Klemens Szaniawski, doc. Ewa Żarnecka-Biały, prof. Leon Gumański, prof. Kazimierz Doktor, prof. Tadeusz Pszczółowski, prof. Wojciech Gasparski, prof. Andrzej Grzegorzczak, doc. Czesław Nosal, prof. Wojciech Pasterniak, doc. Wojciech Kojs, doc. Tadeusz Bukiewicz, doc. Robert Leszko, doc. Ryszard Borowicz i doc. Edward Hajduk. W drugim dniu konferencji odbyła się wycieczka do Pałacu Żagańskiego oraz spotkanie gości z władzami uczelni.

Nauka i irracjonalizm. Problemy współczesnego irracjonalizmu były przedmiotem obrad ogólnopolskiej konferencji, która odbyła się 25—26 XI 86 w Krakowie staraniem Instytutu Nauk Społecznych tamtejszej WSP. Wyodrębniono 4 grupy tematyczne: 1. Irracjonalizm we współczesnej filozofii, 2. Metodologiczne i teoretyczne problemy współczesnych badań nad irracjonalizmem, 3. Społeczne i psychologiczne aspekty irracjonalizmu, 4. Irracjonalizm a zagadnienia edukacji. Komitetem Organizacyjnym kierował prof. Jan Szmyd.

Fryderyk Engels — współtwórca marksizmu. Na taki temat odbyła się 17—18 X 85 międzynarodowa konferencja zorganizowana przez Katedrę Filozofii Marksistowskiej Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Wojewódzką Szkołę Partyjną przy PZPR. Udział wzięli prelegenci z NRD, Czechosłowacji, ZSRR oraz krajowi.

Twórczość Witkacego była tematem dwudniowej sesji zorganizowanej w Książnicy Szczecińskiej przez tamtejszy Oddział PTF. Wygłoszono 8 referatów, a m.in. prof. Bogdan Dziemidok mówił o estetyce Witkiewicza, doc. E. Kuźma — o historiografii w literaturze.

VIII Polsko-Duńska Konferencja Filozoficzna odbyła się w Kopenhadze 9—12 VI 86. Udział wzięli pracownicy uniwersytetów w Kopenhadze i Warszawie. 9 VI obradom przewodniczył J. Chri-

stensen (rano) i Z. Zwoliński (po południu), a referaty wygłosili: Sten Ebbesen — Abstract and Concrete Accidental. Terms in 13th Century Philosophy (głos w dyskusji zabrali: B. Wolniewicz, K. Friis-Johansen, Z. Zwoliński, J. Jadacki, J. Christensen), Zofia Rosińska — Sacrum and Profanum (głos w dyskusji: Z. Augustynek, L. Dobrzeński, J. Christensen, B. Wolniewicz, J. Jadacki i Z. Zwoliński), Bogusław Wolniewicz — Needs and Values (dyskutanci: P. Kemp, S. Ebbesen, K. Friis-Johansen, M. Blegvad, Z. Rosińska, J. Jadacki i Z. Augustynek) i Fleming Steen Nielsen — Alfred Sidgwick (dyskutanci: S. Ebbesen, M. Blegvad S. E. Nordenbo, B. Wolniewicz, Z. Rosińska). 10 VI obradom przewodniczyli P. Kemp (rano) i E. Pietruska-Madej (po południu), a referaty wygłosili: Zdzisław Augustynek — Materialism and Nominalism (dyskutanci: E. Pietruska-Madej, B. Wolniewicz, J. Jadacki, Z. Rosińska, Z. Zwoliński, K. Friis-Johansen, J. Christensen), Leonard Dobrzański — Philosophical Reform of Science: Descartes and Husserl (dyskutanci: Z. Zwoliński, J. Jadacki, J. R. Flor, Z. Rosińska), Jacek Jadacki — On Definition and Criteria of Truth (dyskutanci: J. Christensen, S. A. Rasmussen, Z. Augustynek, F. S. Nielsen, Stig Alstrup Rasmussen — Indeterminacy of Language and Fact (dyskutanci: B. Wolniewicz, J. Jadacki). 12 VI obradom przewodniczył M. Blegvad, a referaty wygłosili: Sven Eric Nordenbo — Justification of Paternalism in Education (dyskutanci: E. Elten, Z. Zwoliński, B. Wolniewicz, E. Pietruska-Madej) i Henryk Jankowski — The Problem of Social Justice in Theory and Practice (dyskutanci: Z. Zwoliński, J. Jadacki, Z. Rosińska, E. Pietruska-Madej, M. Blegvad, P. Kemp). Następną konferencja ma się odbyć w 1988 r. w Polsce. (J. J.)

Science-Fiction w kulturze współczesnej. Na ten temat ma się odbyć we wrześniu 1987 r. interdyscyplinarna ogólnopolska konferencja w Rzeszowie. Organizatorami są: Zakład Estetyki Instytutu Filozofii UJ oraz Międzywydziałowy Zakład Nauk Społecznych Politechniki Rzeszowskiej.

Marksistowsko-Leninowska Filozofia w aspektach jej systematyki, historii i sporu z filozofią niemarksistowską omawiana była na początku listopada 85 r. w ramach kolokwium zorganizowanego przez Sekcję Filozofii i Nauki o Kulturze, Technicznego Uniwersytetu w Dreznie.

Phisis — To Inhabit the Earth. Tak sformułowano główną tematykę międzynarodowego kongresu urządzonego we Florencji 27—31 X 86 przez tamtejszą gminę i Ministerstwo Kultury przy udziale The Club of Rome United Nations University. Przewodniczącym Komitetu Naukowego był Ervin Laszlo. Oto zagadnienia omawiane w poszczególnych sekcjach: Przyroda i społeczeństwo, Nauka o ewolucji, Rozwój ludzkości, Europa w świecie, Życie w świecie rozwijającym się. Wśród licznych uczestników w programie znajdujemy nazwisko gości z Polski: Adam Schaff, Paweł Bożyk, Krzysztof Pomian.

XVII Międzynarodowy Kongres Fenomenologiczny odbył się we Frankfurcie nad Menem w dniach 21—26 VI 85. Organizatorem był The World Institute for Advanced Phenomenological Research and Learning, a Komisji Programowej przewodniczyła prof. Anna Teresa Tymieniecka. Tematem wiodącym Kongresu była problematyka ujęta w hasło „Die Moral in der Lebenswelt”, a rozpatrywana z pozycji fenomenologicznych. Obrady toczyły się w 9 sekcjach. Obszerną relację z Kongresu znaleźć można w sprawozdaniu prof. Jana Szmajda wydrukowanym w „Studiach Filozoficznych” nr 5 (1986) s. 196.

Moralität und Sittlichkeit. XVI Internationaler Hegel-Kongress miał miejsce w Zurichu staraniem Internationale Hegel-Gesellschaft w dniach 24—27 III 86. Prócz przepołudniowych sesji plenarnych odbywały się też posiedzeniach w pięciu sekcjach: A) Państwo-prawo-moralność-polityka, B) Uzasadnienie norm, C) Obyczajowość a moralność, D) Obyczajowość a świat życia, E) Hegel a inni. W programie znalazły się referaty gości z Polski: Z. Kuderowicz, B. Panasiuka, B. Markiewicza, M. Siemka, K. Bala, P. Dehnela, J. Kosiana, A. Borowicz-Sierockiej i A. Jeziorowskiego.

Berliner Konferenz na temat Persönlichkeit in der Wissenschaft zorganizowana przez Humboldt-Universität miała miejsce w dniach 29—31 I 86 w Berlinie.

The Possibility of Justifying World Government on Hobbesian Principles. Konferencja na ten temat ma się odbyć 4—7 V 87 na Uniwersytecie w Helsinkach. Informacje: Timo Aireksinen. University of Helsinki. Unioninkatu 40b, SF-00170 Helsinki.

Heidegger et l'idée de la phénoménologie. Kolokwium na ten temat z okazji

10 rocznicy śmierci Heideggera zostało zorganizowane przez Uniwersytet Katolicki w Louvain (Belgia) w dniach 11—14 IX 86.

NAUCZANIE

Seminarium prof. Zdzisława Augustynka. W roku akademickim 1984/85 w Instytucie Filozofii UW prof. Zdzisław Augustynek prowadził (przy współpracy dr. Jacka Jadackiego) seminarium „Partykularia i uniwersalia”. Referowane były prace różnych autorów oraz własne wyniki referentów. Wygłoszono następujące referaty: 15 X 84, Halina Józwiak — K. Twardowski: Historia sporu o uniwersalia w wiekach średnich (1923), W. Tatarkiewicz: Abelard i spór o uniwersalia (1968), T. Kotarbiński: Porfiriuszowy *Wstęp do kategorii*. Spór o uniwersalia w średniowieczu (1957). 22 X 84, Robert Marszałek — T. Kotarbiński: Sprawa istnienia przedmiotów idealnych (1958). 29 X 84, Wiesław Mackiewicz — T. Borowski: W sprawie istnienia przedmiotów idealnych (1922). 5 XI 84, Wiesław Mackiewicz — R. Ingarden: W sprawie istnienia przedmiotów idealnych (1972). 12 XI 84, Stanisław Semczuk — R. Carnap: Empiricism, Semantics and Ontology (1956) i W. v. O. Quine: On Carnap's Views on Ontology (1951). 19 i 26 XI 84, Elżbieta Olender — G. E. Moore, G. F. Stout, G. D. Hick: Are the Characteristics of Particular Things Universal or Particular (1970), 3 i 10 XII 84, Andrzej Teleżyński — P. Bernays: On Platonism in Mathematics i K. Gödel: Russell's Mathematical Logic (1964). 17 XII 84, Paweł Łysak — L. Kołakowski: Aktualność sporu o powszechniki, Z. Czerwiński: W sprawie walki z nominalizmem i L. Kołakowski: O łatwość rozstrzygnięcia problemu nominalizmu (1956). 7 I 85, Janusz Kraszewski — S. Leśniewski: Przyczynek do analizy zdań egzystencjalnych (1911). 11 II 85, Halina Józwiak — R. Bambrough: Universals and Family Resemblances (1970). 18 II 85, Maciej Drozd — L. Chwistek: Trzy odczyty odnoszące się do pojęcia istnienia (1961). 25 II 85, Stanisław Semczuk — P. T. Strawson: Logical Subject and Physical Object (1957). 4 III 85, Małgorzata Czarnocka — W. Sellars, E. W. Baylis: Logical Subject and Physical Object (1957). 25 III 85, Zdzisław Augustynek — Jacek Jadacki: Spiritus metaphysicae in corpore logicorum (1980). 1 IV 85, Andrzej Teleżyński — P. Maddy: Perception and Mathematical Intuition (1980). 14 IV 85,

Maciej Drozd — Ch. S. Chihara: A Gödelian Thesis Regarding Mathematical Objects: Do They Exist? And Can We Perceive Them? (1982). 22 IV 85, Michał Szczubińska — E. Żabski: Teoria cech (maszynopis). 29 IV 85 Piotr Tomasz Geach — O naturze faktów. 6 V 85, David Malet Armstrong — Scientific Realism and Universals. 13 V 85, David Malet Armstrong — Consciousness and Causality. 20 V 85, Zdzisław Augustynek — J. Jadacki: O co chodzi w tzw. sporze o powszechniki (1984). Przez seminarium przewinęło się ogółem 26 osób.

Centre for Research in Philosophy and Literature zostało otwarte przy Uniwersytecie w Warwick (Wielka Brytania). Opracowano tam już program kursów, seminariów i konferencji. Informacji udziela: Dr. R. H. Trigg, University of Warwick, Coventry CV4, 7AL, UK.

Inter-University-Centre of Postgraduate Studies Dubrovnik zorganizowało w pierwszym półroczu 1986 r. następujące kursy: 1. Martin Heidegger (prowadzący: R. Wisser, B. Bośniak), 2. Myślenie egzystencjalne a sztuka (G. Penzo, R. Piepmeier), 3. Filozofia a nauki społeczne (A. Arato, Z. Golubović, W. Katunorić, C. Offe, A. Wellmer), 4. Świat i czas w myśleniu Nietzschego (M. Djurić, J. Simon), 5. Marksizm a filozofia (G. Flego, G. Perović, G. Raulet, W. Schmied-Kowarzik), 6. Filozofia nauki (L. Bergström, J. R. Brown, W. Krajewski, S. Lelas, J. Mittelstrass, W. Newton-Smith, K. Wilkes).

Philosophisches Institut został z dniem 21 VI 85 otwarty w Lucernie (Szwajcaria) przy Wydziale Teologicznym pod kierownictwem D. Schmidoga.

WIADOMOŚCI OSOBISTE

Seweryn Dziamski (UAM) otrzymał w 1985 r. nagrodę indywidualną II stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej.

Wojciech Gasparski (IFiS PAN) otrzymał w 1985 r. od Rady Państwa tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego.

Maria Gołaszewska (UJ) otrzymała w 1985 r. nagrodę indywidualną II stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych.

Leon Gumański (UMK) otrzymał

uchwałą Rady Państwa z dnia 11 IV 86 tytuł profesora zwyczajnego.

Jürgen Habermas otrzymał w 1985 r. nagrodę Geschwister-Scholl-Preis miasta Monachium za dzieło *Die neue Unübersichtlichkeit*.

Jarosław Ładosz (ANS Warszawa) otrzymał w 1985 r. nagrodę indywidualną II stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej.

Grzegorz Malinowski (UŁ) odbył w 1985 r. podróże naukowe do Francji (Nantes, 6—21 V), Szwecji (Uppsala, 18—25 XI) i Finlandii (Helsinki, 25 XI—2 XII).

Edmund Morawiec (ATK) otrzymał 28 X 85 od Rady Państwa tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego.

Urszula Niklas, były pracownik Zakładu Semiotyki Logicznej UW, pracuje od 1983 r. w Peirce Edition Project przy Indiana University Press. Początkowo zatrudniona jako research associate awansowała na stanowisko asystent editor oraz rozpoczęła wykłady na Wydziale Filozofii Indiana University w Indianapolis. (T.Kom.).

Tadeusz Pawłowski (UŁ) otrzymał 22 X 86 od Rady Państwa tytuł naukowy profesora zwyczajnego.

Jerzy Pelc (UW) w grudniu 1985 r. został wybrany na członka honorowego Austriackiego Towarzystwa Semiotycznego we Wiedniu.

Marian Przełęcki (UW) otrzymał 14 V 86 od Rady Państwa tytuł naukowy profesora zwyczajnego.

Paul Ricoeur, emerytowany profesor Uniwersytetu Paryskiego (Nanterre) otrzymał w 1985 r. Hegel-Preis miasta Stuttgartu.

Jarosław Rudniański (IFiS PAN) otrzymał 28 X 85 od Rady Państwa tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego.

Stanisław Siek (ATK) otrzymał w 1985 r. od Rady Państwa tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego.

VARIA

Tablica ku czci Romana Ingardena ufundowana przez Uniwersytet Jagielloński z okazji 15 rocznicy śmierci Profesora została odsłonięta w budynku Collegium Novum UJ (II piętro) w czasie IV Sympozjum Ingardenowskiego (zob. *Ruch Filoz.* t. XLIII nr 3/4).

Rękopisy Immanuela Kanta. Ze Związku Radzieckiego dowiadujemy się, że odkryto tam nie publikowane dotychczas rękopisy Kanta. Prof. Arseniusz Gulyga na łamach tygodnika „Literaturnaja Gazieta” poinformował, że teksty

te — szkice filozoficzne i prywatny list — zostaną opublikowane w języku oryginału i w przekładzie na język rosyjski w jednym z numerów czasopisma „Woprosy Filosofii”.

NEKROLOGIA

Monroe C. Beardsley, profesor filozofii w Temple University (Philadelphia), autor m.in. książki *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism* (1958) i wielu prac z dziedziny estetyki, zmarł 18 IX 85 w wieku 69 lat.

Augustin Brunner (ur. 3 I 1894), w latach 1929—44 profesor filozofii w jezuickich wyższych szkołach niemieckich, zmarł w Monachium w wieku 91 lat. Był autorem m.in. *Grundfragen der Philosophie* (1933), *Der Stufenbau der Welt* (1950), *Glaube und Erkenntnis* (1951), *Die Religion* (1956), *Geschlichkeit* (1961).

Rupert Buchannan (ur. 1934), profesor Uniwersytetu w Toronto (do 1970 r.) oraz Portland State University (Oregon), zmarł 24 XII 84. Jego praca doktorska, obroniona w Duke University w 1966 r. dotyczyła filozofii Wittgensteina.

François Chatelet (ur. 27 IV 25 w Paryżu), jeden z założycieli Collège International de Philosophie, zmarł 26 XII 85. Napisał m.in. *Logos et Praxis, recherche sur la signification théorique du marxisme* (1961), *Platon* (1964), *Hegel* (1968), *Histoire de la philosophie* (4 tomy, 1973), *Histoire des idéologies* (3 tomy, 1978), *Histoire des idées politiques* (1982).

Mircea Eliade, religioznawca, kulturoznawca, filozof i pisarz, zmarł pod koniec kwietnia 1986 r. W języku polskim ukazały się jego książki: *Traktat o historii religii* (KiW 1966), *Sacrum, mit, historia* (PIW), *Yoga* (PWN 1985). (C. G.)

Suzanne K. Langer, em. profesor filozofii, zmarła 17 VII 85 w Old Lyme (Connecticut) w wieku 89 lat. Doktoryzowała się w 1926 r., potem nauczała w rozmaitych uniwersytetach amerykańskich. W latach 1954—62 była przewodniczącą Wydziału Filozoficznego Connecticut College for Women. Napisała m.in. *Philosophy in a New Key, Introduction to Symbolic Logic* (1937), wydała zbiór *Reflections on Art* (1958). The Eastern Division of the American Philosophical Association poświęcił jej filozofii osobne sympozjum w 1984 r.

Nathaniel Morris Lawrence, profesor filozofii, znawca filozofii A. N. Whiteheada, zmarł w 1986 r. Był autorem m.in. dwóch monografii: *Whitehead's Philosophical Development* i *A. N. Whitehead — A Primer of His Philosophy*. Zajmował się również logiką i filozofią analityczną. (C. G.)

Paul Moraux (ur. 13 I 1919 w Oizy, Belgia), profesor Freie Universität w Berlinie, dr honoris causa Sorbonny, wybitny znawca arystotelizmu, zmarł w Berlinie 26 IX 85. Napisał m.in. trzytomowe dzieło *Der Aristotelismus bei den Griechen von Andronikos bis Alexan-*

der von Aphrodisias (tom I 1973, tom II 1984, tom III w druku).

Denis de Rougemont, filozof i pisarz szwajcarski, zmarł w 1985 r. w Genewie w wieku 79 lat. Był jednym z współtwórców personalizmu. (C. G.)

Harold Hopper Titus (ur. 1896), profesor etyki i socjologii w Denison University (Granville, Ohio) w latach 1928—63; zmarł 14 VII 84 w St. Petersburg (Floryda). Był autorem m.in. książek: *Living Issues in Philosophy* oraz *Ethics for Today*.

DO AUTORÓW

Teksty przesłane w celu ich ewentualnego zamieszczenia w kwartalniku należy dostarczać do Redakcji w 3 egzemplarzach. Maszynopis winien być wykonany z podwójną interlinią bez ręcznie wpisywanych poprawek i uzupełnień. Podkreślenia dopuszczalne są jedynie na kopiach, można natomiast spacjować wyrazy. Upraszają się autorów prac z logiki o ograniczenie symboliki do najprostszycy znaków. W autoreferatach z odczytów należy pod tytułem podać w nawiasie miejsce i czas odczytu, w recenzjach zaś — pełny opis bibliograficzny (łącznie z ceną, o ile jest znana). Zmiany tekstu w korekcie autorskiej dozwolone są jedynie w wyjątkowych przypadkach i w rozmiarach nie wymagających nowego przelamywania stron.

Odczyty i wykłady	106b
Organizacje	108a
Zjazdy i konferencje	108b
Nauczanie	110a
Wiadomości osobiste	110b
Varia	111a
Nekrologia	111b

SPRZEDAŻ NUMERÓW BIEŻĄCYCH I ARCHIWALNYCH

Począwszy od tomu XL „Ruch Filozoficzny” można nabywać w księgarniach Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, płacąc gotówką, przelewem lub za zaliczeniem pocztowym.

Adresy księgarni ORPAN:

Centrala: Pałac Kultury i Nauki
00-901 WARSZAWA

Ekspozytury:

w Poznaniu: ul. Mielżyńskiego 27/29
61-725 POZNAŃ

w Krakowie: ul. Sławkowska 17
31-016 KRAKÓW

w Lublinie: pl. M. Curie-Skłodowskiej 5
20-031 LUBLIN

we Wrocławiu: pl. Wolności 7, I p.
50-071 WROCLAW

Cena zł 125,-

INDEKS 37593